

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lucie Hnízdová

Motivace k dobrovolnictví v programu sekundární prevence

Motivation for Volunteering in the secondary prevention

Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Hana Krykorková, CSc.

Poděkování

Děkuji PhDr. Haně Krykorkové, CSc. za trpělivé vedení mé diplomové práce, za její laskavý přístup, cenné rady a doporučení. Děkuji jí také za poskytnutí standardizovaného NEO inventáře za účelem empirického šetření a pomoc při zpracování získaných dat. Za drobné připomínky k metodologickým otázkám šetření děkuji RNDr. Janě Strakové, Ph.D. Moje poděkování patří též koordinátorkám programu Pět P Praha, Mgr. Radce Koutové a Mgr. Monice Redmerové, s jejichž souhlasem jsem mohla uveřejnit fotografie a provést empirické šetření v programu, a všem dobrovolníkům, kteří se na něm byli ochotni podílet. Děkuji své parťáčce, která pro mě byla a stále je velkým přínosem v mém životě. Její rodině děkuji za přijetí. Poděkovat bych chtěla také Ing. Martinu Neumannovi za pomoc s překladem anotace. Na závěr děkuji svým rodičům, příbuzným a přátelům, kteří mi po celou dobu mého studia byli oporou. Bez účasti všech jmenovaných by tato diplomová práce nemohla vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Anotace

Diplomová práce „Motivace k dobrovolnictví v programu sekundární prevence“ je koncipována jako teoreticko-empirická. Teoretická část práce si klade za cíl zjistit, jaké motivy vedou k rozhodnutí se pro dobrovolnou činnost a co dobrovolníky motivuje při jejím výkonu. Zabývá se základními pojmy dobrovolnictví, jeho historickým zázemím a především analýzou psychologických aspektů motivace k dobrovolné činnosti, na kterou nahlíží jako na projev altruismu a prosociálního chování. Snaží se nalézt příčiny, které mohou být důvodem nedostatečného rozvoje dobrovolnictví a současně nabízí možná řešení, jež mohou pomoci nastíněné bariéry překonat. Následně čtenáře seznamuje s preventivním programem Pět P. Základ pro empirickou část práce tvoří empirické šetření. Cílem je pokusit se výzkumnými technikami poodhalit osobnostní charakteristiku dobrovolníků programu Pět P. V závěru diplomové práce se autorka zamýšlí nad využitím získaných poznatků v praxi.

Klíčová slova

motivace, dobrovolnictví, dobrovolník, altruismus, program sekundární prevence

Annotation

This thesis "The motivation for volunteering in the program of secondary prevention" is conceived as theoretical and empirical. The theoretical part of thesis aims to identify the motives leading to the decision to participate in voluntary activities and what motivates volunteers in its execution. It deals with the basic concepts of volunteering, its historical background and with the analysis of the psychological aspects of motivation for voluntary activity, which is seen as a manifestation of altruism and prosocial behavior. It tries to find the reason that may cause underdevelopment of volunteering while offering possible solutions, which can help to overcome the outlined barriers. Consequently, acquaints readers with a preventive program Five P. Base of empirical part consists of empirical investigation. The aim is to find techniques to reveal the personality characteristics of volunteers in Five P program. In conclusion, author examines the use of acquired knowledge in practice.

Keywords

motivation, volunteering, volunteer, altruism, secondary prevention program

Motto:

*„Radost, kterou způsobíme druhému, má podivuhodnou vlastnost:
odrazem se neoslabuje, ale vrací se k nám košatější a zářivější.“*

Gándhí

Věnování

Diplomová práce je věnována všem dobrovolníkům.
Jejich práce si nesmírně vážím.

Obsah

Úvod	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Vymezení pojmu dobrovolnictví.....	11
2. Dobrovolnictví z hlediska historického.....	22
2.1 Další teoretické kontexty dobrovolnictví.....	27
3. Motivace ve vztahu k dobrovolnictví	32
3.1 Motivační aspekt altruismu vedoucího na dráhu dobrovolnictví.....	32
3.2 Výzkumy v ČR zaměřené na motivaci k dobrovolnictví.....	39
4. Bariéry rozvoje dobrovolnictví.....	45
4.1 Negativní postoje veřejnosti k dobrovolnictví.....	45
4.2 Absence podpory a propagace dobrovolnictví.....	47
4.3 Nedostatečné motivování dobrovolníků	48
5. Dobrovolnický program Pět P	51
II. EMPIRICKÁ ČÁST	60
1. Cíl empirického šetření	60
2. Charakteristika zkoumaného vzorku	61
3. Metodologie empirického šetření	64
4. Interpretace a vyhodnocení výsledků šetření.....	67
5. Shrnutí výsledků	81
Závěr	84
Seznam použité literatury a ostatních zdrojů	86
Seznam příloh.....	93

Úvod

Diplomová práce se zabývá motivací dobrovolníků k dobrovolné činnosti. Proč se někteří lidé rozhodují ve svém životě dělat něco pro druhé lidi zcela zadarmo, bez nároku na jakoukoli finanční odměnu? Proč chtějí druhým lidem pomáhat? Co jim dobrovolnictví přináší? Vlastní zkušenost s dobrovolnictvím v rámci odborných praxí během studia na vysoké škole vyústila v moji volbu zabývat se tímto tématem. V letech 2009-2010 jsem působila jako dobrovolnice v neziskové organizaci Lata, která pomáhá ohroženým dětem, mladým lidem a jejich rodinám v Praze a Středočeském kraji.¹ Mou radost a nadšení z dobrovolnictví bohužel rodina příliš neakceptovala. I přesto, že jsem se jim snažila vysvětlit, že se jedná o praxi, často byli v údivu a ptali se mě, zda za to skutečně nic nedostávám. Bojovala jsem s tím, ale vnitřně jsem byla přesvědčená, že dělám správnou věc. Z časových důvodů jsem pak svou činnost v Latě ukončila. Dobrovolnictví mě velice naplňovalo, proto jsem se později, též v rámci praxe, rozhodla zapojit se znovu jako dobrovolnice. V listopadu 2011 jsem se přihlásila do dobrovolnického programu Pět P, který implementuje občanské sdružení HESTIA. Program je rovněž určen pro ohrožené děti a mládež, a to ve věku od šesti do patnácti let. Svou dobrovolnou činnost v Pět P jsem ukončila v březnu tohoto roku.

Klíčový pojem celé diplomové práce je dobrovolnictví. Ve své práci se zaměřuji na psychologickou analýzu tohoto jevu - motivaci k dobrovolné činnosti. Motivaci, tedy proč se lidé rozhodují stát se dobrovolníkem, považuji za jeden z nejdůležitějších aspektů dobrovolnictví. Zabývám se především motivy a mechanismy, které vedou člověka na dráhu dobrovolnictví.

Diplomovou práci pojmám jako teoreticko-empirickou. Cílem teoretické části práce je zjistit nejen důvody vedoucí k rozhodnutí se pro dobrovolnou činnost, nýbrž také co dobrovolníky motivuje při již vykonávané činnosti. Cílem části empirické je analýza osobnostních charakteristik lidí, kteří se ve svém životě rozhodli pro dobrovolnou činnost v programu Pět P.

¹ Program Lata je určen pro mladé lidi ve věku od 13 do 26 let žijící v Praze nebo jejím blízkém okolí, kteří pociťují potíže ve svých vztazích, v rodině, se začleněním do společnosti či s hledáním identity. Lata.cz: *Komu pomáháme*. In [online]. [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/komu-pomahame/>.

V teoretické části se nejprve zabývám vymezením pojmu dobrovolnictví, jeho typy a oblastmi, ve kterých se s ním dnes můžeme setkat. Zmiňuji některé definice dobrovolnictví a neopomínám vymežit další důležité pojmy, se kterými je dobrovolnictví neodmyslitelně spojeno. Další kapitola se soustřeďuje na historické zázemí dobrovolnictví u nás a na další kontexty, ze kterých lze na tento fenomén nahlížet. Ve třetí kapitole předestírám motivaci k dobrovolné činnosti se zaměřením na altruismus. Zmiňuji zde také dosavadní výzkumy, které u nás byly na toto téma realizovány. Následující kapitola analyzuje bariéry rozvoje dobrovolnictví. V závěrečné kapitole charakterizuji program Pět P, kde stručně popisuji vlastní zkušenost s dobrovolnictvím v rámci tohoto programu.

Poznatky, které uvádím v teoretické části práce, čerpám především z děl těch autorů, kteří se problematice dobrovolnictví u nás věnují již řadu let. Mezi nejvýznamnější představitele patří PhDr. Jiří Tošner, který je statutárním zástupcem a předsedou Národního dobrovolnického centra (dále jen „NDC“), a PhDr. Olga Sozanská, rovněž statutární zástupce NDC, koordinátorka dobrovolnické ceny Křesadlo.² O vydání významných publikací o dobrovolnictví se zasloužil také Pavol Frič, který představuje rovněž uznávanou vědeckou osobnost v tomto oboru. Přesto odborné literatury není příliš, dobrovolnictví se u nás začíná rozmáhat teprve v posledních letech. Rok 2011 byl vyhlášen jako Evropský rok dobrovolnictví. Díky tomu bylo vydáno několik dalších publikací a sborníků, jejichž cílem bylo zasadit se o rozšíření dobrovolnictví.

Empirická část analyzuje výsledky šetření, které bylo realizováno v programu Pět P. V rámci tohoto šetření jsem se pokusila pomocí NEO pětifaktorového osobnostního inventáře zjistit osobní charakteristiky lidí, kteří se rozhodli pro dobrovolnictví ve zmíněném dobrovolnickém programu. NEO pětifaktorový osobnostní inventář představuje časově nenáročnou metodu, jejíž odpovědi na šedesát položek zaberou přibližně 10-15 minut. Jde o standardizovanou dotazníkovou metodu, která poskytuje údaje o úrovni pěti obecných dimenzí osobnosti: *Neuroticismus*, *Extraverze*, *Otevřenost vůči zkušenosti*, *Přívětivost a*

² Cenu může získat jakákoli fyzická osoba, která vykonává dobrovolnou činnost. Ročně lze udělit nejvýše deset cen v každém kraji, regionu, městě. Kandidáty na ceny navrhuji právnické osoby, obvykle nezisková organizace, nebo fyzické osoby, občané. V Praze uděluje ceny občanské sdružení HESTIA, za účasti primátora hl. m. Prahy a patrona tohoto ocenění, Tomáše Töpfera. Na stránkách organizace se lze dále dočíst, že za dobu, po kterou se Křesadla v ČR rozdávají, již bylo oceněno více než 350 dobrovolníků. Je zde také uvedeno, že toto čestné ocenění přispělo k tomu, že počet dobrovolníků se u nás dlouhodobě zvyšuje. Osobně se domnívám, že by se zvyšoval i bez udělování této ceny. Když jsem se zapojila jako dobrovolnice do Laty, neměla jsem o této ceně nejmenší tušení. Hest.cz: *Dobrovolnická cena křesadlo*. In [online]. [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/hestia/dobrovolnicka-cena-kresadlo/>.

Svědomitost. Cílem tohoto šetření bylo zjistit, jaké jsou osobnostní charakteristiky jedinců, kteří se rozhodli pro dobrovolnou činnost. Dobrovolná činnost je založena na procesech pomáhání, jejichž efektivita je rozhodujícím způsobem podmíněna mnohými faktory, přičemž významnou roli může hrát právě struktura osobnosti. Lze tedy předpokládat, že z hlediska osobnostních dimenzí inklinují k dobrovolnictví obdobně strukturované osoby.

Ke standardizovanému NEO inventáři jsem připojila dotazník vlastní konstrukce, jehož cílem bylo obohatit sledované šetření o určité charakteristiky, které by obraz osobnosti dobrovolníka dokreslily.

Přála bych si, aby tato diplomová práce byla povzbuzením nejen pro současné dobrovolníky, ale aby byla motivací pro další lidi, kteří zatím dobrovolnou zkušenost nemají, ale například o ní uvažují. Věřím, že práce přispěje k uvědomění si dobrovolnictví jako důležité součásti naší vyspělé společnosti, za jejíž vykonávání se nikdo nemusí stydět. Pomáhat druhým přece patří mezi nejdůležitější hodnoty v lidském životě. Bez vzájemné solidarity a konání dobra by člověk nebyl člověkem. Můžeme se inspirovat také stoickým filosofem Senecou, jehož slova platí dodnes: „*Všude tam, kde je člověk, je místo pro dobrý čin.*“

I. TEORETICKÁ ČÁST

Dobrovolnictví provází lidstvo už tisíce let. Jak se můžeme dočíst v časopise Ošetřovatelská péče, „dobrovolnictví provází člověka od nepaměti.“³ Nejedná se o úplně novou věc, dobrovolnictví má i svou historii. Z psychologického hlediska považuji za nejdůležitější motivační přístup. Existují ovšem i mnohé zábrany, které způsobují, že se dobrovolnictví nerozvíjí tak, jak bychom si představovali. Program Pět P, o kterém se v této části práce též zmíním, představuje příklad dobré praxe sociálně pedagogického působení dobrovolníků. Lze jej zařadit mezi tzv. profesionálně organizované dobrovolnictví⁴, které se vyznačuje tím, že „role dobrovolníka je vymezena tak, aby se na ni příjemce dobrovolné pomoci mohl v dohodnutém rámci spolehnout.“⁵

Dobrovolníkem se nemusí člověk stát pouze v případě, že je zapojen do nějakého formálně organizovaného programu, který jsem výše jmenovala. V životě každého z nás se někdy stalo, že plnil roli dobrovolníka. Mohlo se jednat např. o situaci, kdy jsme nabídli pomoc svému příteli, o kterém jsme věděli, že je v úzkých, nebo jsme spontánně pomohli osobě, kterou jsme vůbec neznali a již se s ní vícekrát nesetkali. Mohli jsme být dobrovolně zapojeni v nějakém spolku, např. v Sokole. Podle Tošnera bychom všechny tyto formy pomáhání mohli pojmenovat pojmem občanská výpomoc.⁶ Podrobněji o vymezení pojmu dobrovolnictví pojednávám v následující kapitole.

³ TOŠNER, Dobrovolnictví a ošetřovatelská péče. *Ošetřovatelská péče*. Roč. 2011, č. 5, s. 30.

⁴ Profesionálně (manažersky) organizované dobrovolnictví je zařazováno z hlediska historického vývoje do tzv. amerického modelu dobrovolnictví, kdy s dobrovolníky pracují profesionálně vedená dobrovolnická centra. Tato centra vznikají (oproti evropskému modelu dobrovolnictví, tzv. komunitnímu dobrovolnictví) ve větších městech a jsou postavena na profesionálních pracovnících. TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 38. V kontextu profesionálně organizovaného dobrovolnictví lze uvažovat také o označení tzv. formálního (tj. organizovaného) dobrovolnictví. Za neformální (neorganizované) dobrovolnictví lze považovat např. spontánní pomoc příbuznému. Rozlišení dobrovolnictví na formální (organizované) a neformální (neorganizované) zastávají např. FRIČ, VÁVRA, *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*, 2012, s. 27.

⁵ TOŠNER, Dobrovolnictví a ošetřovatelská péče. *Ošetřovatelská péče*. Roč. 2011, č. 5, s. 30. ISSN 1213-2330.

⁶ tamtéž, s. 30.

1. Vymezení pojmu dobrovolnictví

Vymezení pojmu dobrovolnictví není jednotné. Na to, jak pojem definovat, dosud nepanuje mezi vědci shoda. Příčinou této nejednotnosti jsou dle mého názoru různé existující typy dobrovolnictví a rozličné oblasti, ve kterých se s dobrovolníky dnes setkáváme. Proto, než zmíním konkrétní definice dobrovolnictví, zaměřím se nejprve na typy dobrovolnictví a následně na charakteristické oblasti dobrovolnictví, jak jsou uváděny v publikaci *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Uvedení samotných definic by postrádalo svůj smysl bez vědomí o těchto nezbytných souvislostích s pojmem dobrovolnictví. Nejprve tedy několik slov k **typům dobrovolnictví**, jež Tošner a Sozanská vymezují na základě čtyř hledisek:⁷

- historický vývoj,
- hledisko cesty, kterou se dobrovolnictví ubírá,
- role, kterou dobrovolnictví v organizaci zaujímá a
- hledisko časové participace dobrovolníka.

Z hlediska prvního - **historického vývoje** – jsou zmíněnými autory rozeznávány dva modely. První, **evropský model dobrovolnictví – komunitní**, spočívá ve spontánním setkávání se dobrovolníků na základě společných zájmů, v přirozeném prostředí komunity, např. v církvi či ve sportovní nebo dětské organizaci. Z některých komunit se mohou stát profesionální dobrovolnická centra, která se specializují na určitou sociální nebo věkovou skupinu či určitý druh dobrovolné činnosti. Druhý, mladší model, označují autoři jako **americký – manažerský**. Je postaven na základě činnosti profesionálů, kteří vyhledávají altruisticky zaměřené občany a nabízejí jim dobrovolnictví v řadě oborů lidské činnosti i organizací. U nás se objevují oba tyto modely, přičemž komunitní převládá spíše tam, kde panují dobré mezilidské vztahy nebo kde je dostatečným pojátkem cíl a poslání organizace. Manažerský model nalézáme spíše ve větších městech.

⁷ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 38-40.

Druhý typ dobrovolné činnosti určuje **hledisko cesty, kterou se dobrovolnictví ubírá**. Do této kategorie patří jednak dobrovolnictví, které vzniklo cestou „**zdola nahoru**“, a dobrovolnictví, které působí „**zvenčí dovnitř**“. Dobrovolnictví utvářené „zdola nahoru“ je založené na neformální skupině přátel, která se pustila do dobrovolné činnosti a postupně zraje až k registrované neziskové organizaci. Podle autorů tímto způsobem vznikla po roce 1989 řada občanských sdružení. Dobrovolnictví působící „zvenčí dovnitř“ zahrnuje organizace, které se rozhodují začít s dobrovolníky spolupracovat, např. nemocnice, domovy seniorů či školy.

Další pohled na dobrovolnictví lze vymezit podle **role, kterou dobrovolnictví v organizaci zaujímá**. Role dobrovolníka může být zcela **nezastupitelná**, tzn., že vedle malé skupiny profesionálů se na naplňování cílů a poslání organizace podílejí dobrovolníci – rozhodující síla organizace. Tento typ je typický např. pro zajišťování humanitárních akcí, pro ekologické iniciativy apod. V jiném případě dobrovolníci vykonávají činnosti **společně s profesionály**, avšak dobrovolná činnost není základem fungování organizace. Dobrovolníci se podílejí např. na zajišťování finančních prostředků, pomáhají s administrativou apod. Pokud by tyto činnosti nebyly vykonávány dobrovolníky, musely by být zajištěny profesionálně. Vedle nezastupitelné role dobrovolníka a společné participace profesionálů s dobrovolníky lze hovořit ještě o roli dobrovolníka, která sice **není** pro chod organizace **nepostradatelná**, ale může výrazně napomáhat k doplňování a zvyšování kvality poskytovaných služeb. Příkladem aktivit mohou být např. vycházky s klienty nebo výtvarné a jazykové kroužky.

Čtvrtý typ dobrovolnictví je vymezován z **hlediska časové participace dobrovolníka**. Jednat se může o dobrovolné zapojení při **jednorázových akcích**, které se zpravidla pořádají jednou či několikrát do roka, např. kampaně, sbírky, benefiční koncerty apod. V dalším případě autoři rozlišují **dlouhodobou dobrovolnou pomoc**, která spočívá v pravidelné a opakované pomoci dobrovolníka, např. tři hodiny jedenkrát týdně po dobu jednoho roku. V takových případech se zpravidla uzavírá písemná dohoda o spolupráci mezi dobrovolníkem a organizací. Třetím typem dobrovolnictví z hlediska časového vymezení je tzv. **dobrovolná služba**. Jedná se o dobrovolný závazek věnovat se dlouhodobě, několik měsíců i let, dobrovolné práci obvykle mimo svoji zemi.⁸

⁸ Všechny výše uvedené typy dobrovolnictví charakterizovány na základě publikace od Tošnera a Sozanské: TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 38-40.

Charakteristické oblasti dobrovolnictví

Již bylo řečeno, že pro hlubší porozumění pojmu dobrovolnictví je nezbytné uvést také charakteristické oblasti, kde se s dobrovolnictvím dnes můžeme setkat. Zdaleka ne vyčerpávající pohled na charakteristické oblasti dobrovolnictví přináší opět Tošner a Sozanská v publikaci, kterou jsem výše zmiňovala. Autoři vymezují šest základních oblastí. Jsou jimi *ochránci životního prostředí, humanitární organizace a organizace na ochranu lidských práv, sociální a zdravotní oblast, kulturní oblast, sportovní a vzdělávací činnost a zahraniční dobrovolná služba*. O všech jmenovaných oblastech bude krátce pojednáno.

K nejlépe organizovaným organizacím s celostátní působností patří *ochránci životního prostředí*. Zapojují se do řešení problémů spojenými s jadernými elektrárnami, vedením dálnic krajinou či řešení čistoty měst. Dobrovolně s nimi spolupracují i významní odborníci. Často se zapojují do řešení problémů, které přesahují rámec České republiky. Jako příklad lze uvést např. Hnutí DUHA, Děti země, Tereza či Český svaz ochránců přírody. Druhou význačnou oblastí dobrovolnictví jsou *humanitární organizace a organizace na ochranu lidských práv*, které začaly vznikat především po roce 1989. Jejich cílem je pomáhat v krizových oblastech a podporovat dodržování lidských práv ve světě. Vysokou mezinárodní prestiž má např. organizace Člověk v tísni či ADRA. Organizace jako např. Český helsinský výbor, Hnutí za občanskou svobodu či Bílý kruh bezpečí jsou rovněž založeny na práci dobrovolníků. Co se týče *sociální a zdravotní oblasti*, je důležité podotknout, že je jednou z nejpočetněji zastoupených jak z hlediska dobrovolné činnosti, tak z hlediska přebírání služeb, které byly dříve státem zajišťovány nedostatečně. K nejznámějším neziskovým organizacím patří Česká katolická charita, FOKUS, POV – Pražská organizace vozíčkářů, Život 90, Domov sv. Karla Boromejského a řada dalších. Čtvrtou neméně důležitou oblastí, kde se lze setkat s činností dobrovolníků, je *oblast kulturní*. Patří sem řada neziskových organizací, které se zaměřují např. na ochranu a revitalizaci památek. S dobrovolníky se můžeme setkat také v rámci *sportovních a vzdělávacích činností*. Jedná se o zájmové kroužky, tělovýchovné a turistické oddíly. Konkrétně lze uvést např. skauty, sokoly či pionýry, kteří se po roce 1989 mohli začít svobodně rozvíjet a nadále rozšiřovat svou činnost. Poslední uváděnou oblastí dobrovolnictví je tzv. *zahraniční dobrovolná služba*. Fungují u nás různé organizace, jejichž činnost se orientuje na vysílání dobrovolníků do zahraničí, např. již

zmiňovaná ADRA či Člověk v tísni. Dobrovolníci jsou vysíláni do zahraničí např. za účelem pomoci při odstraňování následků katastrof či válečných událostí.⁹

Definice dobrovolnictví

Po analýze typů dobrovolnictví a jeho specifických oblastí se nyní dostávám k samotnému definování dobrovolnictví. Pojem pochází z latinského jazyka, z výrazů „voluns“ (volba) nebo ze slova „velle“ (chtění)¹⁰. Jak jsem naznačovala již výše, neexistuje žádné přijatelné a srozumitelné vymezení definice dobrovolnictví. Důvodem může být již nastíněný fakt, že „dobrovolnictví je celkově nesourodným fenoménem a zahrnuje široké spektrum různých aktivit, k nimž patří například péče o hendikepované osoby, pomoc s domácími úkoly žáků, návštěvy osamělých starých osob v domovech pro seniory, sbírky pro charitu, práce s dětmi a mládeží, politické, ekologické a záchranné aktivity či bezplatná účast v rámci lékařského výzkumu.“¹¹

V odborné literatuře se tedy lze setkat s nespočetným množstvím definic dobrovolnictví. Podle Tošnera a Sozanské „dobrovolnictví není obět, ale přirozený projev občanské zralosti. Přináší konkrétní pomoc tomu, kdo ji potřebuje, ale zároveň poskytuje dobrovolníkovi pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacením v mezilidských vztazích.“¹² Autoři nezapomínají zdůraznit, že se jedná o svobodně a dobrovolně zvolenou aktivitu. Prvek svobody a nenucenosti připomínají také jiní odborníci, např. Müllerová: „dobrovolnictví je vědomá, svobodně zvolená činnost ve prospěch druhých, kterou poskytují občané bezplatně“¹³ nebo Krňanská, která nahlíží na dobrovolnictví jako na situaci „kdy někdo z vlastní vůle, přesvědčení a motivace vykonává zpravidla nějakou činnost a nežádá za to žádnou finanční náhradu nebo jinou odměnu.“¹⁴

Publikace Dobrovolníci v krizových situacích vymezuje pojem dobrovolnictví na základě pohledu dobrovolníků. Ti jej chápou jako uspokojivou a plnohodnotnou formu využití volného času nebo jako týmovou činnost s danými pravidly.¹⁵

⁹ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 41-43.

¹⁰ MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 66.

¹¹ Tamtéž, s. 66.

¹² TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2010, s. 18.

¹³ MÜLLEROVÁ, *Dobrovolníci pro kulturu*, 2011, s. 10.

¹⁴ KRŇANSKÁ, *Program Grundtvig a podpora dobrovolnických aktivit v rámci Evropy*, 2012, s. 40.

¹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ, *Dobrovolníci v krizových situacích*, 2004, s. 5.

Někteří autoři ve svých definicích vnímají dobrovolnictví jako práci a jiní obecně za činnost, aktivitu. Příkladem, kdy je dobrovolnictví považováno striktně za práci, je Manuál Mezinárodní organizace práce OSN, který přichází s touto definicí: „*Neplacená, nepovinná práce*¹⁶, což je čas, který jednotlivci bez nároku na plat věnují aktivitám vykonávaným pro lidi mimo jejich vlastní domácnost, a to buď prostřednictvím organizace, anebo přímo.“¹⁷ S druhým pohledem, který pohlíží na dobrovolnictví jako na aktivitu, přichází studie Evropské komise zabývající se dobrovolnictvím v členských státech EU: „*Dobrovolnictví je jakákoli formální či neformální aktivita, která je záležitostí individuálního výběru a je vykonávaná bez myšlenky na odměnu ve prospěch jiných.*“¹⁸

První zákonná norma upravující dobrovolnictví v České republice vznikla v roce 2002. Konkrétně se jedná o Zákon č. 198/2002 sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě), který vešel v účinnost 1. ledna 2003. Daný zákon (viz Příloha č. 1) zavádí do českého právního řádu několik pojmů. Jedním z nich je dobrovolnická služba, jejíž specifikace je následující: „*Dobrovolnickou službou je činnost, při níž dobrovolník poskytuje*

- a. *pomoc nezaměstnaným, osobám sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům, příslušníkům národnostních menšin, imigrantům, osobám po výkonu trestu odnětí svobody, osobám drogově závislým, osobám trpícím domácím násilím, jakož i pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase,*
- b. *pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách, při ochraně a zlepšování životního prostředí, při péči o zachování kulturního dědictví, při pořádání kulturních nebo sbírkových charitativních akcí pro osoby uvedené v písmenu a), nebo*

*pomoc při uskutečňování rozvojových programů a v rámci operací, projektů a programů mezinárodních organizací a institucí, včetně mezinárodních nevládních organizací.*¹⁹ Naopak za dobrovolnickou službu se pro účely tohoto zákona nerozumí či „*nepovažuje činnost týkající se uspokojování osobních zájmů, anebo je-li vykonávána v rámci podnikatelské nebo*

¹⁶ Manuál považuje dobrovolnictví za práci. Tošner a Sozanská však doporučují vyhybat se definování dobrovolnictví jako práce, neboť pojem práce má úzkou vazbu na činnost vedoucí k výdělku podle pracovněprávních předpisů a s tím spojených daňových a pojistných aspektů. TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 37.

¹⁷ Manuál Mezinárodní organizace práce OSN In FRIČ, VÁVRA, *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*, 2012, s. 27.

¹⁸ Studie Evropské komise In FRIČ, VÁVRA, *Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus*, 2012, s. 27.

¹⁹ Zákon o dobrovolnické službě, část první, § 2.

*jiné výdělečné činnosti anebo v pracovněprávním vztahu, služebním poměru nebo členském poměru.*²⁰ Gesce za praktické provádění zákona byla svěřena odboru prevence kriminality na Ministerstvu vnitra. Zákon posiluje ve společnosti postavení nejen nestátních neziskových organizací, nýbrž také dobrovolníků, se kterými tyto organizace pracují.²¹ Představuje ucelený systém podmínek, jejichž splnění umožňuje občanským sdružením, obecně prospěšným společnostem, církvím a náboženským společnostem a jejich právníckým osobám dosáhnout na udělení akreditace pro oblast dobrovolnické služby.²² Uvedená definice se tedy nevztahuje na všechny typy dobrovolných aktivit, nýbrž na takové, které jsou organizovány profesionálně.

Všeobecná deklarace o dobrovolnictví chápe dobrovolnictví z mnohem širší perspektivy než výše uvedená definice. Vymezuje jej „jako základní stavební prvek občanské společnosti.“²³ Definice dále pokračuje vymezením dobrovolnictví jako činnosti, prostřednictvím které se uskutečňují nejvznešenější aspirace lidstva: touha po míru, touha po svobodě, příležitostech, bezpečí a spravedlnosti pro všechny.²⁴ Uvedené pojetí nahlíží na dobrovolnictví z globálního pohledu. Tím je položen důraz na nepostradatelnost dobrovolnictví v lidské společnosti vůbec. V definici je obsažen termín „aspirace“, který vyjadřuje snahu nebo určitou touhu po něčem. Mír, svoboda, bezpečí, spravedlnost – to jsou hodnoty, po kterých by měl toužit v přiměřené míře každý člověk. Takto pojaté definování dobrovolnictví je z mého pohledu nejvýstižnější.

Související pojmy

Obsahem následujícího pojednání bude vymezení pojmů, které se k dobrovolnictví bezprostředně vztahují. Pomohou nám hlouběji porozumět pojmu dobrovolnictví a zacházení s tímto pojmem. Jejich vysvětlení považuji vzhledem k vymezení dobrovolnictví za klíčové, neboť se bez jejich znalosti nemůže obejít žádná relevantní diskuze.

²⁰ Tamtéž, § 2.

²¹ JIRÁNEK. *Využití českého zákona o dobrovolnické službě v mezinárodním měřítku*. In: *Dobrovolnictví bez hranic*. Kroměříž, Klub UNESCO, 2007, s. 16.

²² GJURIČOVÁ. *Dobrovolnictví není amatérismus – vývoj legislativní úpravy dobrovolnictví v zahraničí a v ČR. In: 10 let rozvoje dobrovolnictví – rehabilitace občanských čtností*. Kroměříž, Klub UNESCO, 2008, s. 34.

²³ JANÍČKOVÁ, ZMEŠKALOVÁ, *Metodika práce s dobrovolníky*, 2011, s. 7.

²⁴ Dobrovolnik.cz: *Všeobecná deklarace o dobrovolnictví*. In: [online]. [cit. 2012-10-29]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/oblasti-dobrovolnictvi/vseobecna-deklarace-o-dobrovolnictvi/>.

V praxi se běžně setkáváme s těmito pojmy: dobročinnost, občanská výpomoc, sousedská výpomoc, dobrovolnictví vzájemně prospěšné, dobrovolnictví veřejně prospěšné, dobrovolnická činnost, dobrovolná činnost, dobrovolnická organizace, dobrovolná organizace, dobrovolník, mentoring a v neposlední řadě neustále diskutovaný altruismus, resp. prosociální chování.

Dobročinnost lze rozdělit na dvě formy: dárcovství a dobrovolnictví. Dárcovstvím běžně rozumíme peněžité či nepeněžité dary určené potřebným občanům prostřednictvím sbírek, nadací a nadačních fondů.²⁵ S fenoménem dobrovolnictví je to složitější, ostatně tuto skutečnost dokládá předchozí text. Vraťme se však zpět k samotnému pojmu dobročinnosti neboli filantropii, jež pochází z řeckých slov *filein*, milovat, a *anthrópos*, člověk. Antropologický slovník filantropii charakterizuje jako lásku k člověku, lidumilnost a dále jako snahu o zmírňování bídy a chudoby dobročinností a sociální pomocí. Běžně se používá rovněž pojem lidumil, cizím slovem filantrop.²⁶ Za filantropa lze označit jakéhokoli dobrovolníka či dárce – jednoduše každého, kdo přispívá ke zlepšení života někoho jiného. Bernard Bolzano²⁷ pokládá dobročinnost za jednu z nejrozšířenějších a zároveň nejobyčejnějších lidských ctností.²⁸ Pojem na základě svých úvah shrnuje takto: „*S ctností dobročinnosti se setkáváme jen tam, kde se činy projevuje náklonnost vůle pomoci každému trpícímu, ať je jím kdokoli, pokud to nezakazují vyšší zřetele, a i s obětováním vlastního prospěchu.*“²⁹

Občanskou výpomocí rozumíme dobrovolnou činnost zaměřenou převážně na rodinu, příbuzné a sousedy – v této souvislosti můžeme někdy slyšet o **sousedské výpomoci**. Od těchto dvou pojmů je dobré odlišit **vzájemně prospěšné dobrovolnictví**, které probíhá obvykle v rámci komunity vytvořené v obci, okolo fary, sportovního klubu apod. **Veřejně prospěšné dobrovolnictví** je potom takové, na němž staví neziskové organizace. Podstatným znakem veřejně prospěšného dobrovolnictví je vymezení role dobrovolníka. Příjemce dobrovolné pomoci se na dobrovolníka může v dohodnutém rámci spolehnout. Nejde tedy o

²⁵ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 36.

²⁶ MALINA a kol., *Antropologický slovník: aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*, 2009, s. 1210-1211. Za opak filantropie je považována tzv. misantropie. Termín pochází z řeckých slov *miseó*, nenávidím a *anthrópos*, člověk, což lze přeložit jako nenávisť k lidem, zavidlost, či nevlídnost. Podle Maliny se může jednat o poruchu myšlení a emocí projevující se tímto pocitem a jednáním (znak některých neurotických a psychopatických stavů). Tamtéž, s. 2550.

²⁷ Český matematik, filozof a kněz německé národnosti, který žil na přelomu 18. a 19. století. Ve svém životě se horlivě zabýval palčivými sociálními problémy své doby.

²⁸ BOLZANO, *O pokroku a dobročinnosti*, 1951, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 19.

nahodilou pomoc, nýbrž o předem naplánované dané činnosti, které mohou mít charakter jednorázové akce či dlouhodobé dobrovolné spolupráce.³⁰ Na základě dlouhodobé spolupráce jsou postaveny také manažersky orientované dobrovolnické programy, jmenujme alespoň program Pět P, program LATA nebo HOME-START³¹.

Několikrát jsem již v textu své diplomové práce užila termín **dobrovolná činnost**. V praxi se však užívá i druhý termín, a to **dobrovolnická činnost**. Na první pohled nám sice může význam uvedených pojmů připadat shodný, ale není tomu tak. Tošner a Sozanská mezi těmito termíny rozlišují. Dobrovolnou činností či službou rozumějí vlastní výkon dobrovolné pomoci. Dobrovolnickou činností pak aktivity, které přímo souvisejí s organizací dobrovolnictví jako specifického druhu lidské činnosti.³²

Jestliže byl vysvětlen rozdíl mezi činností dobrovolnou a dobrovolnickou, je na místě věnovat pozornost také dalším, úzce souvisejícím pojmům, a to dobrovolné a dobrovolnické organizaci. **Dobrovolná organizace** je instituce, jejíž činnost je postavena na dobrovolnících. Mezi takové organizace patří např. Sokol, Skaut či YMCA.³³ **Dobrovolnická organizace** je potom ta, která se věnuje převážně organizaci dobrovolné činnosti. Jako příklad dobrovolnické organizace lze uvést NDC HESTIA v Praze a další občanská sdružení, jež organizují dobrovolnou službu.³⁴

Důležitým pojmem, který je velice často užíván v souvislosti s dobrovolnictvím, je pojem **dobrovolník** – aktér dobrovolné činnosti. Tošner a Sozanská uvádějí, že „*dobrovolník je člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti.*“³⁵ Podle zákona o dobrovolnické službě může být dobrovolníkem fyzická osoba starší 15 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby na území České republiky. Zákon dále stanoví, že dobrovolník vykonává dobrovolnickou službu

³⁰ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 36-37.

³¹ Program HOME-START provozuje nestátní nezisková organizace HoSt Home-Start Česká republika (dále jen „HoSt“). Jedná se o poskytování terénní sociálně aktivizační služby rodinám s dětmi do 6 let. Těžiště jejich práce spočívá v podpoře a pomoci dětem a rodinám prostřednictvím vyškolených dobrovolníků v přirozeném prostředí rodiny, přímo doma. Dobrovolník HoStu musí mít zkušenost s rodičovstvím. Citlivým provázením se snaží rodiče co nejvíce podporovat, aby mohli dětem vytvořit dobré životní podmínky a aby děti, pokud je situace v rodině vážná, mohly se svými rodiči zůstat. Hostcz.org: *O nás* [online]. [cit. 2012-12-03]. Dostupné z: <http://www.hostcz.org/o-nas>.

³² TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 37.

³³ Tamtéž, s. 37.

³⁴ Jedná se např. o tato občanská sdružení: Česká národní agentura mládež, INEX či VOLONTÉ. TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 37.

³⁵ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 35.

na základě smlouvy, kterou uzavírá s vysílající organizací. Pokud se jedná o dlouhodobou dobrovolnickou službu, musí být tato smlouva písemná. Zákon také uvádí, že pokud jde o výkon dobrovolnické služby v zahraničí, dobrovolník musí být starší 18 let.³⁶ Co se týče programu Pět P, dobrovolníkem se může stát fyzická osoba, která dovršila věku 18 let.

Nově se v českém prostředí začíná v souvislosti s dobrovolnictvím objevovat pojem **mentoring**, kterým se rozumí „*blízký, individuální, mezigenerační vztah staršího, zkušenějšího mentora, který má zájem předat své zkušenosti a vědomosti mladšímu, méně zkušenému chráněnci.*“³⁷ Za mentora bývá, resp. v minulosti býval považován vychovatel, poradce, karatel či mravokárce.³⁸ Broumovská a Málková se snaží pojmu mentor odejmout jeho původní pejorativní význam. Za mentora označují významné osoby z období našeho dětství a dospívání. Mohou to být rovněž naši vzdálenější příbuzní, např. sestřenice či bratranec, sousedi či oblíbení učitelé. Za mentora je považován rovněž dobrovolník, který je veden profesionály.³⁹ Chráněncem je pak rozuměno dítě, kterého mentor zaučuje a pomáhá mu orientovat se ve světě. Jak se ale liší role mentora od podobných rolí pracovníků s dětmi a mládeží? Podle autorek rozdíl spočívá v tom, že mezi mentorem a chráněncem se vytváří emocionální pouto⁴⁰. Mezi dvojicí vzniká vztah, který je profesionálně veden. Program Pět P je autorkami zařazován mezi tzv. formálně vedené mentoringové programy. Formální mentoring (vztah) supljuje nedostatek přirozených mentorských vztahů v životě dítěte.⁴¹

Dostáváme se k posledním, stěžejním pojmům diplomové práce, zvaným **prosociální chování a altruismus**. Prosociální chování a altruismus vnímám jako základní motivační činitele k dobrovolnictví. V této kapitole je pouze definuji a podrobněji oba fenomény situuji do kapitoly věnované motivaci ve vztahu k dobrovolnictví. Ráda bych upozornila na to, že vnitřní složitost těchto pojmů se odráží v nejednotné terminologii. Někteří odborníci je považují za synonyma a jiní mezi nimi rozlišují. Zaujal mne úhel pohledu Svobodové, která charakterizuje prosociální chování jako „*pozitivní sociální chování, které vede k pomoci druhému člověku či lidem. Tímto chováním člověk nepřináší užitek pouze sobě samému, ale i jiným lidem.*“ Altruismus pak považuje za vyšší formu prosociálního jednání, „*který můžeme*

³⁶ Předpis č. 198/2002 Sb.: Zákon o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě).

³⁷ BROUMOVSKÁ, MÁLKOVÁ, *Mentoring*, 2010, s. 11.

³⁸ LINHART, *Slovník cizích slov pro nové století*, 2005, s. 243.

³⁹ BROUMOVSKÁ, MÁLKOVÁ, *Mentoring*, 2010, s. 8.

⁴⁰ Tamtéž, s. 13.

⁴¹ Tamtéž, s. 15.

vnímat jako tendenci jednat tak, aby se zlepšila celková pohoda jiné osoby, přičemž chování nepřináší aktérovi žádný zjevný prospěch, ale často od něj vyžaduje určitou oběť.“⁴² Na závěr lze přijmout obecné tvrzení, navzdory chápání altruismu a prosociálního chování za synonyma či nikoli, že „ve všech případech se jedná o interpersonální akt, v jehož průběhu pomáhající osoba investuje do své pomoci určité náklady a příjemce pomoci zpravidla získává větší zisk, než jsou náklady pomáhajícího.“⁴³ V této diplomové práci se však budeme snažit od sebe pojmy odlišit a přijmeme stanovisko, které zaujímají M. Hewstone a W. Stroebe. Tito autoři obecný pojem pomáhání nadřazují pojmu prosociálního chování, který je zase významově nadřazen pojmu altruismus. Pomáhání podle nich představuje formu placené profesionální činnosti, prosociální chování reprezentuje pouze dobrovolnou lidskou činnost a může být motivováno jak egoisticky, tj. snahou dosáhnout nějakého cíle, nebo také altruisticky, tj. snahou primárně zlepšit situaci druhé osoby.⁴⁴ Vztah mezi pomáháním, prosociálním chováním a altruismem z tohoto hlediska zastává také Bierhoff.⁴⁵ Pojem pomáhání prezentuje rovněž jako obsahově nejširší a dává je do souvislosti s rolou povinností. Prosociální chování představuje v jeho modelu rovněž užší význam než pomáhání a není součástí placené služby. Altruismus pak považuje za konkrétní projev nesobeckého jednání.

Kapitola obsahovala teoretické vymezení pojmu dobrovolnictví. Než jsem však přistoupila k definování pojmu jako takového, zaměřila jsem se na typy a charakteristické oblasti, ve kterých se s dobrovolnictvím dnes setkáváme. Poté bylo pojednáno o důležitých pojmech, které s dobrovolnictvím souvisejí. Kapitola umožnila nahlédnout, že s vymezením tohoto pojmu to není zcela jednoduché. Závěrem lze spolu s Fričem a Pospíšilovou konstatovat, že „v akademické obci neexistuje shoda na jediné přijímané definici dobrovolnictví.“⁴⁶ Přesto jsme však v uváděných definicích mohli objevit i některé společné

⁴² SVOBODOVÁ, *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*, 2010, s. 2-3. Autorka do protikladu k prosociálnosti klade pojem „deprivantství“, které Koukolík definuje jako „nedosáhnutí lidské normality“, které se u jednotlivců může projevat „nedostatkem sebezaměření (v užším smyslu síly vůle), neschopností tvůrčí spolupráce, (kooperace), ničivostí proti všemu jinému a parazitismem.“ KOUKOLÍK In SVOBODOVÁ, *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*, 2010, s. 2-3.

⁴³ MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 12.

⁴⁴ cit. podle MLČÁK, *Strukturální aspekty osobnosti, prosociální chování, empatie a afiliace u vysokoškolských studentů pomáhajících a technických oborů*, In *Osobnost v kontextu prosociálního chování a zátěžové odolnosti*, 2008, s. 11.

⁴⁵ cit. podle KUBICOVÁ, *Dispoziční a situační proměnné prosociálního chování*, In *Osobnost v kontextu prosociálního chování a zátěžové odolnosti*, 2008, s. 36-37.

⁴⁶ FRÍČ, POSPÍŠILOVÁ, *Teoretické prolegomena*, In FRÍČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 9.

prvky. Nejčastěji zdůrazňovanými prvky byly svoboda, činnost konaná bez nároku na finanční odměnu a činnost přispívající ke zlepšení života někoho jiného.

„Nejdůležitější pro historii není, co se stalo,
ale co o tom lidé soudí nebo říkají.“

F. W. Maitland

2. Dobrovolnictví z hlediska historického

Jako výchozí literaturu pro pojednání o této problematice jsem zvolila publikaci, jejíž název zní *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Uvádím také informace z publikace *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích* od Tošnera a Sozanské. Obě knihy se vhodně doplňují, avšak ani jedna se nezabývá prvotními počátky filantropie u nás. Z toho důvodu čerpám pro charakteristiku tohoto období, kterým se budu nyní zabývat, z dalších zdrojů.

Počátky filantropie

V časopise Zdravotnické fórum lze nalézt článek, který se zabývá vývojem dobrovolnictví na území České republiky. Obsahuje zmínku o počátcích filantropie. Dočteme se zde, že s vědomou podporou třetích osob (jednotlivců, skupin, organizací) se můžeme setkat již ve středověku. Ve městech byly zakládány chudobince, starobince a sirotčince pro velký počet nemocných, žebráků, lidí bez domova a opuštěných dětí.⁴⁷

Působení spolků a institucí, kde občané pomáhali potřebným dobrovolně, navazovalo na činnost náboženských bratrstev a řádů, které byly ve středověku hojně zakládány. Proto nelze tuto nábožensky motivovanou činnost ještě považovat v pravém slova smyslu za dobrovolnou. Vysvětlením je zde fakt, že v době středověku byla vědomá podpora třetích osob organizovaná kněžími. I když tato podpora nebyla jejich hlavní činností, přesto byla součástí jejich povolání. Hlavní náplní duchovních byla péče o duši věřících. Konkrétním příkladem instituce vzniklé v této době byl útulek zvaný Betlém. Byl zřízen reformními kazateli v předhusitské Praze a byl určen pro obrácené prostitutky. Ústředním motivem těchto snah však bylo duchovní obrácení.⁴⁸

⁴⁷ HLOUŠEK, HLOUŠKOVÁ, *Zdravotnické fórum*, 2011, s. 7.

⁴⁸ Dobrovolnik.cz: *Historie dobrovolnictví*. In: [online]. [cit. 2012-11-07]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/clanky/historie-dobrovolnictvi/>.

Období 19. století

K rozmachu dobročinnosti v českých zemích došlo zejména v 19. století. V té době vznikaly vlastenecké spolky na podporu umění, kultury, vědy a vzdělání. Mnohé spolky přetrvávají dodnes, např. Hlávkova nadace⁴⁹, spolek Mánes⁵⁰ či Sokol⁵¹. Tyto obrozenecké aktivity byly postaveny na dobrovolné spolupráci a pomoci. Ještě dříve však v Českém království vznikaly obdobné německé, židovské a další organizace, rovněž postaveny na základech filantropie.⁵²

Období 19. století lze tedy právem považovat za počátky dobrovolnictví u nás. Již bylo řečeno, že vznikaly první spolky a nadace, čímž docházelo k rozvoji občanského spolkového života. Prudká industrializace (zprůmyslnění společnosti), která způsobila vzrůst počet lidí žijících v nedůstojných podmínkách, byla rovněž důsledkem rozvoje dobrovolnictví v pravém slova smyslu. Ve středověku byla dobročinnost součástí vykonávání povolání duchovních. V této době však již je dobrovolnictví pojímáno jako činnost konaná mimo hlavní zaměstnání. Kromě výše uvedených nadací či spolků vznikají také první sbory dobrovolných hasičů.⁵³

Období před 2. světovou válkou

V období před druhou světovou válkou podle Friče, Pospíšilové a kol. vývoj dobrovolnictví v Československé republice⁵⁴ vykazoval vzorec dobrovolnictví srovnatelný s tradičním vzorcem dobrovolnictví tehdy dominujícím ve většině zemí západní Evropy a USA. Zmiňovaní autoři nenacházejí žádný důvod, proč by československé dobrovolnictví výrazněji vybočovalo ze standardu okolních zemí.⁵⁵ Tehdejší dobrovolné organizace měly různé organizační formy. Existovaly spolky soukromé, obecní, náboženské či národnostní a zastávaly poměrně široké kompetence. Jednalo se např. o zemské a okresní péče o mládež,

⁴⁹ Jedná se o nejstarší existující českou nadaci, založenou v roce 1904 architektem Josefem Hlávkou.

⁵⁰ Spolek výtvarných umělců Mánes byl založen v roce 1887.

⁵¹ Za dobu založení Sokola se pokládá rok 1862.

⁵² TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 29.

⁵³ Dobrovolnik.cz: *Historie dobrovolnictví*. In: [online]. [cit. 2012-11-07]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/clanky/historie-dobrovolnictvi/>.

⁵⁴ Československá republika (ČSR): 1918-1939 a 1945-1960.

⁵⁵ FRIČ, POSPÍŠILOVÁ, *Příběhy českého dobrovolnictví*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 42.

Československý červený kříž nebo Masarykovu ligu proti TBC. Tyto organizace byly bohatě strukturovány do sítě malých poboček až po okresní, zemská či národní ústředí.⁵⁶

Období po roce 1945

Období po druhé světové válce s sebou přineslo dramatickou změnu společenských poměrů. Nástup komunistické strany k moci s sebou přinesl padesát let přetrvávající socialistický režim. Socialismus zanechal na tváři českého dobrovolnictví veliké stopy.⁵⁷ Pro přehled si uvedeme tři fáze devalvace dobrovolnictví za éry socialismu:

- **Agitační stádium** – v této první fázi se stát snažil prostřednictvím propagandy vzbudit v lidech nadšení pro dobrovolnickou práci ve prospěch socialismu. Relativně dlouhou dobu se to státu dařilo, a to především u mládeže.
- **Represivní stádium** – ve druhém stadiu byli občané nuceni k dobrovolnické práci pomocí vydírání a zastrašování. Účast na dobrovolnických aktivitách byla povinná pro všechny a tím ztratila svou autenticitu.
- **Ritualistické stádium** – z dobrovolnictví se zcela vytratil smysl. Komunistická strana postupně ztratila kontrolu nad výkonem dobrovolnických aktivit v organizacích Národní fronty.⁵⁸ Zcela se vytratil smysl dobrovolnické aktivity. Nejen funkcionáři, kteří měli pohánět k dobrovolnictví, tak občané (potenciální dobrovolníci) dobrovolnické aktivity z velké části jen předstírali a vyhýbali se jim. Dobrovolnictví se stalo bezobsažným rituálem, o němž každý věděl, že je falešný. Přesto ho museli všichni opakovat znovu a znovu, neboť to požadoval nastolený totalitní režim, který společně tvořili.⁵⁹ Nyní přichází na řadu další důležitý mezník ve vývoji českého dobrovolnictví – rok 1989.

⁵⁶ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 30.

⁵⁷ FRIČ, POSPÍŠILOVÁ, *Příběhy českého dobrovolnictví*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 42.

⁵⁸ Národní fronta byla celostátní střešní organizace, která sdružovala velké, hierarchicky uspořádané, masové společenské organizace jako již zmiňovaný ČSTV, ČSM nebo Pionýr. Patřilo sem celkem 18 organizací včetně Komunistické strany. Tamtéž, s. 43.

⁵⁹ Tamtéž, s. 47.

Nástup demokracie

Z předchozího pojednání lze jednoznačně dojít k závěru, že socialismus české dobrovolnictví zasáhl velkou měrou a zanechal v něm hluboké stopy. K moci se po roce 1989 dostává demokracie, která, co se dobrovolnictví týče, pro mnohé skýtala naděje na lepší zítřky. Jak tedy zní příběh dobrovolnictví po roce 1989? Autoři Frič, Pospíšilová a kol. uvádějí dvě hlavní hypotézy o průběhu vývoje dobrovolnictví po pádu socialismu. Upozorňují, že oba příběhy plní roli dvou obecných hypotéz, a proto místy obsahují i extrémní názory či nadsázku.⁶⁰ Následující dva příběhy tedy ilustrují dvě vyhraněné alternativy. Stručně se pokusím analyzovat základní charakteristiky obou přístupů:

1. „Velký příběh českého dobrovolnictví po roce 1989.“ „Velký příběh“ vychází z toho, že nově nastolená demokracie odstranila ideologizaci i mandatorní (povinnou) podobu dobrovolnictví. Dalším podstatným bodem byl prudký pokles členství v neziskových organizacích. Frištenská hovoří o tom, že „*budování nového (standardního) vzorce dobrovolnictví vycházelo z bodu nula.*“⁶¹ Sametová revoluce⁶² osvobodila občany od povinných dobrovolnických aktivit. Ti toho s úlevou využili a od neautentického dobrovolnictví se distancovali. Začaly se dokonce rozpadat i vesnické svépomocné skupiny, neboť se hojně začal rozvíjet soukromý sektor služeb.⁶³

V rámci velkého příběhu je třeba zdůraznit, že začal rapidně narůstat počet nových neziskových organizací. Došlo ke spojení českého dobrovolnictví se západními vzorci dobrovolnictví. Změnilo se toho spousta – např. hodnoty dobrovolnických aktivit (dobrovolníci se již nezaměřovali na cíle ve prospěch komunity, nýbrž na pomoc konkrétním skupinám), dále bychom mohli nově vzniklé dobrovolnictví charakterizovat rysy jako individualita a profesionalita. Počty dobrovolníků se začaly zvyšovat. Dobrovolnictví začalo vykazovat podobné rysy jako dobrovolnictví západní. V této době vzniklo také tzv. firemní dobrovolnictví⁶⁴.

⁶⁰ FRIČ, POSPÍŠILOVÁ, *Příběhy českého dobrovolnictví*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 59.

⁶¹ Cit. podle tamtéž, s. 59.

⁶² Sametová revoluce označuje období změn v Československu mezi 17. listopadem a 29. prosincem roku 1989. Tyto události vedly k pádu komunismu a k nástupu demokracie.

⁶³ Tamtéž, s. 59-60.

⁶⁴ Tamtéž, s. 59-60. Firemní dobrovolnictví je v ČR novým fenoménem od konce 90. let. Jde o dobrovolnictví, které podporuje či organizuje zaměstnavatel. Nejvýrazněji je propagováno občanským sdružením Fórum dárců. FRIČ, POSPÍŠILOVÁ, *Homo Voluntas: Styly a parametry dobrovolnické činnosti*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 99.

2. **„Alternativní příběh“.** Tato hypotéza hovoří o tom, že vzorec dobrovolnictví po roce 1989 dokázal spojit výhody formální instituce a neformální atmosféry přátelské skupiny pro dosahování zájmů svých členů stejně jako za socialismu. S pádem komunismu se dobrovolné organizace vyrovnaly velmi dobře. Jako příklad lze uvést např. místní organizace hasičů, včelařů či sportovců, které fungovaly zcela nezávisle na politickém zřízení.⁶⁵ Tyto zájmové spolky sice „využívaly ochranného zbarvení oficiální nálepky organizací sdružených v Národní frontě, ale vnitřně se řídily etikou svépomoci a reciprocity mezi přáteli.“⁶⁶

Pokusila jsem se vystihnout základní charakteristiky obou přístupů. „Velký příběh“ se vyznačoval především tím, že hlavní proud dobrovolnických aktivit nenavazoval na vzory dobrovolnictví za socialismu. Alternativní příběh však ano.

Frič, Pospíšilová a kol. říkají, že první příběh byl předmětem diskurzu v průběhu posledních dvaceti let.⁶⁷ Nicméně druhý přístup dle jejich názoru také nelze zcela diskvalifikovat.

Jak jsem uváděla v úvodu diplomové práce, dobrovolnictví se u nás začíná pomalu, ale jistě rozmáhat a nabývat na stále větší důležitosti. A to i přesto, že jej doba socialismu hluboce poznamenala. Historie českého dobrovolnictví představuje dle mého názoru dobrý vhled do problematiky dobrovolnictví. V následující podkapitole vymezuji další teoretické kontexty, ze kterých lze na dobrovolnictví nahlížet. Ozřejmují další souvislosti a umožňují poskytnout celostnější pohled na dobrovolnictví a jeho význam v hlubším rozměru. Obsahují též dobré podněty pro zamyšlení každého z nás.

⁶⁵ FRIČ, POSPÍŠILOVÁ, *Příběhy českého dobrovolnictví*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 61.

⁶⁶ Tamtéž, s. 61.

⁶⁷ Tamtéž, s. 59.

2.1 Další teoretické kontexty dobrovolnictví

Filozofický kontext

Jedny z nejstarších úvah o fenoménu dobrovolnictví lze zaznamenat v náboženství.⁶⁸ V křesťanství byl vždy kladen důraz na morální imperativ „(...) *miluj svého bližního jako sám sebe*.“⁶⁹ Nicméně otázky, které se svým způsobem dotýkaly dobrovolnictví, vznikaly ještě dříve. Za původní zdroj myšlenek o pomáhání lze pokládat **kontext filozofický**, jež se mi jeví jako nejsilnější. Z filozofického hlediska jsou pak odvozena další východiska, zejména myšlenky psychologické, humanistické a sociologické. O těch se ale zmíním později. Nyní zaměřím svou pozornost na chronologicky uspořádanou historickou perspektivu filozofického myšlení. V přehledu uvedu některé význačné myslitele, kteří se tímto tématem zabývali.

Problematika pomáhání a vztahu člověka k člověku se objevila již ve starověké Indii a Číně. Buddha zastával myšlenku, že každý by se měl ke všem bytostem chovat jako k sobě samému a usilovat o dosažení blaha pro všechny. Dosažení nirvány je nutně spojeno s projevy štědrosti, laskavosti, účastné radosti a soucitu. Konfucius, který bývá považován za prvního čínského filozofa, považoval za klíčový pojem své filozofie lidskost a lásku k člověku. Lao-č, jiný významný čínský myslitel, zdůrazňoval ve svém učení povinnost každého člověka chovat se k druhým lidem pozitivně, nevyvolávat konflikty, pomáhat jim a případné zlo oplácet dobrem.⁷⁰

Otázkami dobra a zla se zabývali také mnozí významní filozofové starověkého Řecka. Sokrates tvrdil, že každá osoba koná to, co je dobré a co prospívá jejímu vlastnímu zájmu. Platón se domníval, že lidská povaha má sklon k lakomství, sobectví, vyhýbá se bolesti a hledá potěšení bez příčiny. Připouštěl sice možnost skutečného nesobectví v přátelství, zároveň však pochyboval, zda se s ním mezi přáteli opravdu můžeme setkat. Aristoteles naproti tomu tvrdil, že lidé jsou ušlechtilí, štedří, zaměřeni na vztahy k druhým a ochotni poskytovat jim dobro. Domníval se také, že člověk, který poskytuje někomu pomoc, chová k příjemci této pomoci pozitivnější pocity než naopak. Existencí hlubokého nesobectví

⁶⁸ Mlčák, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 8.

⁶⁹ Tento imperativ nalézáme v Bibli v evangeliu podle sv. Lukáše (10:25) v podobenství o milosrdném Samařanu.

⁷⁰ Mlčák, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 8.

v lidské povaze si nebyl jist však ani on.⁷¹ Zajímavý podnět platící dle mého názoru i pro současnost přináší také Aristotelův princip uměřenosti, kterým se zabývá ve své etice. Podle tohoto principu není nutné se bezmezně obětovat druhým lidem nebo být vůči mravnímu jednání zcela asketický.⁷² Jedná se o nabídku orientovat se při našem chování umírněností, jež bude středem mezi dvěma krajnostmi jako např. statečnost, jež není ani bázlivostí, ani zbrklou smělostí. Důležité je, že takový střed je nutno posuzovat vždy ke konkrétní osobě a situaci.⁷³ Znamená to zohlednit, čeho by bylo moc a čeho málo, tedy co by bylo vhodné „tak akorát“. Ideál leží někde uprostřed. To, že všeho moc škodí, platí v případě dobrovolného pomáhání dvojnásob.

Ze středověkých myslitelů připomínám alespoň scholastického filozofa Tomáše Akvinského, který označil nesobeckou lásku, v biblickém novozákonním textu nazývanou jako *agape*, výrazem *caritas*. Křesťanské náboženství s řeckou filozofií spojil tím, že lásku k bližnímu prosazoval jako specifickou formu opravdového vztahu. Tímto opravdovým vztahem mínil přátelství. Tvrdil také, že starost o blaho druhých je odvozena z lásky k Bohu, kterého bychom měli milovat nadevše, více než sami sebe.⁷⁴

Problémy dobra a zla se zabývali také filozofové novověku. Někteří z nich zastávali nauku tzv. univerzálního etického egoismu. Podle této doktríny je hlavním lidským motivem chování především vlastní sobectví. K zakladatelům tohoto učení patří italský filozof Niccoló Machiavelli. Ve svém díle popsal druhé lidi jako neustále toužící po moci, po slasti a po penězích. Zároveň tvrdil, že jsou ochotní zcela bezohledně využívat jiné k dosažení vlastních cílů. Neméně pesimistický pohled na lidskou povahu zastával také anglický filozof Thomas Hobbes. Podle něj hlavními motivy člověka pro pomáhání druhým jsou rovněž sobectví. Motivem pro konání dobra však byla snaha zmírnit vlastní prožitky utrpení. I další filozofové této doby se domnívali, že základní povaha člověka je založená na egoismu, např. Baruch Spinoza či François de La Roucefoucauld. Naproti tomu existovala spousta filozofů, kteří zastávali opačný názor, než výše zmíněná doktrína univerzálního etického egoismu. Podle těchto autorů je možné uvažovat o existenci nesobeckých rysů lidské povahy. Odmítavě se k doktríně univerzálního etického egoismu postavil Imanuel Kant. Tvrdil, že pomoc druhým

⁷¹ Tamtéž, s. 8.

⁷² MATOUŠEK, *Filozofická témata významná pro sociální práci*. In MATOUŠEK a kol. *Základy sociální práce*, 2001, s. 51.

⁷³ VANĚK, *Filozofie a kultura v evropských dějinách*, 2007, s. 54.

⁷⁴ MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 9.

má být pro člověka povinnost, která jeho jednání povyšuje na morální hodnotu. Pomáhající chování musí zároveň vycházet z racionálních principů, které jsou prosty jakýchkoli pocitů⁷⁵. Podle Kanta např. takové pomáhání, ke kterému člověka vede pocit náklonnosti k druhému, nemá žádnou mravní hodnotu. Kdyby však pomáhající uskutečnil své „jednání bez jakékoli náklonnosti výlučně z povinnosti, pak by teprve mělo svou pravou morální hodnotu.“⁷⁶ Naše současná kultura, jak říká francouzský filozof Lipovetsky, se již neopírá o imperativní heslo „musíš“. Kult povinnosti vystřídala epocha, v níž už od nás nikdo nevyžaduje, abychom vychvalovali hodnoty odříkavosti a čisté nezištnosti.⁷⁷ „Požadavky odříkání a strohosti byly hromadně nahrazeny normami uspokojování touhy a intimní realizace. Přestali jsme vznášet neustálý požadavek oběti pro druhého „vždy a v každém okamžiku.“... Kategorický imperativ ustoupil minimální a dočasné etice solidarity, která je slučitelná s prvenstvím ega.“⁷⁸ Ke vši kritice autor dodává další úvahu, která dle mého názoru současnou společnost dobře vystihuje: „druhým pomáhat chceme, ale bez přílišného zapojení, bez přehnané účasti vlastní osoby. Štědrost se schvaluje za podmínky, že je snadná a odtazitá a neprovází ji žádné větší odpírání. Myšlenka solidarity jsme nakloněni, pokud nás nezatíží příliš bezprostředně.“⁷⁹

Ve filozofii se později pro nesobecky orientované myšlení, city a skutky začal užívat pojem altruismus, který vyslovil francouzský myslitel Auguste Comte.⁸⁰ Blíže jsem o altruismu jako pojmu pojednávala v předchozí kapitole a dále se jím zabývám ve druhé kapitole, ve které nahlížím na altruismus jako na základní aspekt, jenž vede člověka k nezištnému pomáhání.

Psychologický kontext

V úvodu podkapitoly jsem zmínila, že na filozofické úvahy úzce navazuje myšlení psychologické. Psychologický kontext dobrovolnictví nastiňuje například Aristoteles. V Etice Nikomachově uvádí pasáž, která se přímo věnuje prokazování a přijímání dobrodiní. Myšlenka, která zdůvodňuje, proč lidé konají dobročinné skutky, je uváděna takto: „Pro dobrodince v jeho jednání jest zároveň něco krásného, takže má zalíbení i v člověku, jehož se týká, kdežto pro toho, kdo dobrodiní přijal, není na dárci nic krásného, leč pouze prospěch; to

⁷⁵ Tamtéž, s. 9.

⁷⁶ KANT, *Základy metafyziky mravů*, 1990, s. 62.

⁷⁷ LIPOVETSKY, *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*, 1999, s. 55.

⁷⁸ Tamtéž, s. 58 a s. 150.

⁷⁹ LIPOVETSKY, *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*, 1999, s. 150.

⁸⁰ MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 10.

*však jest méně příjemné a milé. (...). A milovati se podobá činnosti, býti milován trpnosti. Proto u toho, u koho převládá činnost, dá se spíše očekávati milování a projev přátelství. Konečně každý také více miluje to, čeho bylo pracně nabyto, jako na příklad peníze miluje více ten, kdo je vydělal, než ten, kdo je zdědil: dobré přijímati jest bez práce, dobré činiti jest však pracné. Proto také matky mají k svým dětem větší lásku; neboť je v bolestech rodí a lépe vědí, že jsou jejich. Právě proto se zdá, že jest to vlastní i dobrodincům.*⁸¹ Z individuálního hlediska dobrovolnictví přináší především osobní zadostiučinění. Dobrovolníci sami zdůrazňují, že jim dobrovolná činnost přináší pocit prospěšnosti, smysluplnosti, seberealizace, kreativity, naplnění, smysluplné trávení volného času či získání nových zkušeností a znalostí z určitého oboru, ale zcela určitě také nové vztahy a nová přátelství.⁸² V tomto smyslu dobrovolnictví hraje nepochybně důležitou psychologickou roli.

Humanistický kontext

Z filozofie vyplývá také myšlenkový směr zvaný humanismus.⁸³ Pojem sám sice vznikl až v novověku, ale za první humanisty jsou považováni už stoikové.⁸⁴ Ti požadovali od občanů spravedlivé jednání a projevování lásky vůči všem členům společnosti, včetně těch lidí, kteří státní občanství vůbec neměli. Prvními humanisty jsou především v tom smyslu, že byli důslednými zastánci respektive ohlašovatelé křesťanského a renesančního ideálu respektu ke každé jedinečné lidské bytosti.⁸⁵ Respektování jedinečnosti klienta je také předpokladem pro dobrý vztah dobrovolníka a dítěte v programu Pět P.⁸⁶ Toto nepsané pravidlo lze uplatnit na všechny mentoringové vztahy, ať už formální nebo neformální povahy. Ostatně, bez respektu druhého člověka a jeho individuality, nelze budovat žádný autentický lidský vztah.

⁸¹ ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova*, 1996, s. 237. Myšlenka Aristotelova mne zaujala, neboť ve vztahu se svou klientkou z Pět P jsem prožívala obdobný prožitek - dobrovolnictví mi přinášelo spoustu krásného – především dobrý pocit a radost ze společných setkání s klientkou. Koordinátorka programu mě za účelem propagace programu jednou požádala, abych se pokusila jedinou větou vyjádřit, co se mi na dobrovolnictví nebo na Pět P nejvíce líbí. Odpověděla jsem, že „*radost mojí partačky je i mou radostí.*“ Je to radost, kterou jsem prožívala v těch chvílích, kdy jsem byla přesvědčená, že i moje partačka se upřímně raduje a cítí se šťastně. Nemohu však v případě programu Pět P souhlasit s touto částí výroku, ve kterém Aristoteles říká, že „pro toho, kdo dobrodiní přijal, není na dárci nic krásného, leč pouze prospěch“ – děti zapojené do programu Pět P nehledají v dobrovolníkovi vlastní prospěch, nýbrž přátelství s ním.

⁸² FRÍČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 114.

⁸³ Dnes zcela obecně nazýváme humanismem jakýkoli postoj či teorii, které za nejvyšší hodnotu považují důstojnost člověka. Tyto postoje či teorie požadují, aby byla důstojnost člověka ochraňována před zásahy ze strany politické, ekonomické aj. moci. DUROZOI, ROUSSEL. *Filozofický slovník*, 1994, s. 111.

⁸⁴ Připomínám alespoň některá jména významných stoiků, např. Zenona z Kitia, Marka Aurelia či Senecu.

⁸⁵ MATOUŠEK, ŠUSTOVÁ, *Náboženství a společenská solidarita*, In MATOUŠEK a kol., *Základy sociální práce*, 2001, s. 53.

⁸⁶ Programem Pět P se blíže zabývám v páté kapitole teoretické části této diplomové práce.

Sociologický kontext

Kromě filozofického zdroje dobrovolnictví, ze kterého vyplývá jeho význam psychologický a humanistický, je žádoucí vzpomenout ještě sociologický kontext, který pokládám z hlediska pomáhajících profesí za zcela zásadní. Dobrovolnictví je odborníky považováno za jeden z možných a vhodných nástrojů sociálního začleňování zdravotně postižených osob, sociálně vyloučených osob, matek na rodičovské dovolené, nezaměstnaných, seniorů⁸⁷ a dalších skupin. Může se jednat také o zajišťování smysluplného trávení volného času. Konkrétně program Pět P zprostředkovává dobrovolníka dětem, které nemají dostatek příležitostí k vhodnému trávení času. Jak dokládá praxe daného programu, často se jedná také o děti trpící rozvody rodičů, nedostatkem přátel pro nějaký svůj handicap apod.

Rifkin naznačuje, že řešení sociálních problémů ve spolupráci státu a dobrovolníků nabývá čím dál tím více na významu a uplatňuje se stále častěji.⁸⁸ Dobrovolnickými aktivitami se uplatňuje princip vzájemné pomoci a podpory druhých. Jak poznamenává Frič: „Z hlediska společenského je dalším přínosem dobrovolnictví skutečnost, že šetří omezené finanční prostředky a vede k rozšíření a zkvalitnění služeb organizací. Např. pečovatelská služba u starých lidí v domácnosti je budována na profesionálním principu. Profesionální pečovatelky musí vykazovat poskytnuté zdravotní služby a výkony, jež zdravotní pojišťovna sleduje, a v takovém případě nezbývá téměř žádný prostor pro to, co starý člověk nejvíce potřebuje: popovídat si, posedět v klidu, zahrát si karty apod. Tuto činnost plní často právě dobrovolníci.“⁸⁹ Jinými slovy: dobrovolníci z pohledu klientů i organizace nabízejí mimořádně důležitou činnost. O přínosech a výhodách dobrovolnictví pro společnost tedy není nutné pochybovat.

⁸⁷ MÜLLEROVÁ, *Dobrovolníci pro kulturu*, 2010, s. 14.

⁸⁸ Cit. podle FRIČ, *Společenská hodnota a podpora dobrovolnictví*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 183.

⁸⁹ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 113.

*„Těm, kteří se dali získat dobrovolně, můžeme důvěřovat,
ale nikdy těm, kteří byli mocí donuceni nebo lstí získáni.“*

J. A. Komenský

3. Motivace ve vztahu k dobrovolnictví

Protože je tato diplomová práce zaměřena na psychologickou analýzu jevu dobrovolnictví, zařazuji do teoretické části práce kapitolu věnující se motivačním specifikům dobrovolnictví. Nezabývám se teoriemi motivace, neboť ty již byly zpracovány ve většině publikací psychologie.⁹⁰ Pozornost je soustředěna na problematiku motivace, která analyzuje rozhodnutí jedince stát se dobrovolníkem. Zaměřuji se na altruismus jako na základní motivační aspekt, který vede člověka na dráhu dobrovolnictví.

3.1 Motivační aspekt altruismu vedoucího na dráhu dobrovolnictví

Některé druhy altruismu, jak je známe z aktuální situace u nás, uvádí Pavol Frič v publikaci *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*. Nastiňuje celkem pět možných pohledů, ze kterých lze na tento důležitý motivační činitel pohlížet. Z důvodu vhodné struktury a typologizace altruismu budu vycházet převážně z této publikace. Popis jednotlivých typů altruismu doplňuji pohledy jiných autorů.

Typy altruismu

Jako první je uváděn v dané publikaci **altruismus reciproční**. Pojem zavedl americký biolog Robert Trivers v roce 1971.⁹¹ Frič konstatuje, že jedním z nejdiskutovanějších problémů v oblasti altruismu je otázka, zda je vůbec možné, aby altruista za svou dobročinnost nic nedostával.⁹² Někteří psychologové se dokonce domnívají, že altruismus může být zvláštním případem egoismu. Někdo může např. finanční obnos darovat jednoduše

⁹⁰ Např. HOMOLA, *Motivace lidského chování*, 1972, NAKONEČNÝ, *Motivace lidského chování*, 1996, BLATNÝ a kol., *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*, 2010 atd.

⁹¹ UHLÍŘ, *Jak jsme se stali lidmi*, 2007, s. 146. Trivers zároveň stanovil tři podmínky, které musejí platit, má-li jít o reciproční druh altruismu. První podmínka spočívala v tom, že pomáhám-li někomu, měl bych za to zaplatit určitou cenu, příjemce pomoci z toho má naopak zisk, další počítala s tím, že vynaložené náklady se mi vrátí a poslední podmínka předpokládala, že pomoc poskytuji jen tehdy, pokud mohu očekávat, že mi to příjemce oplátí. TRIVERS In *Jak jsme se stali lidmi*, 2007, s. 146.

⁹² FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*, 2001, s. 14.

proto, že mu působí potěšení, že může ukázat, že na to má, nebo chce získat popularitu atd.⁹³ Co když ale za zdánlivě nezištným dobrovolným pomáháním stojí motiv, i když třeba neuvědomovaný, „pomáhám proto, abych měl dobrý pocit ze sebe sama?“ Lze i dobrý pocit z pomáhání již považovat za již zmiňovaný zvláštní případ egoismu? Problematiky se dotkl i G. W. Allport otázkou: „*Jak je možno získat osobní uspokojení z uspokojení druhých?*“⁹⁴ Co když, jak se dále táže Nakonečný, „*lze v pozadí velkorysých a ušlechtilých činů nalézt vždy jen sobectví?*“ Co vedlo Alberta Schweitzera k tomu, že se vzdal pohodlného života v Evropě, kariéry hudebníka a filozofa, vystudoval ve zralém věku medicínu, aby mohl odejít do Afriky léčit černochy? Byla to, stejně jako u Matky Terezy, neochvějná víra v křesťanského boha a jeho etický imperativ „*Miluj svého bližního jako sebe samého!*“ a jaké uspokojení jim to přineslo?“⁹⁵ Nepochybně uspokojení duchovní, včetně dobrého pocitu ze sebe sama. I tento dobrý pocit ze smysluplné práce pro dobro jiných je svým způsobem odměna. Z toho, co jsme si dosud v souvislosti s recipročním altruismem řekli, se zdá být přijatelný závěr Fričův, když říká, že ten, „*kdo se stará o blaho jiných, vždy něco získává – ať chce či nechce. Vědomí těchto zisků pro něj může znamenat větší nebo menší míru motivace k jeho dobročinnosti. Ten, kdo se obětuje pro jiné, může očekávat, že jeho altruismus mu bude v budoucnu oplacen. A to buď stejnou mírou altruismu ze strany jiných, anebo různými (symbolickými) odměnami ze strany společnosti nebo komunity, ve které žije.*“⁹⁶

Druhým typem altruismu, který Frič zmiňuje, je **altruismus normativní**. V každé společnosti či komunitě je zapotřebí, aby existovala určitá morálka dobročinnosti. Jak autor vysvětluje, znamená to, že je nutné vytvořit normy a pravidla, která jsou považována za společensky žádoucí. Ačkoli žádný zákon povinnost altruismu neukládá, neformální společenské normy a pravidla to dělají. Lidé se s nimi ztotožňují a považují je za morální imperativy svého chování, někteří jedinci však mohou být vůči nim imunní. V případě, že dochází k porušování norem dobročinnosti, bývá takové chování neformálně sankcionováno. Shrňme-li výše uvedené, pak za normativní altruismus označujeme takové chování dobrodince, které se opírá o motivaci zahrnující dva prvky: vědomí morální povinnosti a sociální tlak (např. lidé, kterým záleží na dobré pověsti si ignorování dobročinnosti zkrátka nemohou dovolit).⁹⁷

⁹³ NAKONEČNÝ, *Motivace lidského chování*, 1996, s. 88.

⁹⁴ Cit. podle NAKONEČNÝ, *Motivace lidského chování*, 1996, s. 88.

⁹⁵ NAKONEČNÝ, *Motivace lidského chování*, 1996, s. 89.

⁹⁶ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*, 2001, s. 14-15.

⁹⁷ Tamtéž, s. 15-16.

Další neméně zajímavý typ altruismu představuje **altruismus emocionální**. Frič říká, že „v motivaci nezištného konání dobra hrají emoce klíčovou roli. Díky emocím nejsme „racionální idioti“ ani konformisté slepě se podřizující společenským konvencím. Ustrnutí se nad neštěstím druhých, soucit s trpícími, uspokojení z radosti a štěstí jiných, milosrdenství nebo láska k bližnímu prozrazují emocionální kořeny dobročinnosti.“⁹⁸ Upozorňuje rovněž na zajímavou skutečnost, že naše emoce nám zaručují, že ve své dobročinnosti zaměříme nejprve na svou rodinu a přátele, a teprve poté na ostatní, kteří nám již tak blízcí nejsou.⁹⁹ Americký sociobiolog Wilson rovněž tvrdil, že „soucit je výběrový a často nakonec výhodný pro svého nositele.“¹⁰⁰

O tom, že zmíněné druhy motivace k dobročinnosti se prolínají a vzájemně prostupují, není žádný pochyb. Také **křesťanský altruismus**, jak uvádí Frič, se nevyhýbá ani jednomu z výše uvedeného altruismu vedoucího k dobročinnosti.¹⁰¹ Je v něm totiž přítomen jak prvek povinnosti¹⁰², tak i emocí. Řeceno slovy Bernarda Bolzana, významného šířitele ideje křesťanského altruismu: „Povinnost, soucit a myšlenka na Boha jsou tři jediné věci, které nás mají vést a pobízet při našem konání dobra.“¹⁰³ Prvek povinnosti nám vhodně předkládá křesťanský morální imperativ „Miluj svého bližního jako sebe sama!“. Princip reciprocity ke křesťanskému altruismu rovněž neodmyslitelně patří, neboť věřící jsou ujišťováni, že konané dobro dojde zasloužené odměny v nebi. Ke konání dobrých skutků jsou křesťané přímo vybízeni,¹⁰⁴ jak naznačuje výše uvedený morální imperativ prikazující prokazovat druhému to, co bychom dělali i pro sebe. Co se týče křesťanství v souvislosti s emocemi, Frič říká, že „křesťanská láska k bližnímu, soucit s trpícími a milosrdenství představují základní pilíře

⁹⁸ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*, 2001, s. 16-17.

⁹⁹ Tamtéž, s. 17.

¹⁰⁰ WILSON, *O lidské přirozenosti*, 1993, s. 150.

¹⁰¹ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*, 2001, s. 18.

¹⁰² Bůh stvořil člověka k obrazu svému. Protože Bůh je láska a člověk je její příjemce, má povinnost předávat ji dál. Milování mají být všichni bližní. MATOUŠEK, ŠUSTOVÁ, *Náboženství a společenská solidarita* in MATOUŠEK a kol., *Základy sociální práce*, 2001, s. 29. Morální cítění a rozhodování bylo lidem dáno od Boha. KOUKOLÍK, *Proč se Dostojevskij mýlil?: o vědomí, empatii, altruismu, lásce, zlu a religiozitě*, 2007, s. 93.

¹⁰³ BOLZANO, *O pokroku a dobročinnosti*, 1951, s. 52.

¹⁰⁴ Pokud konání dobra nevychází ze srdce a z lásky, ztrácí svůj smysl a hodnotu. Principy pomáhání by měly být založeny na naší svobodné vůli pomoci. Francouzský teolog a spisovatel, Michel Quoist, vysvětluje působení Boží lásky v člověku, přičemž zdůrazňuje význam lidské svobody při otevírání se této lásce takto: „...Bůh je nekonečné štěstí, protože je nekonečná láska. ... Láska je boží dech, který naplňuje zemi. Proniká do tvého srdce, jako proniká do každého člověka, který miluje. Neboť láska je z Boha a je přítomná prostřednictvím svobody člověka, který se jí otevírá, který ji přijímá a pak znovu dává.“¹⁰⁴ QUOIST, *Povídej mi o lásce*, 2010, s. 63 a s. 66.

emocionální motivace křesťanského altruismu. Křesťanství tyto emoce nejenže vysoce vyzdvihuje, ale dbá i na praktické vyústění altruistických cílů.“¹⁰⁵

Po úvaze nad křesťanským altruismem navážeme na problém **pravého altruismu**. Právě křesťanské úvahy přispěly k tomu, že vědci začali diskutovat o pravosti altruismu.¹⁰⁶ Např. americký sociobiolog Edward Wilson se pokusil definovat pravý altruismus jako altruismus, jehož motivace je absolutně nezištná. Ovšem pod touto absolutně nezištnou motivací měl na mysli jen čistě emocionální (iracionální) motivaci. Důvodem byl naivní předpoklad, že city nás mohou „zachránit“ před vypočítavostí rozumu.¹⁰⁷ Frič říká, že pravý altruismus lze úspěšně zpochybnit. Vysvětluje to tím, že uvedené druhy altruismu se v praxi v čisté podobě nikdy nevyskytují.¹⁰⁸ O pravém altruismu ve smyslu absolutní nezištnosti tedy nemá smysl uvažovat.

V odborné literatuře se lze setkat ještě s dalším typem altruismu, který Frič neuvádí, nicméně v souvislosti s emocionálním altruismem se zmiňuje o tom, že se ve své dobročinnosti zaměřujeme nejprve na naše nejbližší, a teprve poté na ostatní. Jedná se o **altruismus příbuzenský**, pro který *„je důležitá míra genetické příbuznosti mezi tím, kdo pomáhá, a tím, komu je pomoc poskytována; čím je míra genetické příbuznosti vyšší, tím větší oběti je pomáhající strana zpravidla ochotna přinést.*“¹⁰⁹

Teorie determinující altruistické chování

Mlčák (2010) a Mlčák, Paulík, Zášková (eds.) (2008), kteří se u nás zabývají prosociálním chováním a altruismem, uvádějí ve svých publikacích bezpočet teorií a hypotéz, které se mohou podílet na utváření altruismu u člověka. Pro zajímavost a hlubší proniknutí do problematiky altruismu zmiňují tři teorie, které považují za stěžejní:

a) kognitivní učení

Bezpečná vazba, která poutá v raném dětství dítě a matku, je zcela zásadní pro rozvoj altruistického chování. Výchovné postupy, které uplatňují rodiče a vychovatelé, patří mezi faktory, které přispívají ke stálosti altruistických tendencí u dětí. Současné pojetí vývoje

¹⁰⁵ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*, 2001, s. 19.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 20.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 20.

¹⁰⁹ HARTL, HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, 2000, s. 33

altruistického chování se opírá především o poznatky pocházející z psychoanalytické teorie morálního vývoje (Freud), z teorie sociálního učení (Bandura) a z kognitivní teorie morálního vývoje (Piaget, Kohlberg). Jednotlivými teoriemi se nebudu zabývat, neboť se s nimi běžně setkáváme v odborné literatuře.¹¹⁰

Ráda bych však zmínila **model kognitivního učení** zachycujícího současně také rozvoj pomáhání, prosociálního chování či altruismu, který sestavili Bar-Tal a Raviv. Tito autoři si všímají rozdílů v pomáhání u mladší a starší populace. U mladší populace, tedy u dětí, je altruismus spouštěn egoistickými motivy, zatímco starší jedinci jsou motivováni vyššími formami empatie a internalizovanými sociálními normami. Rozvoj altruistického chování Bar-Tal a Raviv shrnují do šesti fází:

1. fáze – konkrétní a definované posílení

Na této úrovni vývoje děti pomáhají proto, že je někdo o pomoc požádal, či dokonce takové jednání na nich vynutil. Děti vědí, že v případě nesplnění dané žádosti o pomoc jim hrozí potrestání a v opačném případě slíbená odměna. U malých dětí, které ještě nemají smysl pro odpovědnost či respekt autority, jde spíše o výměnný obchod, v jehož pozadí stojí vidina možné odměny i trestu.

2. fáze – vyhovění

V tomto vývojovém stupni lze pomáhání přičíst snaze vyhovět osobám, které pro děti představují autoritu. Nejedná se ještě o spontánní jednání dítěte, ale spíš jde o reakci na požadavek okolí. Ve chvíli, kdy dítě rozpozná autoritu, je pro realizaci pomáhání důležité přijetí z její strany. Motivem může být i snaha vyhnout se nesouhlasu ze strany autority.

3. fáze – vnitřní iniciativa a konkrétní odměna

V této fázi pomáhání již vyvěrá z dobrovolného a spontánního jednání dítěte. Chování dětí je stále ještě motivováno dosažením odměny. Dokáží sice samy pomoci druhým, ale protože v pozadí zůstává vidina získání odměny, jedná se o egoistické chování.

¹¹⁰ Zmiňovanými teoriemi morálního vývoje se zabývá např. VACEK, *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*, 2002.

4. fáze – normativní chování

Dítě se v této etapě řídí společenskými normami, které si osvojilo během výchovy. Ví, že konformita mu zaručí pozitivní potvrzení. Odměna, se kterou přitom počítá, je sice přesně definována, již však není konkrétní, například se jedná o pozitivní přijetí od druhých. Dítě se umí vcítit do jedince, který potřebuje pomoc, prožívá spolu s ním soucit a tíseň, nicméně tyto faktory nepředstavují v pomáhajícím chování motivy.

5. fáze – generalizovaná reciprocita

Na tomto stupni stěžejní mechanismus pomáhání představuje princip reciprocity, který vychází z akceptace obrazu společnosti jako systému založeného na vzájemné pomoci lidí. Lidé již mají normy internalizovány (zvnitřněny) a nabízejí svou pomoc v přesvědčení, že pokud se naleznou v naléhavé situaci, získají vzápětí od druhých pomoc. Odměna za pomoc již není konkrétní ani přesně definovaná.

6. fáze – altruistické chování

Poslední fáze je charakterizována spontánním a dobrovolným aktem bez vnějších motivů. Lidé vnější odměny neočekávají, neboť svou pomoc adresují z čistých nesobeckých důvodů. Zájem o blaho druhých není motivován vnější odměnou, nicméně vnitřní uspokojení z pomoci či posílení sebeúcty, jsou jistým druhem odměny.¹¹¹

b) strukturální aspekty osobnosti

Specifický osobnostní profil vlastností osob, které dokázaly pomáhat druhým ve velmi vážných životních situacích, i objektivně prokazatelná stabilita altruistického chování u některých jedinců, vyvolaly v poslední době zájem vědců o zkoumání možnosti existence altruistické (prosociální) osobnosti. Přesto jsou někteří autoři i nadále přesvědčeni, že pomáhání je ovlivňováno především situačními faktory a vliv osobnostních faktorů je jen minimální.¹¹² Uvedme si příklady alespoň některých studií, které dokazují pozitivní vztah mezi altruismem a osobnostními faktory.

V době po skončení druhé světové války se S. P. Oliner a P. M. Olinerová pokusili provést studii charakteristických rysů osob, které se pokusily zachránit Židy před nacismem.

¹¹¹ Cit. podle KUBICOVÁ, *Dispoziční a situační proměnné prosociálního chování*, In *Osobnost v kontextu prosociálního chování a zátěžové odolnosti*, 2008, s. 42-43.

¹¹² MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 37.

Uvedení autoři zjistili, že ve skupině zachránců byla na rozdíl od kontrolní skupiny zjištěna vyšší úroveň osobní i sociální **odpovědnosti**, tendence vidět události života jako **pozitivně ovlivnitelné** vlastním chováním a jednáním a převládala u nich také **nižší míra egocentrismu**. Došli rovněž k závěru, že zachránci vykazovali **vyšší míru empatie**, byli **odpovědnější** a více dokázali **prožívat starost** o druhé lidi. Jiná studie, která se věnovala osobnostním profilem vlastností, se týkala osob, které poskytly první pomoc druhým při dopravních nehodách. Výzkumníci došli k závěru, že takové osoby vykazovaly následující charakteristiky: vyšší úroveň sociální **odpovědnosti**, **empatie** a více věřily v existenci **spravedlivého světa**. Byly provedeny také výzkumy mezi osobami, které darovaly krev či ledviny.¹¹³ I v těchto případech byly zaznamenány rozdíly ve srovnání s těmi, kteří krev či ledviny nedarovali.

Výše jsem hovořila o altruistické osobnosti. Spektrum rysů altruistické osobnosti uvádí např. R. A. Baron a D. Byrne. Podle nich se altruistická osobnost sestává z následujících komponent: **potřeba uznání, interpersonální důvěra, emocionální pozitivita, sociabilita a přátelskost, nízká agresivita, emocionální stabilita, víra ve spravedlivý svět, sociální odpovědnost, nízká úroveň egocentrismu a ochota k činům**.¹¹⁴ V současné době je teorie prosociální osobnosti nejvíce studována u dobrovolníků. Mnohé zahraniční studie již prokázaly, že dobrovolná činnost může souviset s altruistickou osobností. Např. Penner, Fritzsche ve svém výzkumu zjistili, že dobrovolná činnost souvisí s osobami, které vykazují **empatii orientovanou na druhé, pocit odpovědnosti, zájem o prosperitu ostatních a ochotu pomáhat**.¹¹⁵ U nás v takové oblasti dosud žádné studie realizovány nebyly.

c) pohlaví – genderová diferenciac

Podle A. H. Eaglyové a M. Crowleyové obsahuje ženská a mužská genderová role odlišné normy, které aktivizují určité formy pomáhání. Výzkum genderových stereotypů poskytuje důkazy, že normy podporující starost a pečování jsou spojeny s genderovou rolí žen. Altruismus žen je tedy charakteristický tím, že se orientuje na pečování a odpovědnost.

¹¹³ Tamtéž, 37-38.

¹¹⁴ BARON, BYRNE In MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 38.

¹¹⁵ PENNER, FRITSCHE In MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 38-39.

Mužská genderová role vede přirozeně k jiným formám pomáhání. Muži jsou ochotni pomáhat, ale v jiných situacích než ženy. Altruismus u mužů vede k tzv. heroickému chování, které chrání druhé před škodou a často bývá prováděno na úkor vlastního rizika.¹¹⁶ Heroismus neboli hrdinství je, jak může doložit také historie, premisou především mužskou. Také v pohádkách se častěji setkáváme s mužskými hrdiny než s ženskými hrdinkami.

Z hlediska pohlaví dochází také ke značné diferenciaci v počtu dobrovolníků mužů a dobrovolnic žen. Výrazně u nás totiž převažují ženy než muži.¹¹⁷ Dokládá to i praxe programu Pět P, kde převážnou většinu dobrovolníků tvoří ženy.

3.2 Výzkumy v ČR zaměřené na motivaci k dobrovolnictví

V rámci kapitoly věnované motivačním specifickým dobrovolnictví považuji za účelné uvést některé výzkumy realizované v České republice. Zaměřovaly se mj. na typologie motivací k dobrovolnictví.

První reprezentativní výzkum zacílený na motivaci dobrovolníků u nás proběhl v letech 1999-2000 prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS), Agentury neziskového sektoru (AGNES) a Agentury STEM ve spolupráci s nadací VIA a občanským sdružením HESTIA. Výzkumníci na základě tohoto výzkumu pojmenovali tři základní motivace k dobrovolnictví (*konvenční, reciproční a nerozvinutou*). Jde o motivace, které se vzájemně prolínají, přičemž má jedna z nich u konkrétních osob dominantní vliv.¹¹⁸ Závěry z výzkumu, co se týče motivací, uvádím v následujícím textu.

První jmenovaná motivace, **konvenční**, převládá u dobrovolníků, které k dobrovolné práci vedly morální normy nejbližšího okolí nebo obecná neformální společenská pravidla chování, nejčastěji obojí. Z výzkumu vyplynulo, že tento typ motivace je dominantní u 41 % českých dobrovolníků. Může být nesena jak očekáváním a vzory chování v kruhu rodiny a známých, tak morálními imperativy platnými v širším společenství. Dobrovolníkem se člověk stává proto, že ho k tomu vede křesťanská morálka či příklad dobročinných aktivit z okruhu rodiny a přátel.¹¹⁹ V nejširším slova smyslu se dobrovolníkem člověk stane jednoduše proto,

¹¹⁶ Cit. podle MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 64.

¹¹⁷ MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 67.

¹¹⁸ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 46.

¹¹⁹ FRÍČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 67.

že se sluší a patří.¹²⁰ Pokud např. dospívající dceři imponuje, že matka dobrovolně pomáhá v dětském domově, je spíše pravděpodobné, že až sama dospěje, bude také někomu určitým způsobem pomáhat. Morální norma nastavená v takové rodině může např. znít, že „*svůj život máme stavět na tom, abychom se druhým lidem snažili pomáhat*“. Mnozí křesťané mohou prožívat pomáhání druhým jako naplnění smyslu života. Tošner a Sozanská dodávají, že tento typ motivace má nejblíže k občanské výpomoci v rodině, příbuzenstvu a nejbližší přirozené komunitě. S určitou dávkou odvahy ji nazývají altruistickou v pravém slova smyslu.¹²¹

Druhý typ motivace výzkumníci nazvali motivací **reciproční**. Vyznačuje se tím, že člověk v dobrovolné práci kombinuje prvky, které mu přinášejí vlastní prospěch s prvky, které přinášejí dobro jiným. Dobrovolník chápe svou činnost jako spojení dobra pro druhé s vlastním prospěchem. Recipročně motivovaný dobrovolník touží být obohacen novými zkušenostmi, vztahy, chce uplatnit své schopnosti a udržovat se prostřednictvím dobrovolné práce v dobré kondici. Tento typ motivace dominuje při rozhodování 37 % českých dobrovolníků a byla zaznamenána převážně u mladých lidí do třiceti let s ateistickým světonázorem.¹²² Podle Tošnera a Sozanské se reciproční motivace nejvíce přibližuje k dobrovolnictví vzájemně prospěšnému.¹²³

Důvěra v organizaci, pro niž by dobrovolníci měli pracovat, přesvědčení o smysluplnosti dobrovolné práce v konkrétní organizaci a pocit, že se svou činností mohou zasadit o pomoc při šíření dobré myšlenky, jsou třemi motivačními pilíři, které určují poslední kategorii motivace, a to **nerozvinutou**. Dle závěrů z výzkumu se tento typ motivace projevuje u 23 % dobrovolníků.¹²⁴ Tošner a Sozanská uvádějí, že tento typ motivace, pokud ji můžeme vidět jako altruistickou, má nejblíže k dobrovolnictví veřejně prospěšnému.¹²⁵

Každá organizace, která využívá dobrovolníků, by si měla být vědoma, že ne všechny motivy vedoucí lidi k vykonávání dobrovolné činnosti, jsou užitečné. Tošner a Sozanská upozorňují, že skutečně mohou existovat nevhodné, někdy až nebezpečné motivy pro dobrovolnou práci. V tomto případě pak můžeme hovořit o **negativní motivaci** k dobrovolnictví. Přehled devíti **nežádoucích motivů** uvádí Vitoušová:

¹²⁰ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 47.

¹²¹ Tamtéž, 47.

¹²² FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 68.

¹²³ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 47.

¹²⁴ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 68.

¹²⁵ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 47.

- (1) soucit vedoucí k degradaci klienta,
- (2) nepřiměřená a zbytečná zvědavost,
- (3) služba pramenící z pocitu povinnosti,
- (4) skutkaření, snaha něco si zasloužit,
- (5) touha obětovat se, osobní neštěstí, se kterým si uchazeč neví rady, a ve službě hledat vlastní duševní rovnováhu,
- (6) osamělost a z ní pramenící touha po přátelství,
- (7) pocit vlastní důležitosti, nenahraditelnosti,
- (8) nedostatek sebeúcty a s ním spojená touha potkat ještě „ubožejší“ lidi,
- (9) panovačnost, touha ovládat jiné a uplatnit svůj vliv.¹²⁶

Vitoušová zdůrazňuje, že „znát tyto motivy však nestačí, je třeba umět je včas rozpoznat a zájemce o spolupráci s vícero zápornými motivy korektně odmítnout.“¹²⁷ Není výjimkou, že někteří zájemci o dobrovolnictví bývají odmítnuti. V praxi Pět P se to skutečně stává, neboť jak říká koordinátorka programu, Radka Koutová: „V posledních několika letech se počet lidí hlásících se o dobrovolnictví v Pět P neustále zvyšuje. Je třeba dobrovolníky pečlivě vybírat, neboť někteří se na to prostě nehodí, popř. jsou jejich motivy nežádoucí.“¹²⁸ Po výcviku dobrovolníků, v němž jsem pomáhala jako asistentka v rámci odborné praxe, nebyla jako dobrovolnice přijata žena středního věku. Celkově si ve svém životě příliš nevěřila¹²⁹ a v mnohých otázkách svého života dosud hledala sama sebe. Myslím si, že schopnost rozumět sám sobě a především vědět, „kým jsem“ a co od života očekávám, patří

¹²⁶ VITOUŠOVÁ, *Motivace pro práci v neziskovém sektoru*, 1998, s. 5-6.

¹²⁷ Tamtéž, s. 5.

¹²⁸ Citováno z rozhovoru s koordinátorkou během mé asistentské stáže v programu, dne 5.9.2012. Zvyšování počtu dobrovolníků zachycují také oficiální statistiky Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ). „ČSÚ udává, že se počet dobrovolníků v OOS (organizacích občanské společnosti) mezi roky 2002 a 2007 zvýšil o 683 729 lidí. Přitom víme, že počet OOS se v tomto období nezvyšoval (v roce 2002 eviduje ČSÚ 75 166 neziskových organizací, v roce 2007 pak 75 175 institucí), takže je zřejmé, že rozsah spolupráce organizací občanské společnosti s dobrovolníky roste.“ FRIČ, POSPÍŠILOVÁ, *Použitá data: metodologický kontext jejich sběru a prezentace*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 65. Zmínění autoři udávají na základě statistické ročenky ČSÚ tyto konkrétní počty dobrovolníků v ČR: 2003 – 686 339, 2004 – 492 272, 2005 – 838 947, 2006 – 890 571, 2007 – 1 215 363. S oporou o údaje z ČSÚ zjišťují, že vyjdeme-li z celkového počtu obyvatel v roce 2007 (10 322 689 obyvatel), z údaje o počtu obyvatel do 15 let (1 476 923) a z údaje o počtu dobrovolníků v témže roce, že podíl dobrovolníků evidovaných ČSÚ v roce 2007 činil 13,7 % občanů od 15 let. Tamtéž, s. 66.

¹²⁹ Autoři zabývající se filozofickou a pedagogickou antropologií považují znevažování a podceňování za největší osobní újmu: „Jadrom osoby nie ani tak samotné sebavedomie či stupeň jeho rozvinutosti, ale jeho určitá kvalita, ktorou je vedomie vlastnej hodnoty.“ MALÍK, *Úvod do filozofickej a pedagogickej antropológie*, 2011, s. 89.

mezi nezbytné predikátory úspěšného mentoringu. Úvahu lze vhodně doplnit slovy Kopřivy: „*Lidé, kteří chtějí uskutečňovat nadosobní hodnoty, aniž by usilovali o osobní autonomii, jsou jako člověk, který cestuje do Ameriky prstem po mapě a myslí si, že už tam je. Přitom právě toto falešné vědomí ho vzdaluje od skutečné možnosti se tam dostat, což by znamenalo nejprve si vydělat peníze, koupit letenku, naučit se anglicky atd.*“¹³⁰ Jinými slovy - jen těžko můžeme být prospěšní druhým, aniž bychom sami neměli vytvořeny vlastní osobní cíle, ke kterým směřujeme nebo chceme směřovat.

Druhý výzkum, který bych ráda zmínila, proběhl v roce 2009 a zaměřoval se na **oblast filantropie** v České republice. Realizátorem bylo občanské sdružení Centrum pro výzkum neziskového sektoru. Výstupem byla publikace *Dárcovství v očích veřejnosti*. Proč se lidé rozhodli darovat (popř. nedarovat) finanční prostředky neziskovým organizacím? Hladká a Šinkýřová došly k závěru, že rozhodování lidí, zda přispět či nepřispět, ovlivnily tyto čtyři faktory: *očekávání reciprocity, osobní zkušenosti dárce, morální pohnutky a negativní impulsy*. Pro každý faktor pak vytvořily jeden typ motivace: utilitární, familiární, normativní a negativní.¹³¹ První tři motivace se v zásadě shodují s motivacemi, ke kterým ve svém výzkumu došli také výzkumníci v letech 1999-2000. Autorky pouze volí jiná, podobná označení a k charakterizování jednotlivých motivací přistupují z odlišného úhlu pohledu, čímž problematiku typologie motivace vhodně doplňují. Zaujalo mne označení motivace jako **utilitární**. Autorky uvádějí, že se v zásadě jedná o reciproční motivaci, pro kterou je typické „*očekávání, že když nyní já někomu pomůžu, pomohou jiní i mě, když budu jejich pomoc potřebovat.*“¹³² **Familiární** motivaci lze ztotožnit s motivací nerozvinutou, o které jsem hovořila v souvislosti s výzkumem realizovaným v letech 1999-2000. Autorky zmiňují, že tento typ motivace je založen na osobní zkušenosti dárce, kterou získal při kontaktu s neziskovou organizací, jejich zaměstnanci, příp. konkrétním projektem.¹³³ Může se tedy jednat např. o člověka, který je přímo zainteresován do projektu a rozhodl se jej podpořit, neboť ví, že jeho peníze přijdou tam, kam mají. Normativně motivovaní dárce pociťovali poskytnout finanční dar jako svoji morální povinnost. Příklad odpovědi, proč se lidé rozhodli pomoci: „*Pomoc chudým a potřebným je jeden z principů, na které poukazuje bible, a proto se jako věřící člověk snažím ze svého přebytku podpořit potřebné.*“¹³⁴ Negativními impulsy

¹³⁰ KOPŘIVA, *Lidský vztah jako součást profese*, 1997, s. 88.

¹³¹ HLADKÁ, ŠINKYŘÍKOVÁ, *Dárcovství v očích veřejnosti*, 2009, s. 5

¹³² Tamtéž, s. 5.

¹³³ Tamtéž, s. 5.

¹³⁴ Tamtéž, s. 6.

v případě tohoto výzkumu byly situace, kdy byli lidé požádáni o dar, který poskytli nikoli z ušlechtilých pohnutek, nýbrž proto, že neuměli žádajícího odmítnout či se nechali jednoduše přemluvit. Jak uvádí jedna z respondentek: „*Abych pomohla a hlavně, aby mi už ti, co příspěvky vybírají, dali pokoj.*“¹³⁵

Nejnovější výzkum v oblasti motivace k dobrovolnictví lze nalézt v publikaci Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století. Frič a Vávra použili ve svém výzkumu čtrnáct výroků, jejichž důležitost pro rozhodnutí vykonávat dobrovolnickou práci měli respondenti vyhodnotit na škále od jedné (velmi důležitý) až po čtyři (vůbec nebyl důležitý). Výroky pokrývaly tři hlavní motivace: **altruistickou, egoistickou a normativní**. Kategorie egoistická byla rozšířena o další subkategorii, a to o motivaci **hédonistickou**. Důvodem zařazení této subkategorie bylo to, aby egoistická motivace pokrývala také volnočasovou perspektivu zkoumání dobrovolnictví. Výzkumníci dospěli k závěru, že pro formální dobrovolníky je „*nejdůležitějším motivem možnost dělat něco pro věc, která je pro ně důležitá (89 % respondentů tento motiv hodnotilo jako velmi/dost důležitý), a dělat dobrovolnickou práci, protože to člověka jednoduše baví (85 % velmi/dost důležitý).*“¹³⁶ První z těchto výroků patří dle zařazení výzkumníků do kategorie altruistické motivace a druhý do hédonistické, resp. egoistické motivace. Z výzkumu vyplývá, že hodnocení důležitosti altruistických a egoistických (hédonistických) motivů je v průměru zhruba vyrovnané, zatímco důležitost normativní motivace se jeví jako výrazně menší. Zcela nejnižší skóre zde získal motiv náboženského přesvědčení. To koresponduje s dalším zjištěním, že jenom 35 % všech respondentů se považovalo za nějakým způsobem věřící. Náboženské přesvědčení jako motivační faktor příliš nedominovalo ani u neformálních dobrovolníků. Co se týče rozdílu mezi formálními a neformálními dobrovolníky, pak neformální dobrovolníci připisují větší důležitost altruistické motivaci. K hédonické motivaci se hlásí v mnohem menší míře, což je, jak výzkumníci vysvětlují, dáno obsahem neformální dobrovolnické práce, ve kterém převažuje sousedská výpomoc.¹³⁷

¹³⁵ Tamtéž, s. 6.

¹³⁶ FRIČ, VÁVRA, *Motivace dobrovolníků*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české republice na začátku 21. století*, 2010, s. 116.

¹³⁷ Tamtéž, s. 116. V roce 2012 vyšla publikace *Tři tváře komunitního dobrovolnictví*. Autoři Frič a Vávra zde prezentují výsledky zaměřené na motivaci u neformálních dobrovolníků. Respondentům předložili k posouzení seznam důvodů, které by mohly ovlivnit jejich rozhodnutí zapojit se do dobrovolnické činnosti: „*Největší míru důležitosti získaly altruistické motivy. Normativní prvky motivace byly až na druhém místě (...). Egoistická a hédonická motivace jsou oproti očekávání u neformálních dobrovolníků více v ústraní.*“ FRIČ, VÁVRA, *Tři tváře komunitního dobrovolnictví*, 2012, s. 60. V předešlém výzkumu, který Frič a Vávra publikovali v knize

Závěrem této kapitoly můžeme shrnout, že obecným motivujícím činitelem pro dobrovolné pomáhání je altruismus, který se rozděluje do několika ideálních typů, jenž se v praxi v čisté podobě nikdy nevyskytují. Vždy se jedná o směsici více druhů altruismu. To znamená, že vždy působí několik motivací současně, např. „*při emocionálně motivovaném altruismu se nelze zcela vyhnout ziskům, a tedy ani jejich (alespoň podvědomé) reflexi. Poskytnutí dobrodiní v emocionálním afektu způsobuje dobrodinci značnou úlevu, což je pro něj v dané chvíli znamená významný zisk, i když neplánovaný*“¹³⁸, přičemž některé motivy mohou být negativní či dokonce nebezpečné. Dobrovolnictvím si člověk může kompenzovat vlastní nedostatky, např. komplex méněcennosti nebo jiné problémové oblasti života. V takových případech by dobrovolník mohl nadělat více škody než užitku. Organizace pracující s dobrovolníky by si měla být těchto rizik vědoma již při samotném výběru dobrovolníků.

Uvedla jsem také, že altruismus determinují mnohé faktory jako např. kognitivní učení, strukturální aspekty osobnosti a genderová diferenciaci. Motivace vedoucí k dobrovolnictví tedy není zdaleka jednoduchou záležitostí, neboť je určována rozličnými komponentami. Výše zmíněné výzkumy tuto skutečnost také dokládají.

Jsem si vědoma toho, že mnohé faktory vedoucí k dobrovolnictví by zasloužily větší pozornost. Z toho důvodu si nedovoluji považovat toto obsáhlé a náročné téma za vyčerpávající.

Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století, autoři zkoumali motivaci především u dobrovolníků formálních (viz text diplomové práce výše).

¹³⁸ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 20.

*„Pesimista vidí sklenici vody jako zcela prázdnou,
optimista vidí stejnou sklenici jako z poloviny plnou.*

*Ale dobrovolník vidí sklenici vody a začne
hledat někoho, kdo by mohl mít žízeň.“*

František Vondrák

4. Bariéry rozvoje dobrovolnictví

Bariéry rozvoje dobrovolnictví jsou do teoretické části práce včleňovány proto, že kromě altruistických tendencí, které zmiňovala předchozí kapitola, lze uvažovat také o obecných vnějších faktorech, které mohou mít vliv na motivaci k dobrovolnictví. Mezi významné bariéry současného dobrovolnictví v tomto kontextu patří negativní postoje veřejnosti k dobrovolnictví a absentující podpora a propagace dobrovolnictví v rámci spolupráce s médii či s komunitou. Zabývám se také otázkou nedostatečného motivování dobrovolníků, čím organizace mohou dobrovolníky podporovat anebo naopak brzdit. Nejprve nastoluji otázku postojů české veřejnosti k dobrovolnictví.

4.1 Negativní postoje veřejnosti k dobrovolnictví

Významnou bariérou rozvoje dobrovolnictví představují postoje občanů k tomuto fenoménu. Dobrovolnictví po více než dvaceti letech od pádu totalitního režimu stále hledá své místo v české společnosti, jak to dodnes potvrzují názory mnohých lidí ve výzkumech. Nízká hodnota dobrovolnictví v očích značné části veřejnosti je podle odborníků pozůstatkem éry socialismu a odstrašujícího příkladu tehdejšího ideologizovaného dobrovolnictví. Ostatně, jak vypadalo dobrovolnictví v době totality, bylo již přiblíženo v podkapitole věnované vývoji dobrovolnictví u nás. Vávra se zamýšlí nad tím, zda současná situace není podobná té minulé. Co když, jak se autor táže, *„vidí odpůrci současného režimu (který považují za nespravedlivý a nedemokratický) dobrovolnictví podobným způsobem jako odpůrci minulého režimu? Berou existenci dobrovolníků jako zmanipulovaný důkaz legitimacy současného režimu?“*¹³⁹ Zdá se, že ano, neboť jak odborník dále vysvětluje, *„přívrženci KSČM jako jediní ze všech vykazují*

¹³⁹ VÁVRA, Sociální kapitál dobrovolníků, In FRÍČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století, 2010, s. 198.

*statisticky významný sklon považovat dobrovolníky za naivky neschopné prohlédnout, že s nimi někdo manipuluje. Se změnou režimu se karta obrátila a ti, kteří byli dříve považováni za manipulátory dobrovolníků, nyní sami odhalují manipulaci v pozadí dobrovolnictví.*¹⁴⁰ Ideologické bariéry jsou tedy stále aktuální, ovšem v daleko menším rozsahu než za socialismu.

Podle odborníků však nejde jen o postoj k dobrovolnictví jako na ideologickou perspektivu. Dobrovolnictví není všeobecně akceptovanou hodnotou také veřejnými činiteli, jakými jsou politici a zákonodárci. Lidé sice určitý význam v dobrovolnictví spatřují, avšak nevidí odezvu na straně nejen těchto činitelů, ale rovněž jim schází uznání dobrovolnictví v očích jejich společenského okolí.¹⁴¹ Na tuto skutečnost upozornil již zmiňovaný výzkum z roku 1999, ve kterém pouze 45 % oslovených dobrovolníků uvedlo jako odpověď na otázku „*Co vám přinesla dobrovolná práce?*“, také společenské „*uznání a prestiž*“.¹⁴² Problém společenského uznání dobrovolnictví se jeví jako problém i dnes. Důvody, proč tomu tak je, jsem již vysvětlila.

Se zdrženlivými až negativními postoji k dobrovolnictví se můžeme setkat i v některých organizacích. Niklová, která v roce 2001 provedla šetření v deseti domovech pro seniory, došla k závěru, že využívání dobrovolné činnosti v těchto institucích není příliš rozšířené. Z výzkumu vyplynulo, že s dobrovolníky pracuje jen polovina pražských domovů. Významnou bariérou rozvoje dobrovolnictví představovala jejich pasivita při vyhledávání a získávání dobrovolníků, nezájem o dobrovolníky, obavy ze zneužití klienta dobrovolníkem, nedůvěra v čestné motivy dobrovolníka, nedostatek informací o dobrovolnictví či názor, že u nás nejsou zájemci o dobrovolnictví.¹⁴³ Lze se domnívat, že i dnes může v některých organizacích panovat jistá nedůvěra a neochota pracovat s dobrovolníky. Nicméně příklady úspěšného využívání dobrovolníků v jiných organizacích mohou řadu zmíněných bariér překonat a učinit z dobrovolníků běžnou součást života organizace. Podle Tošnera a Sozanské postupně přibývá organizací, které jsou k dobrovolnictví i k jiným změnám otevřené.¹⁴⁴ Podpora a propagace dobrovolnictví formou spolupráce s médii či komunitou může

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 198.

¹⁴¹ FRIČ, *Společenská hodnota a podpora dobrovolnictví*, In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 198.

¹⁴² FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 65.

¹⁴³ Cit. podle TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 54.

¹⁴⁴ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 54.

významně napomoci ke změně negativních postojů veřejnosti, ostatně i neziskových organizací. Toto téma je předmětem další podkapitoly.

4.2 Absence podpory a propagace dobrovolnictví

Jak jsem již naznačila v podkapitole věnované postojům veřejnosti k dobrovolnictví, v současné době je dobrovolnictví v povědomí veřejnosti přikládána jen malá vážnost. Tošner a Sozanská říkají, že s negativní reputací postojů k dobrovolnictví se lze setkat nejen u lidí, kteří považují dobrovolnictví za bláhovost, jíž by se nikdy nedopustili, ale také u dobrovolníků, kteří svou činnost vykonávají již dlouhodobě. I ty projevují ostych, pokud jim organizace nabídne možnost zveřejnění jejich činnosti.¹⁴⁵

Bariéru rozvoje dobrovolnictví může představovat buď žádná, nebo nevhodná snaha organizace o spolupráci s médii či s komunitou. Nejprve tedy pár slov ke **spolupráci s médii**. Spolupráce s médii neboli „styk s veřejností“ či se dnes stále častěji můžeme setkat s anglickým výrazem Public Relations (dále jen „PR“), může pomoci podporovat myšlenku, že dobrovolnictví není činností, za kterou bychom se měli stydět, ale spíš naopak, protože může být zdrojem nových poznatků, zážitků i přátelství¹⁴⁶, jak mohou potvrdit z vlastní zkušenosti dobrovolnice. V rámci PR tedy nemusí být primárním cílem organizace získat masu dobrovolníků, ale spíš podpořit dobrovolnictví jako společenský fenomén, který je přirozenou součástí vyspělých společností a který si zaslouží být okázale oceňován. Ovšem i získávání nových dobrovolníků nelze opomíjet, neboť jak říká Tošner a Sozanská: „*Cílem propagace dobrovolnictví jako občanské činnosti je především změna postojů vůči fenoménu dobrovolnictví, informovanost o jednotlivých akcích a příležitost k dobrovolné i dobročinné činnosti a v neposlední řadě i získávání nových dobrovolníků.*“¹⁴⁷

Nevhodná nebo dokonce žádná **spolupráce s komunitou** může představovat další bariéru rozvoje dobrovolnictví. I tento faktor může představovat důsledek, proč by mohlo být dobrovolnictví občany reflektováno jako něco výjimečného či okrajového. Zmiňovaní autoři chápou pod pojmem komunita souhrn jednotlivců i organizací v okolí instituce pracující s dobrovolníky. Tento souhrn je vymezen vztahem dobrovolnické instituce k těmto jednotlivcům a organizacím, a to jak vzdáleností, tak i vzhledem k jejímu poslání. Komunita

¹⁴⁵ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 57-58.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 57-58.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 60.

nevzniká sama o sobě z prosté skutečnosti, že lidé žijí a pracují v určité blízkosti, nýbrž proto, že spolu lidé komunikují. Komunita má společný základ slova s pojmem komunikovat, a proto by *„organizace měla usilovat o nepřerušenou komunikaci, návaznost a sdílení informací, klientů i služeb v rámci komunity, ať jde o místní zastupitelské orgány, podnikatele i jednotlivé občany zde žijící.“*¹⁴⁸

Spolupráce s médii a komunitou představuje významný faktor, který může do dobrovolnické organizace přivést dostatek nových dobrovolníků a zároveň podpořit myšlenku dobrovolnictví jako přirozený projev občanské zralosti.

Dostáváme se nyní k další bariéře rozvoje dobrovolnictví, který může představovat zásadní problém - udržení motivace stávajících dobrovolníků.

4.3 Nedostatečné motivování dobrovolníků

Dosud jsme se bavili o tom, co a jak může motivovat dobrovolníka k dobrovolné činnosti, nebo jaké faktory občany či potenciálně možné dobrovolníky mohou od rozhodnutí k nezištnému pomáhání odradit. Nyní se budeme zabývat otázkou, co dělají neziskové organizace pro udržení motivace svých dobrovolníků. Také nedostačující motivování dobrovolníků může představovat bariéru většího rozvoje dobrovolnictví.

Dovedeme si jistě představit, že v praxi nemusí být zas až tak obtížné dobrovolníka získat, jako si ho udržet. Jak vysvětluje Frič, *„po určité době může dojít ke ztrátě entusiasmu, který zpravidla doprovází počáteční nadšenecké období. ...Většina organizací si uvědomuje, že je nutné se věnovat otázce odměňování dobrovolníků v širším slova smyslu a systematicky o ni pečovat.“*¹⁴⁹ Dobrovolníci jsou často odměňováni formou „morálních odměn“. Nezbytné je, aby si organizace našla čas a příležitost na osobní pochvalu a ocenění dobrovolníka. Může se jednat také např. o veřejné poděkování v tisku, výroční zprávě, bulletinu apod. Podle zkušeností odborníků dávají některé organizace dobrovolníkům drobné dárky, často vyrobené v daném zařízení. Odměnu pro dobrovolníka může představovat také neformální setkávání při kulturních či společenských příležitostech. Významnou satisfakcí pro dobrovolníky představuje vzdělání a školení, které jim umožní osobní růst nebo napomůže k usnadnění studia apod. V neposlední řadě může zkušenost s dobrovolnictvím posloužit jako pozitivní

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 64.

¹⁴⁹ FRIČ a kol., *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*, 2001, s. 111.

informace do životopisu lidí, kteří hledají nové zaměstnání či studentům jako uznání praxe ve škole.¹⁵⁰ Na těchto příkladech vidíme, že existuje spousta formálních i neformálních ocenění pro dobrovolníky. Přesto je dobré pamatovat také na ty, kteří se dobrovolné činnosti věnují bez vidiny na jakýkoli svůj osobní prospěch, neboť i takoví dobrovolníci existují.

Na základě průzkumů u nás i v zahraničí odborníci shrnuli seznam názorů na to, co dobrovolníky podporuje, a co je naopak ve vykonávání dobrovolné činnosti brzdí. Nejprve tedy uvedení toho, **co dobrovolníkům umožňuje setrvávat v nezištném pomáhání:**

- „1. Mají pocit, že jsou oceňováni,
2. Uvědomují si, že jejich přítomnost něco znamená,
3. Mají naději na změnu, postup ve své činnosti,
4. Dostává se jim uznání na veřejnosti i soukromě,
5. Mají pocit, že dokážou zvládnout předkládané úkoly,
6. Mají pocit sounáležitosti a týmové práce spolupracovníků,
7. Podílejí se na řešení problémů, na rozhodování i na stanovování cílů organizace,
8. Uvědomují si, že v důsledku jejich činnosti se děje něco podstatného,
9. Jejich osobní potřeby jsou uspokojovány.“¹⁵¹

Co naopak dobrovolníky brzdí jejich ochotu nabídnout svůj čas a schopnosti:

- „1. Zjistí velký rozdíl mezi očekáváním a skutečnou činností,
2. Mají pocit, že jejich pomoc je k ničemu,
3. Nedostanou žádnou zpětnou vazbu, ani pochvalu či ocenění,
4. Úkoly jsou příliš rutinní, žádná rozmanitost,
5. Cítí nedostatečnou podporu spolupracovníků,
6. Úkol či tým nepřináší téměř žádnou prestiž,
7. Činnost jim nedává možnost osobního růstu,
8. Mají příliš malé možnosti projevit iniciativu či tvořivost,
9. Cítí napětí mezi spolupracovníky.“¹⁵²

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 111.

¹⁵¹ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 55.

¹⁵² Tamtéž, s. 55.

Tato kapitola pojednávala o tom, s jakými bariérami se v dobrovolnictví můžeme setkat. Nejprve jsem se zabývala otázkou postojů české veřejnosti k dobrovolnictví, poté podporou a propagací dobrovolnictví prostřednictvím médií a spolupráce s komunitou a nakonec byl předložen problém udržení motivace dobrovolníků. Organizace by se měla zaměřit na vlastní práci s dobrovolníky, která začíná jejich získáváním, výběrem a výcvikem, dále jejich hodnocením, oceňováním, odměňováním a v neposlední řadě by měla svým dobrovolníkům poskytovat také pravidelnou supervizi. Všechny tyto činnosti představují důležité aspekty, jež napomáhají udržovat motivaci dobrovolníků, kteří jsou do dobrovolné činnosti již zapojeni.

„Tu však náhle viděl jsem, že mohu pro druhého něco znamenat už jenom tím,
že tu jsem, a že ten druhý je šťastný, protože jsem u něho.“

Erich Maria Remarque

5. Dobrovolnický program Pět P

Program Pět P je formálně organizovaný typ dobrovolnického programu. V Praze jej implementuje Národní dobrovolnické centrum HESTIA.¹⁵³ Kapitola zachycuje historii programu, pozornost je věnována vzniku programu u nás a jeho základní charakteristice. Vymezuji rovněž jeho vztah k primární, sekundární a terciární prevenci a podělím se o vlastní zkušenost s dobrovolnictvím. Program Pět P u nás není ničím novým, jak nám umožňuje nahlédnout historie jeho vzniku, kterou se zabývám v následujícím odstavci.

Obr. č. 1 - Logo Národního dobrovolnického centra HESTIA

Zdroj: <http://www.hest.cz/>

Historie vzniku programu Pět P

Dobrovolnický program Pět P nevznikl u nás, nýbrž byl převzat z hnutí Big Brothers Big Sisters (dále jen BBBS). Za počátek hnutí BBBS je považován začátek 20. století v USA. BBBS tvořilo na samém počátku dvě nezávislé organizace. Skupina žen z New Yorku se začala přátelit s dívkami vyšetřovanými soudem pro mladistvé. Tak v roce 1902 vzniklo hnutí *Big Sisters*. Ve stejné době zahájilo svou činnost hnutí *Big Brothers*. Jistý americký soudce pro mladistvé přesvědčil necelou stovku mužů, aby se začali přátelit s dospívajícími chlapci,

¹⁵³ Kdo byla HESTIA, vysvětluje Tošner: „*HESTIA je antická bohyně rodinného krbu a dobrých lidských vtaů. Podle ní jsme v roce 1993 nazvali nadaci pro rodinu založenou při pražské rodinné poradně. V roce 1998 jsme změnili nadaci na občanské sdružení a díky fondům George Sorose se začali věnovat dobrovolnictví a založili organizační článek „HESTIA – Národní dobrovolnické centrum.“ Dobrovolnik.cz: In: [online]. [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: www.dobrovolnik.cz/res/data/003/000566.doc. Logo NDC znázorňuje Obr. č. 1.*

kterí stanuli před soudem. Dobročinnost tohoto soudce patrně inspirovala člena soudního dvora pro mladistvé, Ernesta K. Coultera, který v roce 1904 vybral a přesvědčil necelé čtyři desítky mužů, aby vytvořili přátelství se souzenými chlapci. Svým počinem je považován za zakladatele hnutí BBBS. Věřil, že šancí pro tyto chlapce je navázání přátelského vztahu s dospělým mužem, jejich Velkým bratrem: „*Je tu něco, co můžeme udělat? Ano, začít se starat! Je nás tu čtyřicet, co tu sedíme. Když se každý z nás stane sousedem, bratrem, jednomu z těch mladých chlapců a bude nad ním dohlížet, čtyřicet z nich bude zachráněno od naprostého úpadku. Vyzývám dobrovolníky!*“¹⁵⁴ Oba programy se v roce 1917 spojily v národní organizaci *Big Brother and Big Sisters Federation*. Společnou myšlenkou byla touha pomáhat dětem, jejichž morální, duševní i fyzický vývoj byl ohrožován rizikovým rodinným prostředím. Prostřednictvím individuálního vztahu s dospělým mentorem mělo být dosažení schopnosti mládeže dobře prospívat, nesejít z cesty.¹⁵⁵ V roce 1977 fungovalo na této bázi již více než 500 programů. Programy se spojily do jedné asociace, nazvané jako *Big Brothers Big Sisters of America* (BBBSA).¹⁵⁶ Jak a kdy vznikl Program Pět P u nás, je dalším tématem této kapitoly.

Program Pět P u nás

Program Pět P – péče, prevence, podpora, přátelství, pomoc – jak již bylo výše uvedeno, je českou národní verzí amerického programu BBBS. Navazuje na původní myšlenku BBBS: je postaven na dobrovolném vztahu mezi jedním dítětem a jedním dospělým dobrovolníkem. Jedná se o preventivní volnočasový program pro děti ve věku od šesti do patnácti let. Za datum založení Pět P v ČR je pokládán rok 1996,¹⁵⁷ kdy byl pod tímto názvem uveden v Praze nadací Open Society Fund Praha (OSF) a představen bývalou prezidentkou organizace BBBS International.¹⁵⁸ Program Pět P se od doby svého vzniku postupně rozšířil do dalších měst ČR. *Asociace programu Pět P v ČR*¹⁵⁹ zaštiťuje program Pět P nejen v Praze, ale rovněž všechna ostatní fungující střediska v ČR. K říjnu 2010 bylo u nás založeno dvacet

¹⁵⁴ BROUMOVSKÁ, MÁLKOVÁ, *Mentoring*, 2010, s. 34-35.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 34-35.

¹⁵⁶ TOŠNER, SOZANSKÁ, *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*, 2002, s. 121.

¹⁵⁷ Národní dobrovolnické centrum Hestia, o.s., *Manuál programu Pět P*, 2009, s. 3

¹⁵⁸ BROUMOVSKÁ, MÁLKOVÁ, *Mentoring*, 2010, s. 19.

¹⁵⁹ Další informace o Asociaci programu Pět P v ČR lze nalézt na www.petp.cz. Logo asociace znázorňuje Obrázek č. 2.

středisek.¹⁶⁰ Na praxi jsem v programu Pět P získala informace, že v současnosti funguje již ve 25 městech v ČR a předpokládá se, že rozšiřovat se bude i nadále.

Obr. č. 2 – Logo Asociace programu Pět P v ČR

Zdroj: <http://www.petp.cz>

Program Pět P ve vztahu k primární a sekundární prevenci

Jak zaznívá v názvu diplomové práce, program Pět P spojuji do souvislosti se sekundární prevencí. V určitém pohledu bychom na program mohli nahlížet také z pohledu prevence primární. Jaká kritéria rozlišení primární prevence uvádí odborná literatura? Pávková uvádí, že široce založená primární prevence se zaměřuje na celou populaci. Zejména na tu část, která není ohrožená rizikovým chováním.¹⁶¹ Primární prevence¹⁶² se rozlišuje na specifickou a nespecifickou.¹⁶³ Skalík¹⁶⁴ tyto dva podtypy prevence přirovnává k ledovci: „Jeho vrchol, jedna desetina celku, ční nad hladinou, a s tou jedinou částí může společnost nějak zacházet, osekávat vrchol ledovce. Zbytek, ukrytý pod hladinou, je ovlivnitelný jediným

¹⁶⁰ Hestia.cz: Adresář Asociace Pět P v ČR - říjen 2010. In: [online]. [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.hestia.cz/dobrovolnicke-programy/pet-pe/asociace-programu-pet-p-v-cr/>.

¹⁶¹ PÁVKOVÁ a kol., *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, 2002, s. 41.

¹⁶² Někteří autoři (např. Presl) zdůrazňují, že základním motorem prevence proti rizikovému chování byla, je a bude rodina. PRESL, *Drogová závislost: může být ohroženo i Vaše dítě?*, 1995, s. 63.

¹⁶³ K rozdělení primární prevence na specifickou a nespecifickou přistoupilo MŠMT. Specifickou prevencí jsou aktivity a programy, které se úzce zaměřují na některou z konkrétních forem rizikového chování. Výzkumy bylo opakovaně zjištěno, že existují a budou existovat děti a mládež, pro které nabízené programy volného času atraktivní či dostupné z určitých důvodů nebudou. Proto nestačí vytvářet jen nabídku volnočasových aktivit (které v tomto kontextu jsou považovány za nespecifickou prevenci), nýbrž je třeba, aby existovaly specifické programy. Mnohým dětem a mladým lidem může být prostřednictvím takových programů umožněno lépe se vyrovnávat se svým handicapem, což je významné pro jejich úspěšné začlenění se do společnosti. BÁRTÍK et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. MIOVSKÝ et al. 2010, s. 25.

¹⁶⁴ Inspirací k přirovnání specifické a nespecifické primární prevence k ledovci byl autorovi Zdeněk Matějček svým dílem *Co děti nejvíce potřebují* (1994).

způsobem: zahříváním oceánu.“¹⁶⁵ V rámci terminologického upřesnění pak působení na pomyslnou vrchní část ledovce zahrnuje do specifické primární prevence (tj. specifické preventivní programy, které reagují na konkrétní společenské fenomény) a spodní do nespecifické prevence (tj. prevence na úrovni celé společnosti, která by se měla zabývat právě tímto zahříváním oceánu). Podle Manuálu programu Pět P se klienty mohou stát pouze děti sociálně potřebné ve smyslu Zákona o sociálních službách.¹⁶⁶ Zařazení programu Pět P do nespecifické primární prevence lze tedy úspěšně zpochybnit, avšak do specifické primární prevence program zařadit, podle výše uvedeného kritéria, lze.

Sekundární prevence je zaměřena na rizikové skupiny, které jsou zvláště ohrožené negativním jevem. Jako příklad je v psychologickém slovníku uvedena prevence AIDS mezi prostitutkami a prostitutky.¹⁶⁷ Pávková zmiňuje, že se jedná o aktivity zaměřené na jednotlivce či skupiny, u kterých je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou nositeli závadové činnosti, i na ty, u nichž je vyšší pravděpodobnost, že se stanou jejich oběťmi.¹⁶⁸ Programu Pět P bylo uděleno pověření Magistrátu hl. m. Prahy k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.¹⁶⁹ V praxi to znamená, že program cíleně a aktivně vyhledává a pracuje s rizikovými dětmi a mládeží, a to ve spolupráci s dalšími odborníky.

Problematiku, do jakého typu prevence zařadit program Pět P, jsem vnesla také na Odbor prevence kriminality na Ministerstvu vnitra ČR. Otázku jsem prostřednictvím e-mailu položila dvěma pracovníkům *Oddělení programů prevence kriminality a dobrovolnické služby*. Oba pracovníci program zařadili do sekundární prevence a argumentovali tím, že dvojici s dobrovolníkem tvoří dítě, u kterého již byl indikován problém a právě účastí v projektu má být řešen. V části věnované klientele programu bylo mj. řečeno, že do programu jsou zařazovány děti, kterým bývá doporučen různými odborníky, např. psychiatry. Konkrétním problémem u dítěte může být např. syndrom ADHD, se kterým se pojí řada výchovných a sociálních potíží. Účast v programu může tyto potíže zmírnit, ne však vyřešit. Jak uvádí Matoušek a Kroftová: „provedená výzkumná šetření zjistila, že u dětí udržující

¹⁶⁵ SKALÍK, *Primární prevence zneužívání drog: úrovně, formy, metodologické principy*. IN KALINA a kol., *Drogy a drogové závislosti 2: mezioborový přístup*, 2003, s. 285.

¹⁶⁶ Jedná se o děti v dlouhodobě nepříznivé sociální situaci, kterou sami ani jejich rodiče nedovedou bez pomoci překonat, např. ohrožené rizikem sociálního vyloučení a dalšími riziky ohrožení jejich vývoje. Národní dobrovolnické centrum Hestia, o.s., *Manuál programu Pět P*, 2009, s. 6.

¹⁶⁷ HARTL, HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*, 2000, s. 450.

¹⁶⁸ PÁVKOVÁ a kol., *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, 2002, s. 41.

¹⁶⁹ Hestia.cz: *Program Pět P*. In [online]. [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/dobrovolnicke-programy/pet-pe/>.

*předepsaný pravidelný kontakt s dobrovolníkem má účast v projektu měřitelný preventivní efekt na pozdější užívání drog, na záškoláctví, na předčasné ukončení vzdělávací dráhy, na vztahy k vrstevníkům, na agresivitu i na pocit důvěry vůči dospělým.*¹⁷⁰ Závěrem můžeme tedy konstatovat, že zařazení programu Pět P do sekundární prevence lze považovat též za oprávněné.

Poslání a cíle programu Pět P

Posláním programu Pět P je prostřednictvím tzv. podpůrného dlouhodobého vztahu dítě – dobrovolník pomoci klientovi začlenit se do skupiny vrstevníků, který je v důsledku svého chování či nepříznivé sociální situace ohrožen sociálním vyloučením. Program u svých klientů usiluje o zlepšení sociálních a komunikačních dovedností a tím schopností zapojit se do skupiny vrstevníků i dospělých.

Hlavním cílem programu Pět P je prevence rizikového chování, např. užívání alkoholu, drog, záškoláctví, lhaní, krádeže, šikany apod.

*Další obecné cíle, ke kterým program svým zaměřením směřuje, je obohatit sociální zázemí dítěte a zvýšit kvalitu života ohrožených dětí nalezením vhodné aktivity. Prostřednictvím těchto cílů dochází k naplňování dílčích cílů, např. navázání přátelského vztahu dítěte s dobrovolníkem. Dobrovolník dítě přijímá takové, jaké je, což může vést ke zvyšování sebedůvěry a sebevědomí klienta. V bezpečném prostoru se klienti učí sociálním a komunikačním dovednostem, které může využít při rozvíjení neformálních vztahů s vrstevníky nebo např. také v rodině.*¹⁷¹

Poslání a cíl programu Pět P je naplňován prostřednictvím **přátelského vztahu** mezi dítětem a dobrovolníkem. Dvojice se setkává na jedno odpoledne v týdnu na dvě až tři hodiny a společně se věnují volnočasovým aktivitám. Dobrovolnická smlouva se uzavírá na deset měsíců. Většina vztahů dobrovolník – dítě tento rámec často překračuje. Dvojice může po uplynutí stanovené doby ve společném setkávání se pokračovat formálně, tzn. dobrovolnická smlouva se automaticky prodlužuje na dobu neurčitou, dokud se dobrovolník nebo dítě, popř. rodič, nerozhodne vztah ukončit. Pokud svůj vztah formálně ukončí, mohou se dál setkávat bez záštity programu přirozeným způsobem.

¹⁷⁰ MATOUŠEK, KROFTOVÁ, *Mládež a delikvence: možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže*, 1998, s. 205.

¹⁷¹ Národní dobrovolnické centrum Hestia, o.s., *Manuál programu Pět P*, 2009, s. 3-4.

Klienti programu Pět P

Program Pět P je určen dětem a mládeži, které to mají ve svém životě jakýmkoli způsobem složitější než jejich vrstevníci.¹⁷² Již jsem zmínila, že program je určen pro klienty ve věku od šesti do patnácti let.¹⁷³ V praxi to neznamena, že by dovršením věku patnácti let muselo dítě od programu odstoupit. Pokud se však do programu hlásí klient, jemuž se blíží patnácté narozeniny, není výjimkou, že bývá sociálními pracovníci odkázán na obdobný projekt, konkrétně na Latu, kam jsou přijímáni klienti ve věku od 15 do 26 let.

Vraťme se ale k problematice, jaké děti jsou do programu přijímány. Ve většině případů se jedná o klienty, které mohou doporučit a doporučují různí odborníci, např. výchovní poradci, psychologové, psychiatři, sociální kurátoři na městských úřadech, pracovníci neziskových organizací atd. Často se jedná o děti, které jsou ze sociálně slabých rodin, z rodin ze sociálně patologického prostředí, např. z rodin rozvedených a rozvrácených, kde vztahy mezi jednotlivými příslušníky bývají často velmi spletité. Některé děti jsou hyperaktivní, hůře zvladatelné, jiné naopak apatické či úzkostné. Běžně se tak do programu zapojují děti, které mají problémy s chováním ve škole, nedokáží navazovat přátelské vztahy, obtížně komunikují s vrstevníky. Několik málo klientů je také z pěstounských rodin nebo z Klokánku. Do programu jsou přijímány rovněž děti s lehčími formami autismu. Závěrem lze říct, že společným jmenovatelem pro všechny děti zapojené do programu je nedostatek blízkých vztahů s druhými lidmi. Kopřiva říká, že „*v pomáhajících profesích mimo sumy dovedností a vědomostí je potřeba na rozdíl od jiných povolání ještě další prvek – lidský vztah mezi pomáhajícím profesionálem a klientem.*“¹⁷⁴ Každé dítě pro svůj zdárný a zdravý psychosociální vývoj potřebuje dostatek kvalitních vztahů. V programu Pět P nejde o to, aby byl dobrovolník profesionálem nebo další autoritou v životě dítěte, ale obyčejným kamarádem, se kterým dítě může trávit čas. Pro ucelenější představu o tom, co role dobrovolníka obnáší, odkazuji čtenáře na tzv. *Chartu úspěšného mentora* (viz Příloha č. 2).

Na rozdíl od pomáhajícího profesionála nemusí mít dobrovolník nějaké speciální znalosti nebo dovednosti, důležité je to, že je schopen nabídnout svůj čas dítěti a pracovat na vytvoření přátelského vztahu. Jsem ráda, že program, který umožňuje zažít si takový vztah,

¹⁷² Hestia.cz: *Program Pět P*. In [online]. [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.hestia.cz/dobrovolnicke-programy/pet-pe/>.

¹⁷³ Ačkoli je Program Pět P zaměřen především na pomoc dětem, služby jsou poskytovány celé rodině. Rodiče mohou využít službu základního sociálního poradenství.

¹⁷⁴ KOPŘIVA, *Lidský vztah jako součást profese*, 1997, s. 14.

existuje. Současně věřím, že i přes vzniklý problém s nedostatkem financí v HESTII, se program podaří udržet a rozvíjet i nadále, aby mohl sloužit i dalším generacím.

Vlastní zkušenost s programem Pět P

V rámci vlastního výkonu dobrovolnické služby v programu Pět P jsem měla na starosti dnes již čtrnáctiletou dívku. Pod záštitou programu jsme se scházely po dobu patnácti měsíců - od ledna roku 2012 do března roku 2013. Schůzky probíhaly zpravidla jednou týdně a trvaly dvě až tři hodiny, někdy i déle.

Na výcviku dobrovolníků jsem vyslovila přání, aby dítě, které mi bude sociálními pracovníci ve spolupráci s psychologkou vybráno, mělo nějaký výraznější problém. Zároveň jsem vyjádřila požadavek, aby šlo spíše o dívku, neboť zkušenost s chlapcem jsem měla již z dobrovolnické organizace Lata. Sociální pracovníci programu Pět P mi v mých požadavcích vyhověly. Ve spolupráci s psychologkou mi pro společná setkávání byla doporučena klientka s poruchou řeči. Bylo mi sděleno, že se narodila jako zcela zdravé dítě, avšak nedbalostí personálu utrpěla úraz hlavy a následkem toho trpí vývojovou dysfázií.¹⁷⁵ Začala chodit opožděně, ale rodiče měli radost, že vůbec chodí. Dokonce vůbec nepředpokládali, že se naučí jezdit na kole a na lyžích, dívka se to však vše naučila.

Katka¹⁷⁶ až do šesté třídy navštěvovala speciální školu pro sluchově postižené, kde jsem ji také vyzvedávala, když jsme měly naplánovanou schůzku. Ve třídě dětí se sluchovým postižením se se svou vadou odlišovala a nebyla v kolektivu přijímána. Dlouhou dobu tam neměla žádného kamaráda, dokud k nim nepřibyl nový spolužák, který se jí zastával, když jí spolužáci ubližovali. Protože matka dívky nebyla spokojená s přístupem speciální školy k dceři, rozhodla se pro integraci do běžné základní školy, kterou Katka navštěvuje od září roku 2012. Změna školy byla podle mého názoru dobrou volbou, neboť od té doby se mi dívka jeví celkově spokojenější, též její chování se v mnohém zlepšilo.

A jak jsme trávily společný čas? Naše první setkání proběhlo v klubovně Pět P, kde jsme hrály společenské hry. „Padly jsme si do oka“, byla legrace, a proto jsem si v duchu říkala, že i na dalších schůzkách si snad budeme rozumět. Zároveň jsem se již tehdy správně

¹⁷⁵ Podle Neubauera a kol. bývají úrazy mozku častou a závažnou příčinou vzniku neurogeních poruch řečové komunikace. NEUBAUER a kol., *Neurogení poruchy komunikace u dospělých: diagnostika a terapie*, 2007, s.33.

¹⁷⁶ Jméno klientky bylo z důvodu zachování anonymity změněno.

domnívala, že ne vždy to bude jednoduché. Na některých našich setkáních se občas stalo, že Katka vůbec nekomunikovala. Bylo tomu tak hlavně v počátcích našeho vztahu. V poslední době byly takové situace spíš výjimkou. Přesto se však Katka během schůzek projevovala spíše tiše. Někdy delší dobu trvalo, než něco řekla, zvážila a pak slovně reagovala. Byly však i chvíle, kdy docela mluvila, z čehož jsem měla vždy velkou radost. Často mě dokázala i něčím překvapit – třeba tím, když mi jen tak z ničeho nic řekla, že „schůzka byla docela zábava“, nebo „dnes mi s tebou bylo fajn“. S únavou¹⁷⁷, která byla způsobená jejím zdravotním stavem, jsme se však potýkaly stále. Katka si občas potřebovala odpočinout. Zpravidla stačilo několik minut, poté jsme se opět mohly věnovat společným činnostem. Náplň našich schůzek byla rozmanitá. Chodily jsme si hrát na hřiště, plavat do krytého bazénu, navštívily jsme různá kulturní místa, např. Neviditelnou výstavu, IQ park, přírodní rezervace apod. V zimě jsme zkusily bruslit. V rámci programu Pět P jsme se zúčastnily výtvarné soutěže na téma *Já a můj parťák*, na němž jsme pracovaly několik našich setkání (viz Příloha č. 4). Jednou jsme se s Katkou vypravily na společný výlet do zoo parku s ostatními dětmi, dobrovolníky a koordinátorkami programu. Dobrovolnictví v programu Pět P pro mě znamenalo a dosud znamená velký osobní přínos v mém životě. S Katkou i její maminkou jsem domluvená, že se budeme stýkat i nadále.

Teoretická část diplomové práce se zabývala vymezením pojmu dobrovolnictví a dalších pojmů, které do jeho pojetí významně vstupují. Věnovala jsem se také historickému zázemí dobrovolnictví a pokusila jsem se analyzovat motivy, které vedou člověka na dráhu dobrovolnictví. Byly rovněž zmíněny bariéry, se kterými se v dobrovolnictví potýkáme a které rozvoj dobrovolnictví mohou narušovat. Představila jsem dobrovolnický program Pět P, ve kterém jsem provedla empirické šetření.

S oporou o dostupné výzkumy, které jsem uváděla v teoretické části, vyvozuji na závěr několik předpokládaných vlastností člověka, který se bude věnovat dobrovolné činnosti. Mohli bychom říci, že tyto vlastnosti jsou pro dobrovolníka důležité a nepostradatelné.

V první řadě můžeme předpokládat **vyšší míru empatie**, kterou u dobrovolníků prokázali již zmiňovaní autoři Penner a Fritzsche, ale i další zahraniční výzkumníci. Jako

¹⁷⁷Dysfázie je neurologické onemocnění, které je způsobeno organickým poškozením centrální nervové soustavy. Organické poruchy CNS mají určité společné znaky, mezi něž patří mj. zvýšená unavitelnost a snížená odolnost vůči zátěži. VÁGNEROVÁ, *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, 1999, s. 78.

další vlastnost lze uvést **odpovědnost**, která byla rovněž zjištěna v několika studiích - v souvislosti s charakteristikami rysů osob pokoušejících se zachránit Židy před nacismem, u lidí poskytujících první pomoc při dopravních nehodách a u dobrovolníků. Za třetí důležitou komponentu osobnostního profilu dobrovolníka lze považovat **nízkou úroveň egocentrismu**, která byla rovněž prokázána ve zmiňovaných studiích. K dalším potřebným vlastnostem dobrovolníka si dovoluji zařadit na základě výzkumů uvedených v teoretické části práce **ochotu pomáhat**. Během své praxe v dobrovolnickém programu jsem zpozorovala, že někteří dobrovolníci byli ochotni přinášet mnohem víc, než po nich bylo žádáno. Kromě ochoty k činům výzkumníci zmiňují **vyšší míru prožitku starosti o druhé lidi**. Ze supervizí, kde se setkávám s dobrovolníky, si odnáším poznatek, že většina z nich dokázala tuto starost projevit, pokud se jejich svěřenec nacházel v nepřítomně příznivé životní situaci, např. dítě vyrůstalo v rodině, kde péče rodičů byla zanedbávající. Výše uvedené vlastnosti jsou uváděny také v souvislosti s tzv. altruistickou osobností, o které jsem v teoretické části práce také hovořila. Kromě spektra jmenovaných rysů bývá v rámci termínu altruistická osobnost zmiňována také **sociabilita, tj. společenskost a přátelskost**. Otázkou zůstává, do jaké míry se těmito vlastnostmi vyznačují dobrovolníci programu Pět P.

V empirické části diplomové práce se na osobnostní charakteristiku dobrovolníků zmíněného programu zaměřuji. Za tímto účelem jsem použila standardizovaný dotazník, tzv. NEO pětifaktorový osobnostní inventář. K šetření jsem připojila dotazník vlastní konstrukce, jehož cílem bylo obohatit sledované šetření o určité charakteristiky, které by obraz dobrovolníka dokreslily. Čtenáře v empirické části seznamuji s cíli šetření, se stanovenou hypotézou, s výzkumným vzorkem, použitou metodologií, dílčími výsledky a s celkovou analýzou výsledků.

„Člověk je přesně takový, jaký je smysl jeho snažení.“

L. A. Seneca

II. EMPIRICKÁ ČÁST

V teoretické části práce jsem se zabývala vnitřními i vnějšími vlivy, které mohou člověka přivést na dráhu dobrovolnictví. Otázka síly vnějšího okolí je sice neustále diskutována, osobně je mi však vnitřní interpretace motivace k dobrovolnictví bližší. Z toho důvodu jsem ji zvolila jako předmět zkoumání v dotazníkovém šetření, které bylo realizováno v programu Pět P Praha.

1. Cíl empirického šetření

V případě této diplomové práce bylo hlavním cílem empirického šetření zjistit, zda skupinu dobrovolníků zapojených do programu Pět P spojují určité osobnostní charakteristiky. Kladla jsem si za cíl zajímat se o to, který z osobnostních rysů bude u dobrovolníků nejdominantnější a naopak. Bylo by zajímavé pátrat po tom, zda existují nějaké rozdíly v osobnostní charakteristice mužů a žen. Bohužel v programu jsou angažovány převážně ženy¹⁷⁸, proto jsem zkoumání genderových rozdílů musela předem vyloučit. Pro své šetření jsem si stanovila hypotézu, ve které se domnívám, že v NEO inventáři budou u dobrovolníků programu Pět P vysoce skórovat tyto dvě vlastnosti: *svědomitost* a *přívětivost*.

Součástí šetření byl kromě standardizovaného inventáře dotazník vlastní konstrukce. Smyslem použití tohoto dotazníku bylo doplnit vlastnosti osobnosti dobrovolníka získané standardizovaným NEO inventářem.

¹⁷⁸ Tuto skutečnost dokládám fotografií (viz Příloha č. 3) na jednom z výcviku dobrovolníků v roce 2011, kterého se účastnil jediný muž.

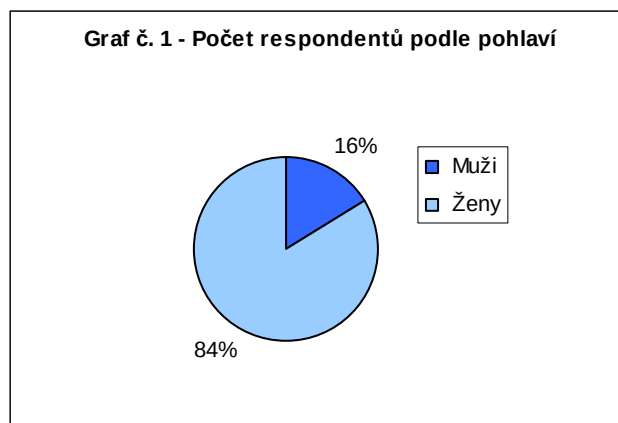
2. Charakteristika zkoumaného vzorku

Cílovou skupinou empirického šetření jsou současní dobrovolníci programu Pět P v Praze. Průběh setkávání s dítětem je dobrovolník povinen pravidelně reflektovat na měsíční supervizi. Na této jsou přítomni supervizor, jehož úkolem je skupinu vést, a jedna sociální pracovnice, která ze supervize činí zápis, jež v nejbližší možné době rozesílá všem zúčastněným e-mailem. Program stanoví povinnost účastnit se 80 % supervizí ročně. Pracuje se formou tzv. „případové práce“, což znamená, že dobrovolník na supervizi přináší konkrétní problémy a situace, které ve vztahu s klientem prožívá.

Využila jsem příležitosti, že se jako dobrovolnice těchto supervizí též účastním. Koordinátorky programu jsem oslovila, zda bych přítomné dobrovolníky mohla požádat o vyplnění dotazníků pro účely diplomové práce. Pracovnice mi šetření provést umožnily. Supervize probíhají poslední týden v měsíci, v úterý a ve čtvrtek. Dotazníky jsem osobně rozdala na lednové úterní supervizi dne 29. 1. 2013, které jsem se účastnila. Bylo zde přítomno 14 dobrovolníků, z toho 12 osob dotazník vyplnilo před supervizí, v jejím průběhu nebo během přestávky. Dva respondenti si dotazník vzali s sebou domů. Uvedli, že na jeho vyplnění potřebují klid a více času. O týden později mi jeden z těchto dobrovolníků dotazník předal na smluveném místě v Praze, druhá dobrovolnice vyplněný dotazník nechala v kanceláři programu Pět P, kde mi jej pak předaly sociální pracovnice. Pravidelných měsíčních supervizí ve čtvrtek se neúčastním, proto jsem o pomoc s distribucí dotazníků požádala sociální pracovníci programu, která je dobrovolníkům rozdala. Na čtvrteční supervizi dne 31. 1. 2013 bylo přítomno 13 dobrovolníků, zpět se mi vrátilo 11 vyplněných dotazníků. Celkový počet navrácených dotazníků z obou supervizí čítal 25 z možných 27. Návratnost dotazníků tak činila 92,6 %. Výsledky, které prezentuji, se vztahují k souboru 21 žen a 4 mužů (viz tabulka č. 1 a graf č. 1) ve věku od 18 do 60 let (viz tabulka č. 2 a graf č. 2).

Tabulka č. 1 – Počet respondentů podle pohlaví

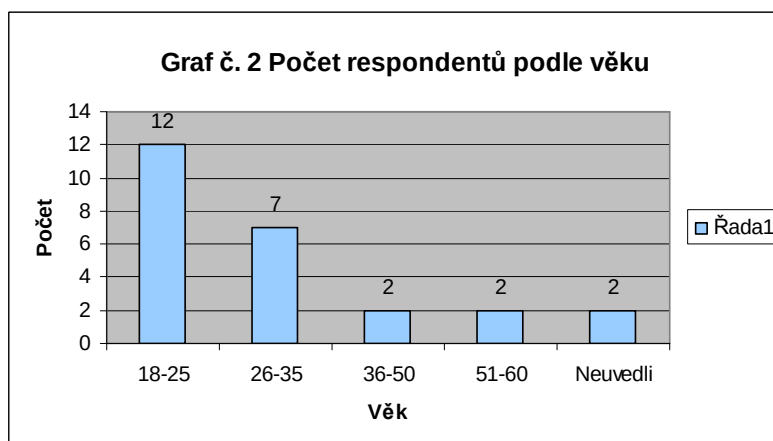
Četnost	absolutní	relativní
Muži	4	16%
Ženy	21	84%
Celkem	25	100%

Jak vyplývá z tabulky č. 1 a z grafu č. 1, dotazníkového šetření v programu Pět P se zúčastnilo celkem 25 dobrovolníků, z toho 84 % žen a 16 % mužů. Dobrovolnictví v programu Pět P se tedy věnují převážně ženy. Odborníci též říkají, že mezi dobrovolníky u nás výrazně převažují ženy (viz podkapitola 3.1 této diplomové práce).

Tabulka č. 2 – Počet respondentů podle věku

Věk	Absolutní četnost	Relativní četnost
18-25	12	48%
26-35	7	28%
36-50	2	8%
51 a více	2	8%
Neuvedli	2	8%
Celkem	25	100%

Tabulka č. 2 a graf č. 2 udávají věk respondentů, který se pohyboval v rozmezí od 18 do 60 let. Nejvíce respondentů, tj. celkem 12 dobrovolníků, patřilo do kategorie 18-25 let, 7 dobrovolníků tvořilo kategorii 26-35 let a 4 dobrovolníci byli starší 36 let. V teoretické části práce jsem uváděla, že dobrovolníkem v programu Pět P se může stát osoba, která dovršila věku osmnácti let. Nezmiňovala jsem se však o programu 3 G, který je od roku 2012 zcela novým doplněním programu Pět P. Dobrovolníkem v programu 3 G se může stát osoba starší padesáti let. Dotazník vyplnili dva dobrovolníci patřící do programu 3 G, konkrétně se jednalo o 53letého muže a 60letou ženu. Průměrný věk všech respondentů činil **28, 2 let**, dva dobrovolníci věk neuvedli.

Při pohledu na tabulku č. 2 vidíme, že téměř polovina (48 %) dobrovolníků v programu Pět P je tvořena mladistvými dospělými ve věku 18-25 let.

3. Metodologie empirického šetření

S vedoucí této diplomové práce, PhDr. Hanou Krykorkovou, CSc., jsme se dohodly na použití standardizovaného osobnostního dotazníku, který mi byl posléze poskytnut pro účely empirického šetření. Originální název inventáře zní NEO Five-Factor Inventory a jeho autoři jsou P. T. Costy a R. R. McCrae. U nás je dotazník znám pod názvem NEO pětifaktorový osobnostní inventář a jeho českou verzi vypracovala M. Hřebíčková a T. Urbánek. Jde o dotazníkovou metodu, která poskytuje údaje o míře pěti obecných dimenzí osobnosti: *Neuroticismus*, *Extraverze*, *Otevřenost vůči zkušenosti*, *Přívětivost* a *Svědomitost*. Respondenti v záhlaví vyplňují tyto údaje: jméno, věk, pohlaví a datum vyplnění. NEO inventář obsahuje celkem **šedesát položek**. Každou výpověď respondent posuzuje podle toho, do jaké míry jej vystihuje a svou odpověď označí křížkem na připojené škále čísel: **0 – vůbec nevystihuje, 1 – spíše nevystihuje, 2 – neutrální, 3 – spíše vystihuje, 4 – úplně vystihuje**. Také dobrovolníci v programu Pět P vyplňovali záhlaví dotazníku se základními identifikačními údaji, přičemž byli upozorněni, že šetření je anonymní, tudíž nemuseli uvádět jméno.

NEO inventář jsem se rozhodla použít za účelem určení osobnostních charakteristik dobrovolníků. Empirické poznatky získané v rámci bádání poukazují na to, že inventář koreluje s volbou povolání. Právě zde vyvstala myšlenka, zda dobrovolnictví není syceno některými výraznějšími vlastnostmi osob, které se mu věnují. Ráda bych jako příklad uvedla zajímavé výsledky studie, kterou v roce 2002 uskutečnily Hřebíčková a Řehulková. Výzkumnice za použití inventáře porovnávaly charakteristiky osobnosti u žen čtyř profesí - učitelky, vědecké pracovnice, herečky a podnikatelky. Výzkumný vzorek tvořilo 61 učitelek, 43 vědeckých pracovnic, 28 hereček a 36 podnikatelek. Z výzkumu vyplynulo např. zjištění, že herečky dosáhly nejvyššího skóru *otevřenosti vůči zkušenosti*. Učitelky se naproti tomu posuzovaly jako nejméně otevřené vůči zkušenosti a zároveň jako nejméně svědomité.¹⁷⁹

K zajímavým zjištěním dospěl ve svém výzkumu také Mlčák, který sledoval vztah mezi pětifaktorovým modelem u studentů pomáhajících profesí. Podle výzkumných závěrů autora je nejvýznamnějším faktorem úzce souvisejícím s prosociálními rysy osobnosti

¹⁷⁹ HŘEBÍČKOVÁ, *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: přístupy, diagnostika, uplatnění*, 2011, s. 196-197.

otevřenost vůči zkušenosti. Jako méně významný, ačkoli v zahraničních výzkumech v těchto souvislostech často uváděný, se ukázal faktor *přívětivosti*.¹⁸⁰

Osobnostní dotazníky a inventáře se využívají pro aplikaci v různých oblastech, zejména v poradenské a klinické psychologii. Údaje o míře pěti charakteristik osobnosti mohou kliničtí psychologové využít u svých klientů ke stanovení a potvrzení diagnózy. NEO inventář může pomoci pochopit okolnosti, které vedou k problémům u klienta. Uplatnění nachází i při diagnostice poruch osobnosti. Ukazuje se, že i v této oblasti poskytuje významné informace. V oblasti psychoterapie se interpretují především skóry v dimenzích *extraverze a otevřenosti*, z nichž se pak odvozují vhodné psychoterapeutické postupy. Terapeuti mohou inventář uplatnit také při diagnostice vlastností osobnosti a prostřednictvím toho pak snadněji a rychleji navázat vztah s klientem či dokonce předvídat průběh terapie či reakci klienta na terapii. Podle dosavadních zjištění má terapie nejvyšší úspěšnost u klientů s nízkým skórem *neuroticismu* a vysokým skórem *svědomitosti*. Kromě toho byl NEO inventář použit také u jedinců závislý na drogách. Výsledky ukázaly, že osobnostní profil toxikomanů reprezentoval vysoký skór *neuroticismu* a nízký skór *přívětivosti* a *svědomitosti*. V zahraničí byl dotazník aplikován také u osob se sexuálními poruchami a pachatelů sexuálních deliktů.¹⁸¹

U nás byl NEO pětifaktorový osobnostní inventář použit jen v několika výzkumných studiích, např. Halama zkoumal životní smysluplnost a osobnostní charakteristiky u mladých dospělých a starých osob. Uvedený autor zjistil, že životní smysluplnost koreluje nejvíce se *svědomitostí*.¹⁸²

NEO inventář lze využít také v lékařství, psychologii zdraví, při výběru profese, pracovní, podnikové a organizační psychologii, v pedagogické praxi i v pedagogicko-psychologických výzkumech.¹⁸³

Kromě NEO inventáře byli dobrovolníci požádáni o vyplnění zvláště přiloženého dotazníku vlastní konstrukce, který sestával z osmi otázek. První čtyři otázky byly uzavřené a

¹⁸⁰ MLČÁK, *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*, 2010, s. 175.

¹⁸¹ HŘEBÍČKOVÁ, *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: přístupy, diagnostika, uplatnění*, 2011, s. 189-190.

¹⁸² Tamtéž, s. 201.

¹⁸³ Čtenáře, kterého by více zajímalo hlubší poznání této problematiky, odkazují na knihu *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti* (Hřebíčková, 2011).

zjišťovaly nejvyšší dosažené vzdělání, profesi, délku vykonávání dobrovolné činnosti a případné předchozí zkušenosti s dobrovolným pomáháním před vstupem do programu. Druhou čtveřici tvořily otázky otevřené a týkaly se motivace. Vzor tohoto dotazníku je přílohou č. 5 této diplomové práce.

4. Interpretace a vyhodnocení výsledků šetření

Jsem si vědoma toho, že výsledky, ke kterým jsem ve svém šetření dospěla, jsou platné pouze pro daný zkoumaný vzorek a nelze je zobecnit. Předkládám poznatky získané z NEO inventáře a též z dotazníku vlastní konstrukce. Při interpretaci a vyhodnocení výsledků z NEO inventáře se opírám o postup, který mi doporučila vedoucí diplomové práce a který je uvedený v manuálu, jenž mi byl pro tyto účely poskytnut. V příslušných komentářích analyzuji zjištěná data a dávám je do souvislostí se stanovenou hypotézou.

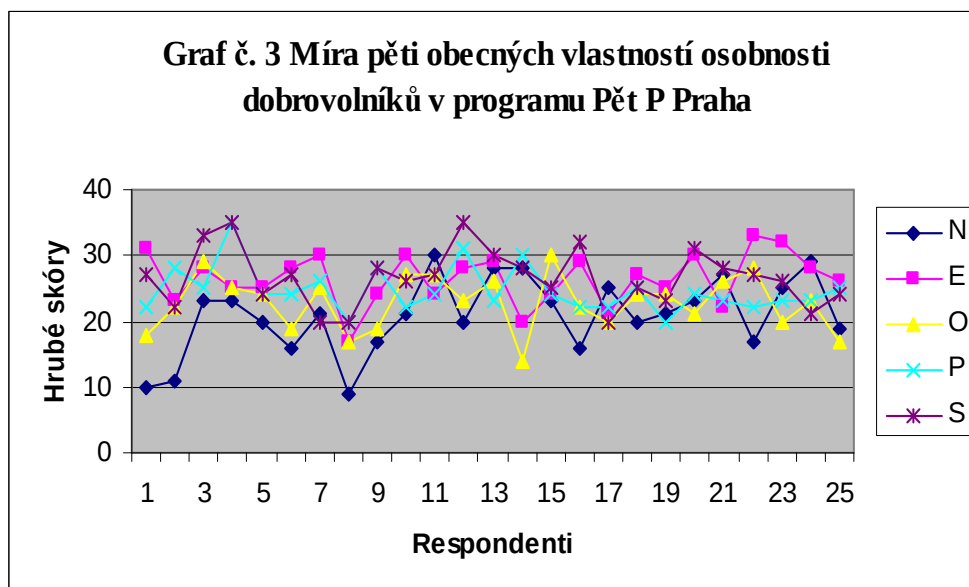
A) Interpretace a vyhodnocení NEO inventáře

Při zpracování dat získaných během šetření jsem postupovala nejprve tak, že jsem si vytvořila tabulku, do které jsem zaznamenala číselné odpovědi respondentů na všech 60 otázkách dotazníku (viz Příloha č. 6). Poté jsem vypočítala úroveň hrubých skóre pro každou dimenzi (tj. součet bodů celkem) zvlášť pro *Neuroticismus*, *Extraverzi*, *Otevřenost vůči zkušenosti*, *Prívětivost* a *Svědomitost*. Hrubé skóre jsem zaznamenala do **tabulky č. 3**, ze které jsem pro přehlednost vytvořila **graf č. 3** znázorňující míru pěti obecných vlastností osobnosti u jednotlivých dobrovolníků v programu Pět P Praha:

Tabulka č. 3 – součet hrubých skóreů pro dimenze NEOPS

Respondent	Pohlaví	Věk	N	E	O	P	S
1	M	27	10	31	18	22	27
2	M	28	11	23	22	28	22
3	Ž	26	23	28	29	25	33
4	Ž	23	23	25	25	35	35
5	Ž	30	20	25	24	24	24
6	Ž	24	16	28	19	24	27
7	Ž	?	21	30	25	26	20
8	Ž	60	9	17	17	20	20
9	Ž	21	17	24	19	28	28
10	Ž	25	21	30	27	22	26
11	Ž	38	30	24	27	24	27
12	Ž	18	20	28	23	31	35
13	M	53	28	29	26	23	30
14	Ž	25	28	20	14	30	28
15	Ž	27	23	24	30	24	25
16	Ž	25	16	29	22	22	32
17	Ž	24	25	21	20	22	20
18	Ž	31	20	27	24	25	25
19	Ž	28	21	25	24	20	23
20	Ž	21	23	30	21	24	31
21	Ž	25	27	22	26	23	28
22	Ž	29	17	33	28	22	27
23	Ž	19	25	32	20	23	26
24	Ž	21	29	28	23	23	21
25	M	?	19	26	17	25	24
Celkem	X	X	522	659	570	615	664

Poznámka: N = *neuroticismus*, E = *extraverze*, O = *otevřenost vůči zkušenosti*, P = *přívětivost*, S = *svědomitost*.

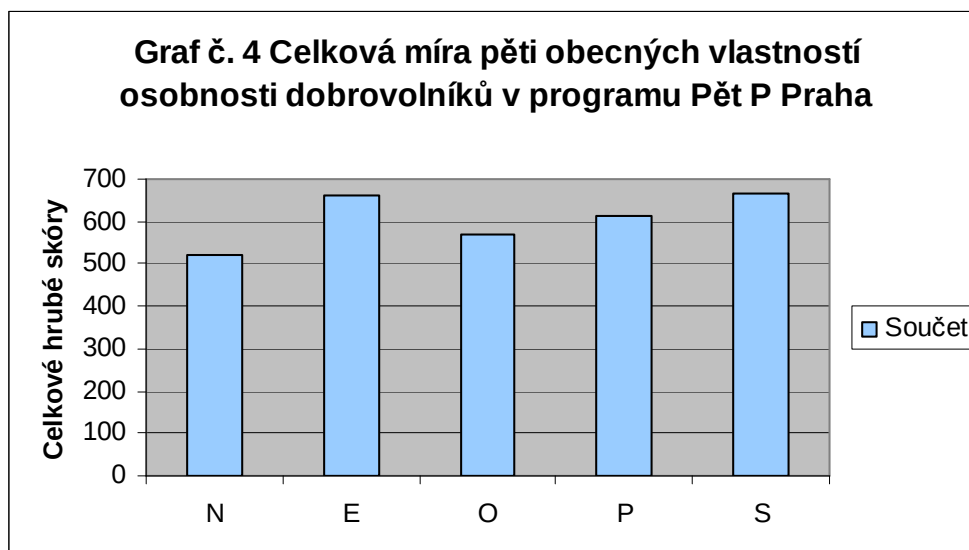
Poznámka: N = *neuroticismus*, E = *extraverze*, O = *otevřenost vůči zkušenosti*, P = *přívětivost*, S = *svědomitost*.

Z grafu vyplývá, že nejvyššího skóre v NEOPS dosáhla dimenze *svědomitosti*. Po *svědomitosti* dále vysoce skóroval faktor *extraverze* a *přívětivosti*. Nízkého skóre dosáhla dimenze *otevřenosti vůči zkušenosti* a zcela nejnižšího skóre dimenze *neuroticismu*.

Z tabulky č. 3 vyplývá **celková míra pěti obecných vlastností osobnosti dobrovolníků v programu Pět P Praha** – viz následující tabulka č. 4 a graf č. 4:

Tabulka č. 4 – Celková míra pěti obecných vlastností osobnosti dobrovolníků v programu Pět P Praha

Dimenze	N	E	O	P	S
Celkový součet hrubých skóre	522	659	570	615	664

Na základě údajů v tabulce č. 4 jsem vypočítala **průměrný skór** jako součet číselných hodnot N, E, O, P, S, který jsem poté vydělila příslušným počtem respondentů. Průměrný skór tak činí 24,24. **Nadprůměrný skór** byl dosažen u těchto dimenzí s těmito hodnotami (uvedeny v závorce): *Svědomitost* (26,56), *Extraverze* (26,36) a *Přívětivost* (24,6). **Podprůměrný skór** byl zjištěn u zbývajících dvou položek NEOPS: *Otevřenost vůči zkušenosti* (22,8), *Neuroticismus* (20,88).

Ve zkoumaném vzorku dosáhly nadprůměrného skóre tři dimenze: *Svědomitost*, *Extraverze* a *Přívětivost*. Podle manuálu platí tento vztah: čím vyššího skóre dosáhla daná dimenze, tím je **N (Neuroticismus)**, **E (Extraverze)**, **O (Otevřenost vůči zkušenosti)**, **P (Přívětivost)** nebo **S (Svědomitost)** vyšší a naopak. Stanovila jsem si hypotézu, ve které jsem se domnívala, že vysokého skóre dosáhnou tyto dvě škály: *Svědomitost* a *Přívětivost*. Předpokládala jsem, že dobrovolníci se budou těmito vlastnostmi vyznačovat nejvíce, což se ve výzkumu také potvrdilo. Vysokého skóre však dosáhla také dimenze *Extraverze*. Podívejme se nyní na interpretaci výsledků empirického šetření s oporou o informace uvedené v manuálu NEOPS:

- V průměru nejvyššího skóre dosáhla v daném výzkumném souboru respondentů *Svědomitost*. V manuálu je tato dimenze spojována s charakteristikami jako **cílevědomost**, **ctižádostivost**, **pilnost**, **vytrvalost**, **systematičnost**, **pevná vůle**, **disciplinovanost**, **spolehlivost**, **přesnost a pořádnost**. Tyto osobnostní charakteristiky mají vztah ke studijním

a pracovním výkonům.¹⁸⁴ Bylo např. prokázáno, že studenti, kteří dosahují vysokého skóre *Svědomitosti* mají předpoklady dosáhnout vyššího vzdělání než studenti dosahujícího nižšího skóre *Svědomitosti*.¹⁸⁵ V manuálu najdeme též upozornění, že charakteristiky spojené s dimenzí *Svědomitost* jsou sice sociálně žádoucí, ale mají také svou stinnou stránku. Pokud překročí únosnou míru, mohou se projevit jako přehnaná pořádkumilovnost, pedanterie či workoholismus.

- Druhého nejvyššího skóre ve výzkumném vzorku dosáhla položka *Extraverze*. Z grafu č. vyplývá, že míra dimenze *Extraverze* je téměř totožná s mírou dimenze *Svědomitosti*. Obě položky jsou velice vyrovnané. Lidé, kteří dosáhli vysokého skóre v této škále, jsou podle manuálu charakterizováni nejen jako **společensští**, ale navíc je vystihuje také **sebejistota, aktivnost, hovornost, energičnost, veselost a optimismus. Mají rádi společnost, jsou rádi součástí skupin a různých společenských shromáždění a udržují si veselou mysl.**¹⁸⁶

- V pořadí třetího nejvyššího skóre dosáhla škála *Přívětivosti*. Nejvýraznější charakteristikou osob dosahujících vysokého skóru v této dimenzi je podle manuálu **altruismus**. Altruističtí jedinci mají pochopení a porozumění pro ostatní, projevují jim přízeň, chovají se k nim laskavě a vlídně. Jsou ochotni pomáhat a jsou přesvědčeni, že ostatní zase budou pomáhat jim, mají sklon důvěřovat druhým lidem a dávají přednost spolupráci.¹⁸⁷ Ačkoli se jedná o sociálně žádoucí vlastnosti, i v tomto případě může dojít k překročení zdravých hranic. Proto je dobré, aby si takoví lidé byli vědomi toho, (...) „že schopnost bojovat za vlastní zájmy je v mnohých situacích velmi potřebná. Jistá míra skepse vůči názorům druhých přispívá k úspěšnému řešení problému.“¹⁸⁸

- Dobrovolníci programu Pět P dosáhli v průměru ve srovnání s ostatními dimenzemi nízkého skóre na škále *Otevřenost vůči zkušenosti*. Tento výsledek podle manuálu znamená, že dané osoby mají častěji **sklon chovat se konvenčně a zastávat konzervativní postoje**. Vyznačují se rovněž tím, že **dávají přednost známému, osvědčenému a jejich emoční reakce jsou často utlumeny.**¹⁸⁹

¹⁸⁴ HŘEBÍČKOVÁ, URBÁNEK. *NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five-Factor Inventory P. T. Costy a R. R. McCrae)*, 2001, s. 44.

¹⁸⁵ HŘEBÍČKOVÁ, *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: přístupy, diagnostika, uplatnění*, 2011, s. 197

¹⁸⁶ tamtéž, s. 43-44.

¹⁸⁷ HŘEBÍČKOVÁ, URBÁNEK. *NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five-Factor Inventory P. T. Costy a R. R. McCrae)*, 2001, s. 44.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 44.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 44.

▪ Vůbec nejnižšího skóre dosáhla dimenze *Neuroticismu*. Autoři manuálu upozorňují, že termín *Neuroticismus* nelze v tomto případě chápat jako psychiatrickou diagnózu. Škála pouze zjišťovala, jak jsou prožívány negativní emoce jako např. strach, sklíčenost, rozpaky. V souvislosti se zjištěnými údaji lze říci, že výzkumný soubor dobrovolníků programu Pět P v celkovém měřítku zahrnuje **emocionálně stabilní jedince, kteří jsou klidní, vyrovnaní, bezstarostní a ani stresující situace je nevyvedou snadno z míry.**¹⁹⁰

B) Interpretace a vyhodnocení dotazníku vlastní konstrukce

K šetření byl kromě NEO inventáře připojen dotazník vlastní konstrukce zjišťující údaje, které se k dobrovolníkům a k dobrovolné činnosti v programu Pět P vztahují. Smyslem při tvorbě tohoto dotazníku bylo doplnit vlastnosti získané standardizovaným inventářem a tím se pokusit o vytvoření relativně komplexního obrazu osobnosti dobrovolníka v programu Pět P.

Výpovědi respondentů na *uzavřené otázky* jsem se snažila zpřehlednit v tabulkách a v grafech. Příslušné komentáře doplňuji o související výsledky z dosavadních výzkumů odborníků.

Otevřené otázky byly vyhodnoceny otevřeným kódováním. Otevřené kódování představuje podle Švaříčka, Šedové a kol. techniku, při níž jsou získané údaje rozděleny na jednotky, kterým jsou pak přiděleny kódy, se kterými výzkumník dále pracuje.¹⁹¹ Jako kódy lze použít *odborné termíny*, pokud se zdá, že odpovídají tomu, co je v textu prezentováno. Je možné používat i tzv. *in vivo kódy*, tj. výrazy, které použili sami respondenti.¹⁹² In vivo kódů jsem využívala velice často, neboť respondenti odpovídali na otevřené otázky nejčastěji jednoslovně, popř. v jednoduchém souvětí. Jakmile jsem měla vytvořený seznam kódů, seskupila jsem je podle jejich podobnosti a vytvořila kategorie, které jsem zaznamenala do přehledných tabulek. Číslicí v závorce jsem kvantitativně vyjádřila zastoupení počtu

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 44.

¹⁹¹ ŠVAŘÍČEK, ŠEĐOVÁ a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 211.

Autoři upozorňují, že kódování dat podstatně ovlivňuje interpretaci získaných dat. Pro zajištění spolehlivosti empirického šetření jsem na jejich doporučení použila techniku tzv. opětovného kódování. Tzn., že po skončení kódování jsem se vrátila k začátku již okódovaného textu a zkusila jsem si jej znovu okódovat. ŠVAŘÍČEK, ŠEĐOVÁ a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007, s. 41-42.

¹⁹² Tamtéž, s. 215.

odpovídajících respondentů. Jednotlivé kategorie v tabulkách se snažím v uvedených komentářích interpretovat a doplňovat některými citovanými výpověďmi respondentů.

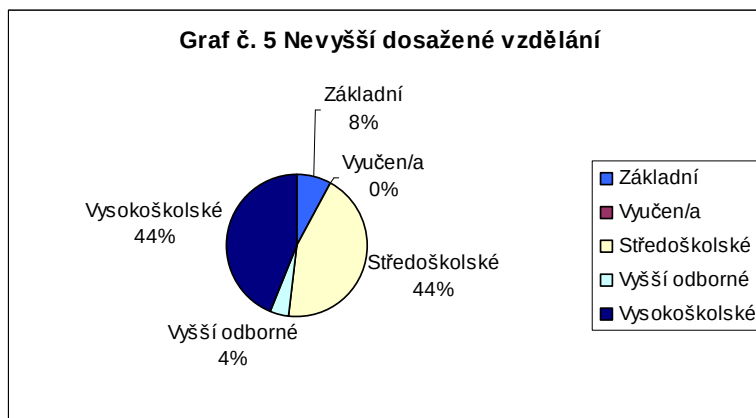
Nejprve jsem přistoupila k vyhodnocení a interpretaci *otázek uzavřených*, posléze jsem analyzovala *otázky otevřené*.

I. Interpretace a vyhodnocení otázek uzavřených:

Otázka č. 1 – Nejvyšší dosažené vzdělání

Tabulka č. 5 – Nejvyšší dosažené vzdělání

Vzdělání	Absolutní četnost	Relativní četnost
Základní	2	8%
Vyučen/a	0	0%
Středoškolské	11	44%
Vyšší odborné	1	4%
Vysokoškolské	11	44%
Celkem	25	100%

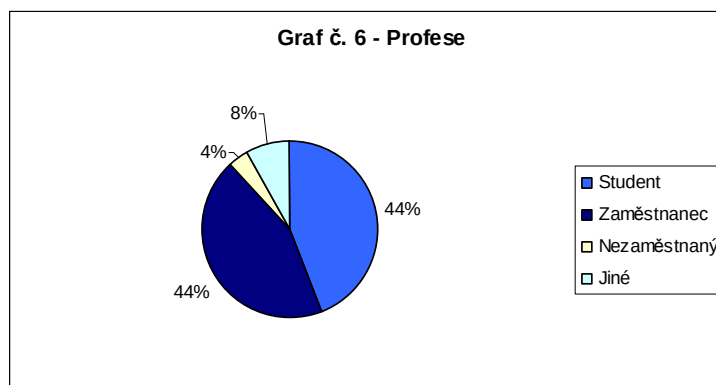
Z tabulky č. 5 a z grafu č. 5 je patrné, že nejčastějším nejvyšším dosaženým vzděláním dobrovolníků programu Pět P je vzdělání středoškolské (11 respondentů) a vysokoškolské (též 11 respondentů). Dva respondenti dosáhli základního vzdělání, jeden respondent vystudoval vyšší odbornou školu a žádný z respondentů neuvedl odpověď vyučen/a. Většina dobrovolníků v programu Pět P se tedy vyznačuje vyšším dosaženým vzděláním. Frič, Pospíšilová a kol. obdobnou skutečnost uvádějí ve svém výzkumu. Badatelé došli ke zjištění, že „míru formálního dobrovolnictví pozitivně ovlivňuje vyšší dosažené vzdělání

(středoškolské a především vysokoškolské).¹⁹³ Naproti tomu zjistili, že na míru neformálního dobrovolnictví vysokoškolské vzdělání velký vliv nemělo. Vysvětlují to tím, že na neformální dobrovolnictví lze nahlížet jako na tradičnější formu dobrovolnictví, která je méně závislá na druhé vlně modernizačního úsilí a mezi níž patří právě vysoké vzdělání.

Otázka č. 2 - Profese

Tabulka č. 6 – Profese

Profese	Absolutní četnost	Relativní četnost
Student	11	44%
Zaměstnanec	11	44%
Nezaměstnaný	1	4%
Jiné	2	8%
Celkem	25	100%

Druhá otázka v dotazníku vyžadovala u některých kategorií zpřesnění odpovědi. Studující měli uvést typ školy a obor, zaměstnanci obor, ve kterém pracují a v případě položky „jiné“ měli respondenti rovněž možnost svou odpověď blíže specifikovat. Tabulka č. 6 a graf č. 6 vypovídají o tom, že dobrovolnictví v programu Pět P se nejčastěji věnují studenti (44 %) a zaměstnanci (44 %). Jeden muž (hráč minigolfu) a jedna žena (OSVČ) zvolili možnost „jiné“. Konkrétní určení jejich odpovědí jsem uvedla v závorce. Pouze jediná dobrovolnice přiznala, že je nezaměstnaná.

¹⁹³ FRÍČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*, 2010, s. 78.

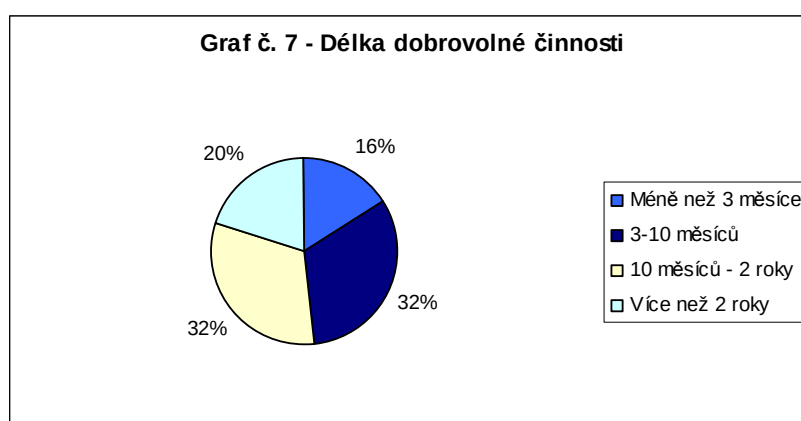
Z respondentů kategorie „student“ se jednalo pouze o ženy, které uvádějí následující obory studia v rámci střední, vyšší odborné nebo vysoké školy: gymnázium (2), sociální práce (3), sociální pedagogika (1), psychologie (1), amerikanistika (1) a ekonomicky orientované obory (3)¹⁹⁴. Studentky, které studují psychologii a sociálně orientované obory, jsou do programu zapojeny především za účelem získání odborné praxe. Ze supervizí mohu doložit, že u studentek gymnázia je tomu podobně, neboť i ty se potřebují praxí později prokázat u přijímacích zkoušek na vysoké škole. Program Pět P je vhodným způsobem, jak praxi získat.

Co se týče kategorie „zaměstnanec“, respondenti udávali tyto profese: vývojář, pracovník IT, servisní technik, houslista, účetní, pracovnice lesního úřadu, právníčka, ekonomka, marketingová manažerka, referentka cestovního ruchu a učitelka v mateřské škole.

Otázka č. 3 – Jak dlouho vykonáváte dobrovolnou činnost v programu Pět P?

Tabulka č. 7 - Délka dobrovolné činnosti

Rozsah	Absolutní četnost	Relativní četnost
Méně než 3 měsíce	4	16%
3-10 měsíců	8	32%
10 měsíců - 2 roky	8	32%
Více než 2 roky	5	20%
Celkem respondentů	25	100%

Tabulka č. 7 a graf č. 7 zřehledňují odpovědi respondentů na otázku, jak dlouho se věnují dobrovolné činnosti v programu Pět P. V teoretické části diplomové práce v kap. č. 5

¹⁹⁴ V závorce je uveden počet respondentů, který odpovídá danému oboru studia.

jsem uváděla, že smlouvu o výkonu dobrovolnické služby podepisují dobrovolníci na deset měsíců. Časový rámec setkávání dvojice dítě-dobrovolník bývá často překračován, jak dokládají výše uvedené údaje v tabulce (grafu). Dle slov koordinátorky programu Pět P je průměr formálního setkávání dvojic 18 měsíců. I po písemném formálním ukončení často vztah pokračuje dále, přirozeným způsobem, bez záštity programu.

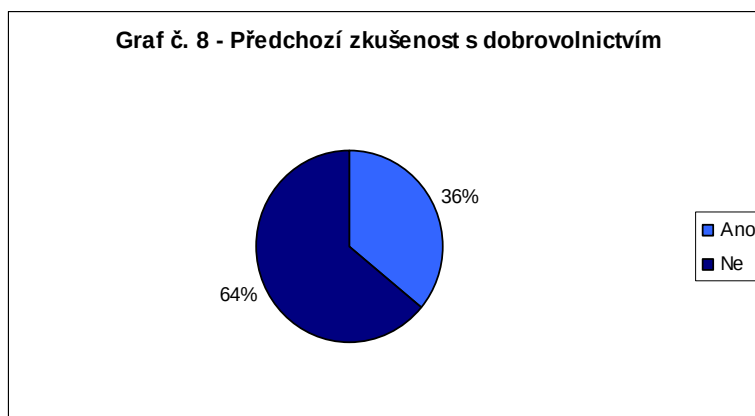
Ve svém šetření docházím k poznatku, že po dobu stanovenou smlouvou, tj. 10 měsíců, se s klientem setkává 12 dobrovolníků, tj. 48 % z celkového počtu respondentů. Nad rámec smlouvy působí v programu Pět P 13 dobrovolníků, což činí nadpoloviční většinu z celkového počtu respondentů (N = 25), vyjádřeno procentuálně: 52 %. Ze šetření vyplývá též zajímavá skutečnost, že po dobu delší deseti měsíců nejsou v programu Pět P angažovány žádné studentky pomáhajících profesí, ani studentky gymnázia.

Respondenti, kteří působí v programu více než dva roky (tj. celkem pět dobrovolníků) měli v dotazníku upřesnit, jak dlouho se dobrovolné činnosti věnují. Tři z těchto respondentů udávají 3 roky, jedna dobrovolnice 4,5 roku a jeden dobrovolník dokonce 8 let.

Otázka č. 4 – Máte nějakou předchozí zkušenost s dobrovolným pomáháním ještě před vstupem do programu Pět p? Pokud ano, uveďte prosím, kde.

Tabulka č. 8 – Předchozí zkušenost s dobrovolnictvím

Dobrovolnictví před vstupem do Pět P	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	9	36%
Ne	16	64%
Celkem respondentů	25	100%

Tabulka č. 8 a graf č. 8 vypovídají o tom, že z celkového souboru respondentů mělo pouze 36 % osob předchozí zkušenost s dobrovolnictvím. Více než polovina dobrovolníků (64 %) udává odpověď „*ne, je to moje první zkušenost.*“ V případě uvedení možnosti „*ano*“ měli respondenti konkrétně specifikovat, kde jako dobrovolníci před vstupem do programu Pět P působili. Ve většině případů uváděli neziskové organizace: Unicef, Lata, Adra, Linka bezpečí, Člověk v tísni, Duha a Atom. Jiní zmínili např. dobrovolnou pomoc v rámci organizace tomboly pro děti či filmového festivalu Jeden svět.

II. Interpretace a vyhodnocení otázek otevřených:

Otázka č. 5 – Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se dobrovolníkem?

Cílem této otázky bylo zjistit konkrétní motivy, které respondenty přivedly na dráhu dobrovolnictví.

Tabulka č. 8 – Indikátory motivace

Touha pomáhat druhým (11)
Smysluplné trávení volného času (11)
Seberealizace v dané oblasti (5)
Touha po nových zkušenostech (4)
Praxe ke studiu (2)

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že dobrovolníci byli nejčastěji motivováni touhou pomáhat druhým. Významným motivem byla též snaha vyplnit volný čas něčím smysluplným. Jiní respondenti udávali potřebu „*realizovat se v oblasti sociální práce*“, v „*hledání nového zajímavého koníčka*“ nebo v práci s dětmi. Někteří udávali odpovědi, které vyjadřovaly touhu po nových zkušenostech, po poznání něčeho nového, nových lidí atd. Dvě dobrovolnice uvedly potřebu získat praxi ke studiu.

Otázka č. 6 – Co Vás v již vykonávané dobrovolné činnosti nejvíce motivuje?

Tabulka č. 9 – Indikátory udržující motivaci

Radost klienta (10)
Dobry pocit (7)
Pomoc druhému (5)
Vědomí smysluplné činnosti (4)
Společenství (3)
Zážitky (2)
Zkušenosti ostatních (1)
Seberealizace v dané oblasti (1)
Sebepoznání (1)
Seberozvoj (1)
Zpětná vazba (1)

Kategorie v tabulce č. 9 vypovídají o tom, co dobrovolníky zapojené v programu Pět P nejvíce motivuje. Nejvíce dobrovolníků se shodovalo v tom, že je pro ně nejvíce motivující radost klienta¹⁹⁵ a dobrý pocit (radost) z dobrovolného pomáhání. Pro některé respondenty je nejdůležitější vědomí, že klientovi nějakým způsobem pomáhají nebo že je jejich činnost smysluplná. Jiné dobrovolníky naopak nejvíce motivuje společenství, z odpovědí respondentů: „kontakt s ostatními dobrovolníky“ a „ostatními dospěláky“, se kterými se v rámci programu setkávají. Důležitou hnací sílu představují též zážitky dobrovolníků. Jiní respondenti uváděli, že je nejvíce motivují zkušenosti ostatních dobrovolníků, možnost seberealizace, sebepoznání nebo seberozvoje. Jeden respondent odpověděl, že jej nejvíce motivuje „pozitivní odezva ze strany rodičů dítěte“. Tuto výpověď jsem zařadila do poslední kategorie, jež jsem nazvala zpětná vazba.

¹⁹⁵ Pěknou odpovědí byla výpověď jedné respondentky: „Rozzářené oči dětí, když vidím, jak se jim líbí, co jim 5P přichystalo a co by jinak nezažily.“

Otázka č. 7 – Co Vás ve Vaší dobrovolné činnosti nejvíce brzdí?

Tabulka č. 10 – Brzdící indikátory

Nedostatek času (17)
Únava (2)
Vlastní introverze (1)
Nízký věk klienta (1)
Finanční náročnost schůzek (1)
Náročná komunikace s klientem (1)

Tabulka č. 10 shrnuje kategorie získané v rámci otázky, která pátrala po tom, co respondenty v dobrovolnictví nejvíce brzdí. Vyplývá zde, že nejčastěji se dobrovolníci potýkají s nedostatkem času. Pokud bych měla možnost zúčastnit se obdobného šetření, taktéž bych z vlastní zkušenosti dobrovolnice uvedla časovou tíseň jako výrazně omezující faktor dobrovolné činnosti. Nejčastěji jsem schůzku s klientkou musela zrušit např. z důvodu konání odborných praxí v rámci studia, popř. ve zkouškovém období.

Zajímavá je kategorie „vlastní introverze“, již respondent naznačil, že největší „brzdu“ v rámci vlastního výkonu dobrovolné činnosti spatřuje ve vlastní osobnosti. Nízký věk klienta jako limitující činitel udává šedesátiletá dobrovolnice programu 3 G, jejímuž svěřenci jsou pouhé 2 roky a 3 měsíce.¹⁹⁶ Občasnou finanční náročnost schůzek a komunikační bariéru s klientem, a z ní vyplývající problematické domlouvání schůzek popisují jako brzdící faktory další respondenti.

Na otázku, co dobrovolníky v jejich činnosti nejvíce brzdí, uvedla jedna dobrovolnice pozoruhodnou výpověď, pro kterou jsem neurčila žádnou kategorii: „*Neřekla bych, že mě něco brzdí. Občas je potřeba obnovit motivaci, aby si to člověk užíval stejně jako malý parťák.*“ Tuto dobrovolnici nejvíce motivuje v dobrovolné činnosti, jak uvedla v odpovědi na předchozí otázku, „*radost v očích dítěte, pokroky a nezapomenutelné zážitky.*“

¹⁹⁶ Klienty programu 3 G se mohou stát děti i výrazně mladší, než je tomu v případě programu Pět P.

Otázka č. 8 – Co Vám dobrovolná práce přináší?

Tabulka č. 11 – Přínos dobrovolnictví

Dobry pocit, radost (18)
Zazitky, zabavu, zkusenosti (8)
Nová přátelství a kontakty (7)
Seberealizace (2)
Pocit užitečnosti (2)
Rozšíření obzorů (1)
Návrat do mládí (1)
Zajímavé akce (1)
Praxe ke studiu (1)
Nový pohled na svět (1)
Sebepoznání (1)
Zpětná vazba (1)
Partácký vztah (1)

Přínos dobrovolné činnosti spatřují dobrovolníci především v získání dobrého pocitu a v radosti ze setkávání s klientem. Jak uvedla jedna z respondentek: „*Radost a potěšení, dobrý pocit z toho, že vidím, jak se s partákem sbližujeme.*“ Kromě toho zažívají dobrovolníci různé zážitky, zábavu, získávají zkušenosti, navazují nová přátelství a nové kontakty. Pro některé dobrovolníky představuje satisfakci pocit seberealizace, užitečnosti, rozšíření obzorů, návrat do mládí (dobrovolník 3G), zajímavé akce, praxi ke studiu, nový pohled na svět, „*zpětnou vazbu z té práce*“ či partácký vztah.

5. Shrnutí výsledků

V předchozí kapitole jsem se pokusila o analýzu a interpretaci dat, které jsem získala při empirickém šetření. Výsledky ze standardizovaného NEO inventáře i z dotazníku vlastní konstrukce jsem se snažila zpracovat do přehledných tabulek a grafů.

Uvedená data z NEO inventáře jsem interpretovala s oporou o využití manuálu. Na tomto místě bych chtěla předložit celkové zhodnocení výsledků šetření, ve kterém jsem si kladla za cíl zjistit, které osobnostní charakteristiky u dobrovolníků budou dosahovat nejvyššího a které nejnižšího skóre. Zároveň se pokusím vystihnout stručný popis osobnostních vlastností dobrovolníků programu Pět P. Při tomto popisu se opírám o výsledky získané v rámci obou dotazníků použitých v empirickém šetření a částečně o vlastní empirii dobrovolnice.

Průzkum potvrdil hypotézu, ve které jsem se domnívala, že dobrovolníci v NEO osobnostním inventáři dosáhnou vysokého skóre na škále *Svědomitost a Přívětivost*. Ukázalo se však, že dobrovolníci vysoce skórovali také v dimenzi *Extraverze*. Nízkého skóre pak dosáhla dimenze *Otevřenost vůči zkušenosti a Neuroticismus*.

V předchozí kapitole jsem uváděla, že s jednotlivými dimenzemi jsou spojovány další charakteristiky, kterými lze dobrovolníky blíže specifikovat. Ze zkušenosti dobrovolnice v programu Pět P dokládám některé z těchto vlastností konkrétními situacemi u dvou dimenzí, které jsou mi osobně blízké:

- **Dimenze *přívětivosti*.** Nejvýraznější charakteristikou jedinců dosahujících vysokého skóre na této škále je podle manuálu **altruismus**, se kterým je spojena např. **ochota pomáhat**. Dobrovolníci v programu Pět P se angažují nad rámec svých dobrovolnických povinností, např. pomáhají koordinátorkám při přípravě společných akcí pro děti a ostatní dobrovolníky. Podle manuálu lidé dosahující vysokého skóre v této dimenzi dávají přednost **spolupráci** před soutěživostí. Ochota ke spolupráci je zřejmá např. při přípravě a realizaci tábora, do kterých se každoročně hlásí zájemci z řad dobrovolníků programu Pět P.
- **Dimenze *svědomitosti*** je mi též osobně blízká. Se svědomitostí podle manuálu souvisí vedle dalších charakteristik **spolehlivost** a **vytrvalost**. Spolehlivost považuji u dobrovolníků za nepostradatelnou vlastnost. Povinností dobrovolníka je zkontaktovat dítě

a domluvit si s ním, popř. prostřednictvím rodičů, čas a termín schůzky. Neznám případ, kdy by na supervizi přišel dobrovolník s tím, že si domluvil schůzku s dítětem a nepřišel na ni. Mnohým dobrovolníkům se však stalo, že na schůzku nedorazil jejich parták, a to zcela bez omluvy. Předpokladem dobrovolné práce v programu Pět P tedy je, že dobrovolník musí být spolehlivý. V souvislosti se svědomitostí bych ráda podtrhla již zmíněnou **vytrvalost**. Důvodem je skutečnost, že mnozí dobrovolníci byli ochotni čekat na dítě, které nedorazilo ve smluvený čas na dohodnuté místo schůzky i více než půl hodiny. Za další „důkaz“ této vlastnosti lze považovat délku výkonu dobrovolné činnosti v programu Pět P. Smlouva o výkonu dobrovolnické služby je uzavírána na 10 měsíců. Někteří dobrovolníci tento rámec překračují a formálně se setkávají se svým partákem dokonce i několik let.

Výsledky mého šetření v rámci NEOPS ukázaly, že dobrovolníky v programu Pět lze charakterizovat jako jedince, kteří jsou svědomití, přívětiví, extravertní, konvenční a emocionálně stabilní.

Cílem dotazníku vlastní konstrukce bylo obohatit osobnostní charakteristiku dobrovolníka v programu Pět P. Z uvedených zjištění lze shrnout, že dobrovolníci příslušného programu jsou převážně **středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní**. Nejfrekventovanější věková kategorie dobrovolníků se pohybuje v rozmezí **od 18 do 25 let**. Dobrovolnictví se věnují převážně **studenti a pracující osoby**. Nadpoloviční většina dobrovolníků **působí v programu o mnoho déle**, než stanoví smlouva o výkonu dobrovolnické služby. Pro více než polovinu dobrovolníků se jedná o **první zkušenost s dobrovolnictvím**. Většina dobrovolníků se pro dobrovolné pomáhání v Pět P rozhodla z **vnitřní touhy pomáhat druhým a za účelem smysluplného trávení volného času**. Dobrovolníky v jejich činnosti nejvíce brzdí **nedostatek času**. Největší motivací pro ně představuje **radost dětí**. Jak poznamenala jedna dobrovolnice: „ (...) *ty jejich rozzářené oči* (...)“. Zajímavé je, že nejčastěji uváděnou odpovědí na otázku, co dobrovolná práce dobrovolníkům přináší, je též **radost**.¹⁹⁷ Způsobená radost se tedy vrací zpět tomu, kdo ji vyslal. Připadá mi to tak, jako by

¹⁹⁷ V souvislosti s touto úvahou nad „radostí“ mi vyvstává na paměti jedna ze Senecových myšlenek, která odpovídá na otázku, čeho by měl dobrodinec ve svém konání dosáhnout: *Jaký cíl si klade, kdo prokazuje dobrodiní? Prospěť tomu, komu je prokazuje, a udělat mu radost. Jestliže jeho úmysl došel ke mně a vyvolal oboustrannou radost, dosáhl svého cíle.* SENECA, *O dobrodiních*, 1991, s. 67. Seneca hovoří o tom, že by

se radost točila v jakémsi kruhu - dobrovolníci a děti si ji vzájemně předávají tím, jak působí jeden na druhého. A tak se od konce dostáváme opět na začátek. Zdá se totiž, že motto uvedené na začátku diplomové práce je přece jen pravdivé.

dobrodinec měl dosáhnout oboustranné radosti – jednak u sebe a jednak u toho, komu prokazuje dobrodiní. Jak naznačují výsledky mého šetření, dobrovolníkům programu Pět P se takové radosti daří dosáhnout.

Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo objasnit problematiku motivace k dobrovolnictví. Dílčím cílem teoretické části práce bylo zjistit, jaké motivy vedou člověka k rozhodnutí se pro dobrovolnou činnost a co její aktéry motivuje v setrvání v této činnosti.

S oporou o nastudovanou odbornou literaturu jsem došla ke zjištění, že motivace k dobrovolnictví není snadno uchopitelnou problematikou, jak jsem se zpočátku domnívala. Při hlubším studiu literatury se ukázalo, že fenomén motivace k dobrovolnictví je mnohem složitější. V teoretické části přináším poznatky, které souvisí s motivací k dobrovolnictví, a uvádím též příklady konkrétních možností jak motivovat dobrovolníky, kteří dobrovolnou činnost již vykonávají. Ukazuje se, že důležitá je nejen správná motivace k rozhodnutí se pro dobrovolnou činnost, ale důležité je udržet motivaci stávajících dobrovolníků. Z vlastní zkušenosti dobrovolnice považují za nejdůležitější motivační činitele, kromě dobrého pocitu z vykonávané činnosti, též osobnost koordinátora dobrovolníků, který dokáže dobrovolníky nadchnout pro věc a oceňovat je za dílčí úspěchy. Informace uvedené v teoretické části by měly posloužit především pracovníkům pomáhajících profesí, kteří s dobrovolníky pracují.

V praktické části jsem si kladla za cíl zjistit, jakými osobnostními charakteristikami se vyznačují dobrovolníci dobrovolnického programu Pět P. Za tímto účelem jsem použila standardizovaný NEO pětifaktorový osobnostní inventář a dotazník vlastní konstrukce, s jejichž pomocí jsem se snažila vytčeného cíle dosáhnout. Po distribuci dotazníků jedna z koordinátorek programu vyjádřila zájem o získané výsledky, jež budou nabídnuty a v případě zájmu poskytnuty i dalším dvěma sociálním pracovnícům. Poznatky z empirického šetření lze využít v praxi programu Pět P pro zefektivnění práce s dobrovolníky, což může vést ke zlepšení poskytovaných služeb, které instituce svým klientům nabízí.

Závěry empirického šetření vypovídají o skutečnosti, že lidé, kteří se rozhodnou pro dobrovolnictví, se vyznačují velkým potenciálem sociálně žádoucích vlastností. I když jsem si vědoma toho, že získané výsledky nelze generalizovat, jsem přesvědčena, že dobrovolníky takovými vlastnostmi charakterizovat lze. Podle mého názoru by si toho měli být vědomi všichni odborníci, především sociální pracovníci či sociální pedagogové, kteří se ve své profesi s dobrovolníky setkávají. Přitom by měli mít na paměti, aby z altruistických tendencí dobrovolníků vytěžili sice co nejvíce, ale zároveň také, aby jich nezneužívali.

Po ukončení empirického šetření se naskýtají nové otázky, které by mohly otevřít cestu k hlubšímu pochopení zkoumané problematiky – charakteristiky osobnosti dobrovolníka. Jak říká Pelikán: vědecké hledání a objevování není nikdy ukončené.¹⁹⁸ Dle mého názoru je zde nemalé pole možností, které by mohly vést k navázání nebo k rozšíření realizované sondy. V případě získání většího počtu respondentů by bylo zajímavé sledovat např. rozdíly v osobnostní charakteristice mužů a žen. Nabízí se také možnost získat respondenty z řad neformálně působících dobrovolníků a porovnat je se skupinou formálních dobrovolníků.

Věřím, že tato diplomová práce bude užitečným zdrojem informací o problematice motivace k dobrovolnictví jak pro odborníky, studenty, tak i laickou veřejnost. Taktéž bych si přála, aby poznatky z empirického šetření posloužily jako podklad nebo inspirace pro případné další zkoumání v této oblasti.

¹⁹⁸ PELIKÁN, *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, 2011, s. 246.

Seznam použité literatury a ostatních zdrojů

ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. Vyd 2., rozš. Překlad: Antonín Kříž. Praha: Petr Rezek, 1996, 493 s. ISBN 80-901796-7-3.

BÁRTÍK, Pavel a Michal MIOVSKÝ. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN: Centrum adiktologie - Psychiatrická klinika, 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2010, 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Vyd. 12. Překlad: Miloš Bič, Josef Bohumil Souček, Jindřich Mánek. Praha: Česká biblická společnost, 2006. ISBN 80-85810-42-5.

BLATNÝ, Marek a kol. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2010, 304 s. ISBN 978-80-247-3434-7.

BOLZANO, Bernard. *O pokroku a dobročinnosti*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1951, 71 s.

BROUMOVSKÁ, Tereza a Monika SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ. *Mentoring: výchova k profesionálnímu dobrovolnictví*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 152 s. ISBN 978-80-7367-772-5.

DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Vyd. 1. Překlad: Jan Binder a kol. Praha: EWA Edition, 1994, 352 s. ISBN 80-85764-07-5.

FRIČ, Pavol a kol. *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice: výsledky výzkumu NROS a AGNES*. Vyd. 1. Praha: Agnes, 2001, 115 s. ISBN 80-902633-7-2.

FRIČ, Pavol. *Společenská hodnota a podpora dobrovolnictví*. In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Vyd. 1. Praha: Agnes, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

FRIČ, Pavol a Tereza POSPÍŠILOVÁ. *Teoretické prolegomena*. In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Vyd. 1. Praha: Agens, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

FRIČ, Pavol a Tereza POSPÍŠILOVÁ. *Homo Voluntas: Styly a parametry dobrovolnické činnosti*. In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Vyd. 1. Praha: Agens, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

FRIČ, Pavol a Tereza POSPÍŠILOVÁ. *Použitá data: metodologický kontext jejich sběru a prezentace*. In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Vyd. 1. Praha: Agens, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

FRIČ, Pavol a Tereza POSPÍŠILOVÁ. *Příběhy českého dobrovolnictví*. In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Vyd. 1. Praha: Agens, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

FRIČ, Pavol a Martin VÁVRA. *Motivace dobrovolníků*. In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české republice na začátku 21. století*. Vyd. 1. Praha: Agens, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

FRIČ, Pavol a Martin VÁVRA. *Tři tváře komunitního dobrovolnictví*. Vyd. 1. Praha: Agnes, 2012, 137 s. ISBN 978-80-903696-9-6.

GJURIČOVÁ, Jitka. *Dobrovolnictví není amatérismus – vývoj legislativní úpravy dobrovolnictví v zahraničí a v ČR*. In: *10 let rozvoje dobrovolnictví – rehabilitace občanských čtností, Sborník z 8. konference Klubu UNESCO a NDC HESTIA Praha, konané ve dnech 5. a 6. května 2008 v Kroměříži*. Kroměříž, Klub UNESCO, 2008, 94 s.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

HLADKÁ, Marie a Tereza ŠINKYŘÍKOVÁ. *Dárcovství v očích veřejnosti*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro studium neziskového sektoru, 2009, 20 s. ISBN 978-80-904150-4-1.

HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. Vyd. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 359 s. ISBN 1447877.

HŘEBÍČKOVÁ, Martina. *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: přístupy, diagnostika, uplatnění*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2011, 256 s. ISBN 978-80-247-3380-7.

HŘEBÍČKOVÁ, Martina a Tomáš URBÁNEK. *NEO pětifaktorový osobnostní inventář (podle NEO Five-Factor Inventory P. T. Costy a R. R. McCrae)*. Praha: Testcentrum, 2001, 45 s.

JANÍČKOVÁ, Renata a Vladimíra ZMEŠKALOVÁ. *Metodika práce s dobrovolníky*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011, 56 s. ISBN 978-80-87455-07-4.

JIRÁNEK, Radek. *Využití českého zákona o dobrovolnické službě v mezinárodním měřítku*. In: *Dobrovolnictví bez hranic: Sborník ze 7. konference Klubu UNESCO a NDC HESTIA Praha, konané ve dnech 14. a 15. května 2007 v Kroměříži*. Kroměříž, Klub UNESCO, 2007, 63 s.

KANT, Imanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Překlad: Ladislav Menzel. Praha: Svoboda, 1990, 128 s. ISBN 80-205-0152-5.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 1997, 147 s. ISBN 80-7178-429-X.

KOLEKTIV. *Dobrovolníci v krizových situacích*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Dobrovolnické centrum, 2004, 11 s.

KOLEKTIV. *Manuál programu Pět P v České republice (Big Brother Big Sisters)*. Praha: HESTIA, 2009, 18 s.

KOUKOLÍK, František. *Proč se Dostojevskij mýlil?: o vědomí, empatii, altruismu, lásce, zlu a religiozitě*. Vyd. 1. Praha: Galén, 2007, 216 s. ISBN 978-80-7262-482-9.

KRŇANSKÁ, Petra. *Program Grundtvig a podpora dobrovolnických aktivit v rámci Evropy*. Vyd. 1. Praha: Dům zahraničních služeb, 2012, 55 s. ISBN 978-80-87335-31-4.

LINHART, Jiří a kol. *Slovník cizích slov pro nové století*. Vyd. 1. Litvínov: Dialog, 2005, 412 s. ISBN 80-85843-61-7.

LIPOVETSKY, Gilles. *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*. Vyd. 1. Překlad: Martin Pokorný, Alena Bláhová. Prostor, 1999, 311 s. ISBN 80-7260-008-7.

MALÍK, Branislav. *Úvod do filozofickej a pedagogickej antropológie*. Vyd. 1. Bratislava: Veda, 2011, 179 s. ISBN 978-80-224-1179-0.

MALINA, Jaroslav a kol. *Antropologický slovník (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění) aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Vyd. 1. Brno: CERM, 2009, 4738 s. ISBN 978-80-7204-560-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Filozofická témata významná pro sociální práci*. In MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*, 2001, s. 47-82. ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Jana ŠUSTOVÁ. *Náboženství a společenská solidarita*. In MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, s. 13-45. ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2.

MLČÁK, Zdeněk. *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 2010, 236 s. ISBN 978-80-7368-857-8.

MLČÁK, Zdeněk, PAULÍK, Karel a Helena ZÁŠKODNÁ, (eds). *Osobnost v kontextu prosociálního chování a zátěžové odolnosti*. Vyd. 1. Sborník prací FF OU 241/2008, Psychologie č. 13. Ostrava: FF OU, 2008, 196 s. ISBN 978-80-7368-532-4.

MÜLLEROVÁ, Magdalena, eds. *Dobrovolníci pro kulturu: dobrovolnická činnost v kulturních organizacích*. Vyd. 1. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2011, 132 s. ISBN 978-80-7008-268-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace lidského chování*. Dotisk 1. vyd. Praha: Akademie věd České republiky, 2004, 270 s. ISBN 80-200-0592-7.

NEUBAURER, Karel a kol. *Neurogenní poruchy komunikace u dospělých: diagnostika a terapie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 227 s. ISBN 978-80-7367-159-4.

PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2011, 270 s. ISBN 978-80-246-1916-3.

PRESL, Jiří. *Drogová závislost: může být ohroženo i Vaše dítě?* Vyd. 1. Praha: MAXDORF, 1995, 88 s. ISBN 80-85800-25-X.

QUOIST, Michel. *Povídej mi o lásce*. Vyd. 7. Překlad: Jan Joneš. Praha: Portál, 2010, 216 s. ISBN 978-80-7367-822-7.

SENECA, Annaneus, Lucius. *O dobrodiních*. Vyd. 1. Překlad: Václav Bahník. Praha: Svoboda, 1991, 376 s. ISBN 80-205-0168-1.

SKALÍK, Ivan. *Primární prevence zneužívání drog: úrovně, formy, metodologické principy*. In KALINA, Kamil a kol., *Drogy a drogové závislosti 2: mezioborový přístup*. Vyd. 1. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003, s. 285-290. ISBN 80-86734-05-6.

SVOBODOVÁ, Eva. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Raabe, 2010, 133 s. ISBN 80-86307-39-5.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOŠNER, Jiří a Olga SOZANSKÁ. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích: jak získávat a řídit dobrovolníky v občanských sdruženích, sociálních a zdravotnických*

organizacích, školách i dalších formách pomoci člověka člověku. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 149. ISBN 80-7178-514-8.

UHLÍŘ, Martin. *Jak jsme se stali lidmi.* Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2007, 319 s. ISBN 978-80-7363-078-2.

VACEK, Pavel. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech.* Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 121 s. ISBN 80-7041-148-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky.* Vyd. 3. Praha: Portál, 1999, s. 444. ISBN 80-7178-678-0.

VANĚK, Jiří. *Filozofie a kultura v evropských dějinách.* Vyd. 1. Praha: Professional Publishing, 2007, 239 s. ISBN 978-80-86946-47-4.

VÁVRA, Martin. *Sociální kapitál dobrovolníků.* In FRIČ, POSPÍŠILOVÁ a kol., *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století.* Vyd. 1. Praha: Agens, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

VITOUŠOVÁ, Petra. *Motivace pro práci v neziskovém sektoru.* Závěrečná práce kurzu Řízení neziskových organizací. Praha: Katedra sociální práce FF UK, 1998, 26 s.

WILSON, Osborne, Edvard. *lidské přirozenosti.* Vyd. 1. Překlad: Eduard Bakalář a Zdeněk Urban. Praha: Lidové noviny, 1993, 247 s. ISBN 80-7106-076-3.

Časopisy:

TOŠNER, Jiří. *Ošetrovatelská péče.* Dobrovolnictví a ošetrovatelská péče. Brno: Silvianian s. r. o., 2011, roč. 2011, č. 5. ISSN 1213-2330.

HLOUŠEK, Jan a Zuzana HLOUŠKOVÁ. *Zdravotnické fórum.* Dobrovolnictví ve zdravotnických zařízeních: část 1. – Fenomén dobrovolnictví u nás. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, roč. 2011, č. 10. ISSN 1214-7966.

Právní předpisy:

Zákon č. 198/2002 Sb. O dobrovolnické službě a o změně některých zákonů.

Internetové zdroje:

Dobrovolnik.cz: *Historie dobrovolnictví*. In [online]. [cit. 2012-11-07]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/clanky/historie-dobrovolnictvi/>.

Dobrovolnik.cz: *Všeobecná deklarace o dobrovolnictví*. In [online]. [cit. 2012-10-29]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/oblasti-dobrovolnictvi/vseobecna-deklarace-o-dobrovolnictvi/>.

Hest.cz: *Adresář Asociace Pět P v ČR - říjen 2010*. In [online]. [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/dobrovolnicke-programy/pet-pe/asociace-programu-pet-p-v-cr/>.

Hest.cz: *Dobrovolnická cena křesadlo*. In [online]. [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/hestia/dobrovolnicka-cena-kresadlo/>.

Hest.cz: *Program Pět P*. In [online]. [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/dobrovolnicke-programy/pet-pe/>.

Hostcz.org: *O nás*. In [online]. [cit. 2012-12-03]. Dostupné z: <http://www.hostcz.org/o-nas>.

Lata.cz: *Komu pomáháme*. In [online]. [cit. 2013-02-11]. Dostupné z: <http://www.lata.cz/komu-pomahame/>.

TOŠNER. Dobrovolnik.cz. *HESTIA, o. s. 1993-2011*. In [online]. [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: <http://www.dobrovolnik.cz/res/data/003/000566.doc>.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě)

Příloha č. 2 – Charta úspěšného mentora

Příloha č. 3 – Fotografie z výcviku dobrovolníků v klubovně Pět P Praha

Příloha č. 4 – Ukázka společné výtvarné tvorby s klientkou z programu Pět P Praha

Příloha č. 5 – Dotazník pro dobrovolníky

Příloha č. 6 – Souhrnná tabulka získaných dat z empirického šetření

**Příloha č. 1 - Zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě a o změně
některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě)**

198/2002 Sb.

ZÁKON

ze dne 24. dubna 2002

o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě)

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ

DOBROVOLNICKÁ SLUŽBA

§ 1

Předmět úpravy

(1) Tento zákon upravuje podmínky, za kterých stát podporuje dobrovolnickou službu organizovanou podle tohoto zákona a vykonávanou dobrovolníky bez nároku na odměnu.

(2) Tento zákon se nevztahuje na

a) činnosti upravené zvláštními právními předpisy, i když tyto činnosti splňují znaky dobrovolnické služby stanovené tímto zákonem,

b) činnosti, které nesplňují znaky dobrovolnické služby stanovené tímto zákonem, i když jsou vykonávány dobrovolníky.

Vymezení pojmů

§ 2

(1) Dobrovolnickou službou je činnost, při níž dobrovolník poskytuje

a) pomoc nezaměstnaným, osobám sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům, příslušníkům národnostních menšin, imigrantům, osobám po výkonu trestu odnětí svobody, osobám drogově závislým, osobám trpícím domácím násilím, jakož i pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase,

b) pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách, při ochraně a zlepšování životního prostředí, při péči o zachování kulturního dědictví, při pořádání kulturních nebo sbírkových charitativních akcí pro osoby uvedené v písmenu a), nebo

c) pomoc při uskutečňování rozvojových programů a v rámci operací, projektů a programů mezinárodních organizací a institucí, včetně mezinárodních nevládních organizací.

(2) Za dobrovolnickou službu uvedenou v odstavci 1 se nepovažuje činnost týkající se uspokojování osobních zájmů, anebo je-li vykonávána v rámci podnikatelské nebo jiné výdělečné činnosti anebo v pracovněprávním vztahu, služebním poměru nebo členském poměru.

(3) Dobrovolnická služba je podle své povahy krátkodobá nebo, je-li vykonávána po dobu delší než 3 měsíce, dlouhodobá.

§ 3

(1) Dobrovolníkem může být fyzická osoba

a) starší 15 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby na území České republiky,

b) starší 18 let, jde-li o výkon dobrovolnické služby v zahraničí,

kteřá se na základě svých vlastností, znalostí a dovedností svobodně rozhodne poskytovat dobrovolnickou službu.

(2) Dobrovolník vykonává dobrovolnickou službu na základě smlouvy¹⁾ uzavřené s vysílající organizací; v případě dlouhodobé dobrovolnické služby nebo v případě krátkodobé dobrovolnické služby, k jejímuž výkonu je dobrovolník vyslán do zahraničí, musí být tato smlouva písemná.

(3) Je-li fyzická osoba v pracovněprávním vztahu, služebním poměru, členském poměru nebo je-li žákem nebo studentem, vykonává jako dobrovolník dobrovolnickou službu mimo svůj pracovněprávní vztah, služební poměr, členský poměr, školní vzdělávání nebo studium.

(4) Výkon vojenské činné služby nebo civilní služby je překážkou výkonu dobrovolnické služby.

§ 4

(1) Vysílající organizací podle tohoto zákona je právnická osoba se sídlem v České republice, která dobrovolníky vybírá, eviduje, připravuje pro výkon dobrovolnické služby a uzavírá s nimi smlouvy o výkonu dobrovolnické služby za podmínky, že má udělenou akreditaci (§ 6).

(2) Přijímající organizací podle tohoto zákona je osoba, pro jejíž potřebu je dobrovolnická služba vykonávána, způsobilá uzavřít smlouvu s vysílající organizací a schopná dostát závazkům z této smlouvy.

(3) Vysílající organizace může vedle smluv uzavíraných s přijímajícími organizacemi uzavřít smlouvy i s dobrovolníky o výkonu dobrovolnické služby v její prospěch. Podmínkou je, že předmětem těchto smluv uzavíraných s přijímajícími organizacemi a s dobrovolníky je též druh dobrovolnické služby a že dobrovolník není členem vysílající organizace ani k ní nemá jiný právní vztah. V těchto případech pro vztah mezi dobrovolníkem a organizací, v jejíž prospěch dobrovolník dobrovolnickou službu vykonává, platí přiměřeně ustanovení o právech a povinnostech vysílající i přijímající organizace a ustanovení o právech a povinnostech dobrovolníka.

Smlouvy

§ 5

(1) Pro výkon krátkodobé dobrovolnické služby, nejde-li o dobrovolnickou službu, k jejímuž výkonu je dobrovolník vyslán do zahraničí, musí být mezi dobrovolníkem a vysílající organizací sjednáno alespoň místo, předmět a doba výkonu dobrovolnické služby, a podle povahy dobrovolnické služby též poskytnutí pracovních prostředků a ochranných pracovních prostředků dobrovolníkovi, popřípadě předložení výpisu z evidence Rejstříku trestů ne staršího než 3 měsíce a potvrzení o zdravotním stavu dobrovolníka ne starší než 3 měsíce [odstavec 2 písm. b) bod 3].

(2) Smlouva mezi dobrovolníkem a vysílající organizací o výkonu dlouhodobé dobrovolnické služby nebo krátkodobé dobrovolnické služby, k jejímuž výkonu je dobrovolník vyslán do zahraničí, musí vždy obsahovat

a) jméno, příjmení, rodné číslo nebo, není-li přiděleno, datum narození, místo trvalého pobytu dobrovolníka a název a sídlo vysílající organizace,

b) ujednání

1. o účasti na předvstupní přípravě organizované vysílající organizací; součástí předvstupní přípravy musí být podle povahy dobrovolnické služby i informování dobrovolníka o možných rizicích spojených s výkonem dobrovolnické služby, která by mohla ohrozit život nebo zdraví dobrovolníka,

2. podle povahy dobrovolnické služby o předložení výpisu z evidence Rejstříku trestů ne staršího než 3 měsíce a o předložení písemného prohlášení, že v době sjednání smlouvy není proti dobrovolníkovi vedeno trestní řízení,

3. podle povahy dobrovolnické služby o předložení potvrzení o zdravotním stavu dobrovolníka ne starší než 3 měsíce, ve kterém registrující lékař na základě posouzení zdravotního stavu dobrovolníka vymezí činnosti, které s ohledem na svůj zdravotní stav není dobrovolník schopen vykonávat,

4. podle povahy dobrovolnické služby o předložení potvrzení o seznámení dobrovolníka s prevencí infekčních nemocí včetně antimalarické prevence (profilaxe), vyžadují-li to podmínky území, ve kterém má dobrovolník působit,

jako podmínkách pro účast v dobrovolnické službě,

c) místo, předmět a dobu výkonu dobrovolnické služby v rámci určitého programu nebo projektu dobrovolnické služby,

d) způsob stravování a ubytování dobrovolníka,

e) závazek dobrovolníka vrátit poměrnou část výdajů vynaložených vysílající organizací, pokud předčasně ukončí výkon dobrovolnické služby z jiných než zřetele hodných důvodů,

f) podle povahy dobrovolnické služby ujednání o náhradách výdajů spojených s nezbytnou přípravou na účast dobrovolníka v určitém programu nebo projektu dobrovolnické služby, o náhradě nákladů spojených s cestou na místo působení v zahraničí a zpět, o kapesném ke krytí běžných výdajů na místě působení, o poskytnutí pracovních prostředků a osobních ochranných pracovních prostředků,

g) podle povahy dobrovolnické služby rozsah pracovní doby, doby odpočinku, podmínky pro udělení dovolené a důvody, za kterých lze výkon dobrovolnické služby předčasně ukončit.

(3) Smlouva mezi dobrovolníkem a vysílající organizací o výkonu dlouhodobé dobrovolnické služby může obsahovat rovněž ujednání, že dobrovolník před vysláním k výkonu dobrovolnické služby podá přihlášku k účasti na důchodovém pojištění, splňuje-li podmínky podle zvláštního právního předpisu, 2) a závazek vysílající organizace platit za něho pojištění na důchodové pojištění stanovené alespoň z minimálního vyměřovacího základu, 3) je-li dlouhodobá dobrovolnická služba vykonávána alespoň v rozsahu překračujícím v průměru 20 hodin v kalendářním týdnu.

(4) Dobrovolníkovi za výkon dobrovolnické služby nenáleží odměna.

(5) Při sjednání rozsahu pracovní doby, doby odpočinku, podmínek pro udělení dovolené a pro zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci se použijí přiměřeně pracovněprávní předpisy a při sjednání výše kapesného se použijí přiměřeně předpisy o cestovních náhradách.

Vysílající organizace

§ 6

(1) Vysílající organizaci uděluje akreditaci Ministerstvo vnitra (dále jen "ministerstvo"). Ministerstvo uděluje akreditaci na návrh akreditační komise složené po 1 zástupci Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva vnitra, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva životního prostředí, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva kultury, Ministerstva financí, Rady vlády pro nestátní neziskové organizace; akreditační komise je poradním orgánem ministerstva.

(2) Ministerstvo udělí akreditaci podle odstavce 1 vysílající organizaci, která je občanským sdružením, obecně prospěšnou společností, církví nebo náboženskou společností nebo právnickou osobou církve nebo náboženské společnosti evidovanou podle zákona upravujícího postavení církví a náboženských společností⁴), je bezúhonná a doloží, že je schopna s ohledem na kvalifikační složení svých orgánů, zaměstnanců nebo členů, konkrétní projekty nebo programy dobrovolnické služby a finanční způsobilost organizovat přípravu a provádění dobrovolnické služby a plnit další povinnosti vyplývající z tohoto zákona. Akreditace se uděluje na dobu 3 let.

(3) Vysílající organizace uvedená v odstavci 2 se nepovažuje za bezúhonnou, jestliže byla pravomocně odsouzena za úmyslný trestný čin, pokud se na ni nehledí, jako by nebyla odsouzena.

(4) Ministerstvo vede seznam vysílajících organizací, kterým udělilo akreditaci. Tento seznam je veřejným seznamem přístupným elektronicky. Jeho součástí je i vymezení jednotlivých druhů dobrovolnické služby a jejich zaměření, jejichž organizování a zajišťování vysílající organizace provádí.

§ 7

(1) Vysílající organizace je povinna uzavřít před vysláním dobrovolníka k výkonu dobrovolnické služby pojistnou smlouvu kryjící odpovědnost za škodu na majetku nebo na zdraví, kterou dobrovolník při výkonu dobrovolnické služby způsobí sám nebo mu bude při výkonu dobrovolnické služby způsobena. Dobrovolník odpovídá pouze za škodu způsobenou úmyslně.

(2) Vysílající organizace před vysláním dobrovolníka k výkonu dobrovolnické služby do zahraničí sjedná podle povahy dobrovolnické služby a podmínek státu, v němž má být dobrovolnická služba vykonávána, v tomto státě zdravotní pojištění dobrovolníka.

(3) Vysílající organizace odpovídá dobrovolníkovi za to, že vykonává-li dobrovolnickou službu mimo obec svého trvalého pobytu, bude podle povahy dobrovolnické služby řádně a ve zdravotně nezávadném prostředí ubytován a že dobrovolnickou službu bude v závislosti na její povaze vykonávat v podmínkách neohrožujících jeho život nebo zdraví.

(4) Vysílající organizace smí uzavřít smlouvu podle § 5 s dobrovolníkem, který v době, v níž má být smlouva uzavřena, nedosáhl věku 18 let, jen s písemným, úředně ověřeným souhlasem jeho zákonného zástupce nebo se souhlasem jeho zákonného zástupce zapsaným u vysílající organizace do protokolu; bez tohoto souhlasu je smlouva neplatná.

(5) S dobrovolníkem mladším 18 let nesmí být sjednán výkon takové dobrovolnické služby, která by byla nepřiměřená anatomickým, fyziologickým a psychickým zvláštnostem jeho věku nebo při níž by byl vystaven zvýšenému nebezpečí úrazu nebo jinému poškození zdraví; dobrovolník v tomto věku nesmí být vyslán k výkonu dobrovolnické služby do zahraničí.

(6) Vysílající organizace je povinna při výběru dobrovolníků, s nimiž uzavře smlouvu, a při sjednávání podmínek výkonu dobrovolnické služby uplatnit rovné zacházení, s výjimkou případu, kdy to povaha dobrovolnické služby neumožňuje.

§ 8

(1) Vysílající organizace uzavře před vysláním dobrovolníka na místo jeho působení písemnou smlouvu s přijímající organizací, v níž s ohledem na povahu určitého programu nebo projektu dobrovolnické služby navzájem dohodnutého s přijímající organizací, sjedná zejména podmínky výkonu dobrovolnické služby, předmět a dobu výkonu dobrovolnické služby, způsob ubytování a stravování dobrovolníků, jejich vybavení pracovními prostředky a osobními ochrannými pracovními prostředky, způsob ověřování průběhu dobrovolnické služby vysílající organizací za účelem kontroly dodržování smlouvy a hodnocení práce dobrovolníků. Součástí smlouvy mezi vysílající a přijímající organizací musí být rovněž ujednání o povinnosti přijímající organizace informovat vysílající organizaci o rizicích, která mohou ohrozit život nebo zdraví dobrovolníka, vzniklých v průběhu výkonu dobrovolnické služby, a přijmout neprodleně opatření, která tato rizika vyloučí, a v případě neodstranitelných rizik omezí.

(2) Vysílající organizace nesmí uzavřít smlouvu s přijímající organizací, jejímž předmětem činnosti je podnikání, anebo na výkon takové dobrovolnické služby, jejímž účelem by bylo nahradit činnosti vykonávané jinak u přijímající organizace osobami v pracovněprávním vztahu, služebním nebo členském poměru, anebo zajišťované pro přijímající organizaci jinými osobami v rámci jejich podnikání.

(3) Vysílající organizace jsou povinny vhodným způsobem zveřejňovat roční výroční zprávy o své činnosti nejpozději do 30. června následujícího kalendářního roku.

§ 9

(1) Pokud ministerstvo zjistí, že vysílající organizace, která má udělenou akreditaci, přestala splňovat podmínky stanovené tímto zákonem pro udělení akreditace (§ 6 odst. 2) nebo přes upozornění ze strany ministerstva nadále neplní povinnosti stanovené tímto zákonem, akreditaci této organizace po projednání v akreditační komisi zruší; přitom dbá, aby tím nebylo dotčeno splnění závazků vyplývajících z uzavřených smluv.

(2) Zanikne-li vysílající organizace, s níž má dobrovolník uzavřenu smlouvu podle § 5, přecházejí práva a povinnosti z této smlouvy na jejího právního nástupce, a není-li ho, na stát; ministerstvo poté bez zbytečného odkladu smluvně převede tato práva a povinnosti na jinou vhodnou vysílající organizaci.

(3) Ministerstvo je oprávněno z vlastního nebo jiného podnětu ověřovat, zda vysílající organizace plní podmínky stanovené tímto zákonem; postupuje přitom podle zákona o státní kontrole.

§ 10

Využívání dobrovolnické služby státem a územními samosprávnými celky

Státní orgány, organizační složky státu, orgány a organizační složky územních samosprávných celků mohou využívat dobrovolnickou službu v mezích své zákonné působnosti k účelům stanoveným v § 2; v tomto případě mají postavení přijímající organizace podle tohoto zákona. Mohou rovněž, zejména při organizování dobrovolnické služby do zahraničí, bezúplatně zprostředkovat uzavření smlouvy mezi vysílající organizací se sídlem v České republice a přijímající organizací.

§ 11

Dotace

(1) Ministerstvo může poskytnout vysílajícím organizacím dotaci ke krytí

a) pojistného placeného na základě pojistné smlouvy uzavřené vysílající organizací podle § 7 odst. 1,

b) části výdajů spojených s evidencí dobrovolníků, s jejich přípravou pro výkon dobrovolnické služby a se zajišťováním výkonu dobrovolnické služby,

c) pojistného na důchodové pojištění placeného podle § 5 odst. 3 za dobrovolníka, a to ve výši pojistného stanoveného z minimálního vyměřovacího základu,³⁾ pokud je dlouhodobá dobrovolnická služba vykonávána alespoň v rozsahu překračujícím v průměru 20 hodin v kalendářním týdnu.

(2) Dotace podle odstavce 1 je v průběhu kalendářního roku vysílajícím organizacím poskytována zálohově, a po skončení kalendářního roku ji vysílající organizace zúčtují podle skutečně vynaložených výdajů, počtu skutečně vyslaných dobrovolníků k výkonu dobrovolnické služby a skutečně zaplaceného pojistného na důchodové pojištění ve výši podle odstavce 1 písm. c). Vysílající organizace sdělí ministerstvu na základě jeho výzvy údaje potřebné pro výpočet výše dotace a zálohy na ni.

(3) Dotace podle odstavce 1 se za příslušný kalendářní rok neposkytne vysílající organizaci, pokud sjedná nebo obdrží úplatu nebo jinou penězi ocenitelnou výhodu od přijímající organizace.

ČÁST DRUHÁ

Změna zákona o veřejném zdravotním pojištění

§ 12

V § 7 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 242/1997 Sb., zákona č. 127/1998 Sb. a zákona č. 155/2000 Sb., se tečka za písmenem m) nahrazuje čárkou a doplňuje se písmeno n), které zní:

"n) osoby vykonávající dlouhodobou dobrovolnickou službu na základě smlouvy s vysílající organizací, které byla udělena akreditace Ministerstvem vnitra, v rozsahu překračujícím v průměru alespoň 20 hodin v kalendářním týdnu, pokud není dobrovolník plátcem pojistného podle § 5 nebo za něj není plátcem pojistného stát podle předchozích písmen a) až m).".

ČÁST TŘETÍ

Změna zákona o důchodovém pojištění

§ 13

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění zákona č. 134/1997 Sb., zákona č. 289/1997 Sb., zákona č. 224/1999 Sb., zákona č. 18/2000 Sb., zákona č. 118/2000 Sb., zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 220/2000 Sb., zákona č. 166/2001 Sb., zákona č. 188/2001 Sb. a zákona č. 353/2001 Sb., se mění takto:

1. V § 6 odst. 1 se tečka za písmenem c) nahrazuje čárkou a doplňuje se písmeno d), které včetně poznámky pod čarou č. 6a) zní:

"d) výkonu dlouhodobé dobrovolnické služby na základě smlouvy uzavřené s vysílající organizací podle zvláštního právního předpisu;6a) za dobu přede dnem podání přihlášky je účast na pojištění možná nejvýše v rozsahu dvou let bezprostředně před tímto dnem.

6a) Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě).".

2. V § 6 odst. 2 se věta první nahrazuje touto větou: "Pojištění jsou účastny též ostatní osoby starší 18 let, jestliže podaly přihlášku k účasti na pojištění."

3. V § 107 se odstavec 4 zrušuje.

ČÁST PÁTÁ

Změna zákona o daních z příjmů

§ 15

Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění zákona č. 35/1993 Sb., zákona č. 96/1993 Sb., zákona č. 157/1993 Sb., zákona č. 196/1993 Sb., zákona č. 323/1993 Sb., zákona č. 42/1994 Sb., zákona č. 85/1994 Sb., zákona č. 114/1994 Sb., zákona č. 259/1994 Sb., zákona č. 32/1995 Sb., zákona č. 87/1995 Sb., zákona č. 118/1995 Sb., zákona č. 149/1995 Sb., zákona č. 248/1995 Sb., zákona č. 316/1996 Sb., zákona č. 18/1997 Sb., zákona č. 151/1997 Sb., zákona č. 209/1997 Sb., zákona č. 210/1997 Sb., zákona č. 227/1997 Sb., zákona č. 111/1998 Sb., zákona č. 149/1998 Sb., zákona č. 168/1998 Sb., zákona č. 333/1998 Sb., zákona č. 63/1999 Sb., zákona č. 129/1999 Sb., zákona č. 144/1999 Sb., zákona č. 170/1999 Sb., zákona č. 225/1999 Sb., nálezu Ústavního soudu uveřejněného pod č. 3/2000 Sb., zákona č. 17/2000 Sb., zákona č. 27/2000 Sb., zákona č. 72/2000 Sb., zákona č. 100/2000 Sb., zákona č. 103/2000 Sb., zákona č. 121/2000 Sb., zákona č. 132/2000 Sb., zákona č. 241/2000 Sb., zákona č. 340/2000 Sb., zákona č. 492/2000 Sb., zákona č. 117/2001 Sb., zákona č. 120/2001 Sb., zákona č. 239/2001 Sb., zákona č. 453/2001 Sb., zákona č. 483/2001 Sb., zákona č. 50/2002 Sb., zákona č. 128/2002 Sb. a zákona č. 210/2002 Sb., se mění takto:

1. V § 4 odst. 1 se tečka za písmenem zi) nahrazuje čárkou a doplňuje se písmeno zj), které včetně poznámky pod čarou č. 4h) zní:

"zj) plnění poskytované v souvislosti s výkonem dobrovolnické služby podle zvláštního právního předpisu.4h)

4h) Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě).".

2. V § 19 odst. 1 se tečka za písmenem zb) nahrazuje čárkou a doplňuje se písmeno zc), které zní:

"zc) příjmy plynoucí v souvislosti s výkonem dobrovolnické služby poskytované podle zvláštního právního předpisu.4h)".

ČÁST ŠESTÁ

Změna zákona o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí

§ 16

V § 20 odst. 15 zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění zákona č. 117/2001 Sb., se za slovo "účely" vkládají slova ", , bezúplatné nabytí majetku v souvislosti s výkonem dobrovolnické služby poskytované podle zvláštního právního předpisu.13b)".

Poznámka pod čarou č. 13b) zní:

„13b) Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě).“.

Dosavadní poznámka pod čarou č. 13b) se označuje jako poznámka pod čarou č. 13c), a to včetně odkazu na poznámku pod čarou.

ČÁST SEDMÁ

ÚČINNOST

§ 17

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2003.

Klaus v. r.

Havel v. r.

v z. Rychetský v. r.

1) Občanský zákoník.

2) § 6 odst. 1 písm. d) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

3) § 3 odst. 3, § 5b a 16 zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

4) Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 4/2003 Sb., zákona č. 562/2004 Sb. a zákona č. 495/2005 Sb.

Převzato z webových stránek: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-198>.

Příloha č. 2 – Charta úspěšného mentora

1. Bud' kamarád – mentor není člověk, který má svého svěřence poučovat nebo „být v něčem nad ním“, Je to rovnocenný kamarád, jen o trochu starší a zkušenější, podporuje svého svěřence a provází ho jeho dospíváním.

2. Měj realistické představy a očekávání – cíle vztahu si mentor nevytyčuje předem, ale průběžně je přizpůsobuje v souladu s osobností a potřebami svěřence. Mentor „netlačí“ svěřence k předem vytyčeným cílům, ale buduje vztah společně s ním a s respektem k jeho přáním a potřebám.

3. Naslouchej – dobrý mentor je zároveň dobrým posluchačem, který se umí vyladit na komunikační notu svěřence a naslouchat jeho přáním a představám, jež pomáhá naplnit a realizovat.

4. Nech svěřence spolurozhodovat o aktivitách – vztah mentora a svěřence je vzájemný. Svěřenec spolurozhoduje, jaké aktivity dvojice podnikne a jak bude trávit čas.

5. Bud' pozitivní – mentor se dívá na svěřence z jeho lepší stránky, tj. zaměří se na jeho přednosti, silné stránky a talenty, které podporuje a rozvíjí v souladu s jeho přáními a potřebami.

6. Respektuj osobnost svěřence a neodsuzuj ho – mentor umí respektovat odlišnost prostředí, z něhož svěřenec pochází. Umí respektovat jiné životní styly, podmínky a zázemí.

7. Bud' upřímný a autentický – mentor má být k dítěti upřímný a snaží se o autentické pocity ve vztahu k němu. Svěřenec si zaslouží, aby mu mentor dal najevo přízeň a spokojenost stejně jako nespokojenost. Autenticita je důležitá zejména v počátečních fázích vztahu při vytyčování hranic.

8. Sdílej své zkušenosti, ale nepoučuj – při společných diskusích na témata, která chráněnce zajímají, může mentorova životní zkušenost svěřence významně obohatit. Mentor se musí vyhnout poučování – není učitel či rodič, ale starší kamarád, který má díky svým zkušenostem větší nadhled a může poradit nebo podpořit. Mentor nesmí svěřenci vnucovat své hodnoty, názory a postoje z pozice vyšší autority, ale s respektem a rovnocenným kamarádským přístupem probrat témata, která jeho chráněnce zajímají.

9. Bud' spolehlivý – spolehlivost buduje důvěru. Mentor dodržuje vše, co svěřenci slíbí ohledně náplně schůzek. O důvěrných informacích se nešíří. Umí však rozeznat, co je pro svěřence ohrožující – tyto informace předá odpovědným osobám.

10. Pamatuj, že buduješ vztah s dítětem či dospívajícím, ne s jeho rodičem – mentorův vztah k rodičům svěřence je sice vstřícný a přátelský, ale ne blízký a důvěrný. Rodiče nezasahují do vztahu mentora se svěřencem.

11. Pamatuj, že za rozvoj kvalitního vztahu máš odpovědnost ty – mentor s pozitivním postojem a respektem ke svěřenci má nejlepší předpoklady k tomu, aby se pro něho stal důležitým kamarádem.

12. Dodržuj Chartu dobrovolníka a těš se z vašich společných zážitků a radostí – mentor si užívá vztah se svěřencem, učí se radovat a smát se společně s ním. Užívá si společně strávený čas a aktivity. Svěřenec se stane mentorovým kamarádem, když budou společně sdílet zážitky a radosti.

Zdroj: BROUMOVSKÁ, MÁLKOVÁ: Mentoring: výchova k profesionálnímu dobrovolnictví, 2010, s. 136-138.

Příloha č. 3 - Fotografie z výcviku dobrovolníků (2011) v klubovně Pět P Praha

Zdroj: interní materiál programu Pět P Praha.

Fotografie použita se souhlasem koordinátorek programu.

**Příloha č. 4 – Ukázka společné výtvarné tvorby s klientkou
z programu Pět P Praha**

Zdroj: interní materiál programu Pět P Praha.

Obrázek použit se souhlasem koordinátorek programu.

Příloha č. 5 – Dotazník pro dobrovolníky

Milí dobrovolníci,

jmenuji se Lucie Hnízdová a jsem studentkou sociální pedagogiky na FF UK. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění tohoto dotazníku a NEO pětifaktorového osobnostního inventáře. Výsledky budou použity pouze za účelem zpracování mé diplomové práce na téma *Motivace k dobrovolnictví v programu sekundární prevence*. Jedná se o anonymní šetření, nemusíte mít obavu ze zneužití získaných údajů. Předem Vám děkuji za čas věnovaný vyplňování těchto dotazníků.

1. Nejvyšší dosažené vzdělání:

- ☐ Základní
- ☐ Vyučen/a
- ☐ Středoškolské
- ☐ Vyšší odborné
- ☐ Vysokoškolské

2. Profese:

- ☐ Student (uved'te typ školy a obor)
- ☐ Zaměstnanec (uved'te obor)
- ☐ Nezaměstnaný
- ☐ Jiné – uved'te:

3. Jak dlouho vykonáváte dobrovolnou činnost v programu Pět P?

- ☐ Na partáka teprve čekám
- ☐ Méně než 3 měsíce
- ☐ 3 – 10 měsíců
- ☐ 10 měsíců - 2 roky
- ☐ Více než dva roky – uved'te:

4. Máte nějakou předchozí zkušenost s dobrovolným pomáháním ještě před vstupem do programu Pět P? Pokud ano, uved'te prosím, kde.

- ☐ Ano, v
- ☐ Ne, je to moje první zkušenost

5. Co Vás vedlo k rozhodnutí stát se dobrovolníkem?

6. Co Vás v již vykonávané dobrovolné činnosti nejvíce motivuje?

7. Co Vás ve Vaší dobrovolné činnosti nejvíce brzdí?

8. Co Vám dobrovolná práce přináší?

Příloha č. 6 – Souhrnná tabulka získaných dat z empirického šetření

Dimenze			N	E	O	P	S
ID	P	Věk					
1	M	27	2,0,0,2,0,0,1,1,0,4,0,0	4,3,0,4,4,1,3,4,0,3,4,1	2,0,2,2,4,0,2,0,0,1,3,2	4,0,0,4,1,0,4,0,3,4,2,0	3,1,4,2,0,2,3,3,0,3,2,4
2	M	28	1,0,1,1,1,0,0,1,2,4,0,0	2,1,2,3,3,1,2,3,0,2,3,1	1,2,0,0,4,2,2,2,0,3,3,3	3,2,0,4,2,3,4,1,3,3,3,3	3,2,2,3,1,1,2,3,0,3,1,1
3	Ž	26	2,1,2,4,1,1,3,1,3,3,1,1	3,2,0,4,3,0,4,3,0,4,4,1	4,4,2,0,2,3,2,2,0,3,4,3	4,0,0,4,2,2,3,0,2,4,4,0	4,2,2,4,2,3,2,4,1,4,1,4
4	Ž	23	1,4,3,1,3,3,0,1,2,1,3,1	2,4,0,2,4,3,2,2,1,2,2,1	0,3,1,1,4,3,1,3,1,0,4,4	4,1,3,4,2,1,3,4,3,4,3,3	3,4,1,4,2,3,4,4,1,3,2,4
5	Ž	30	2,1,1,3,2,1,2,1,1,3,2,1	2,4,0,2,3,2,2,3,1,3,2,1	0,2,4,0,1,4,0,3,3,1,3,3	3,1,1,4,2,1,3,0,3,3,2,1	3,3,1,3,1,1,2,3,1,3,0,3
6	Ž	24	1,1,2,2,2,1,2,2,1,1,1,0	3,3,2,3,3,1,1,2,2,3,3,2	1,2,3,0,0,3,0,2,3,0,4,1	3,2,0,4,2,2,3,0,3,3,2,0	3,3,1,3,3,1,3,3,1,3,0,3
7	Ž	N	2,2,3,2,1,2,2,1,1,2,2,1	3,3,2,3,3,2,3,3,1,2,3,2	3,3,2,1,3,4,2,0,2,1,3,1	3,2,1,4,2,2,2,1,3,3,2,1	2,1,2,2,1,1,2,3,1,3,1,1
8	Ž	60	2,0,0,1,0,0,4,0,0,2,0,0	2,0,0,2,2,2,2,2,0,3,2,0	2,0,3,0,2,2,0,0,3,0,3,2	2,2,1,2,2,0,2,0,3,3,2,1	1,2,1,2,2,1,1,3,1,3,0,3
9	Ž	21	3,0,1,3,1,0,3,1,1,3,1,0	2,3,0,2,3,1,3,3,0,4,3,0	1,2,1,1,2,1,1,2,0,1,4,3	3,1,2,3,1,2,3,1,3,3,3,3	1,3,3,3,2,3,2,4,1,3,1,2
10	Ž	25	2,3,1,2,2,2,2,2,3,1,3,1	2,3,2,3,2,3,1,3,2,3,3,3	3,3,3,1,4,1,2,3,0,3,3,1	3,1,1,3,1,3,2,1,1,3,1,2	2,2,2,3,2,1,2,2,2,3,3,2
11	Ž	38	3,3,1,3,2,3,3,3,2,3,2,2	2,2,0,2,2,2,2,3,1,2,2,4	1,2,2,1,1,3,3,2,3,1,4,4	3,1,1,3,2,1,3,1,2,3,3,1	3,2,2,3,2,2,2,3,1,3,2,2
12	Ž	18	1,2,1,4,3,0,4,3,1,0,0,1	4,4,3,3,3,0,2,3,1,3,2,0	0,3,1,2,3,3,1,1,1,4,3,1	3,3,2,4,2,3,3,1,3,3,4,0	3,1,3,4,4,4,4,4,0,4,0,4
13	M	53	0,3,3,2,3,3,1,3,3,2,2,3	2,4,1,2,3,2,1,3,3,4,1,3	3,3,4,0,0,3,1,2,3,1,3,3	0,1,1,4,3,3,3,1,1,4,2,0	3,1,4,3,1,3,2,3,3,3,1,3
14	Ž	25	0,2,4,0,4,3,0,4,3,1,3,4	2,2,2,1,1,4,1,0,3,0,0,4	0,1,2,0,0,3,0,1,1,0,4,2	4,0,4,3,2,1,3,3,2,3,3,2	1,0,2,2,3,4,2,4,1,2,4,3
15	Ž	27	1,3,3,1,2,3,1,1,3,1,3,1	2,1,3,3,3,2,1,1,3,2,2,1	3,3,1,0,4,3,3,3,2,4,3,1	3,1,2,3,3,1,2,2,1,3,2,1	3,1,1,3,1,4,1,3,2,2,1,3
16	Ž	25	2,1,1,3,1,0,2,1,1,3,1,0	3,4,0,3,3,1,3,3,1,4,4,0	1,1,2,1,2,3,2,1,2,1,4,2	3,1,1,3,1,1,3,1,2,4,2,0	3,3,1,4,3,1,3,3,1,3,1,4
17	Ž	24	2,3,3,2,3,3,1,0,2,2,2,2	1,2,2,1,2,3,2,1,1,1,2,3	1,3,2,0,3,3,1,3,0,2,1,1	3,1,1,4,2,2,2,2,1,3,1,0	2,1,1,2,1,3,1,2,3,2,1,1
18	Ž	31	2,1,2,2,2,0,2,2,2,2,1,2	2,1,3,2,2,3,2,3,2,2,3,2	2,1,4,0,1,3,2,1,3,0,4,3	3,1,1,4,2,0,4,1,2,3,2,2	2,2,4,1,1,3,1,3,2,2,2,2
19	Ž	28	3,2,1,3,1,1,3,1,1,3,1,1	2,3,0,2,2,2,2,3,0,3,2,3	3,3,3,0,2,3,1,2,2,2,2,1	3,1,1,3,1,1,2,0,2,3,2,1	2,1,2,2,1,2,1,2,3,2,3,2
20	Ž	21	1,2,3,2,3,3,1,1,3,1,3,0	3,4,0,3,3,1,3,3,1,4,3,2	2,3,3,0,1,3,0,2,0,0,4,3	4,1,0,4,1,4,3,1,3,3,0,0	3,3,1,3,2,4,1,4,3,2,2,3
21	Ž	25	1,1,3,3,1,1,3,1,3,3,3,4	4,4,0,2,3,0,1,3,0,3,1,1	1,1,4,0,1,4,1,3,4,1,3,3	3,1,1,4,1,1,3,1,1,3,3,1	2,3,3,4,2,2,1,3,1,3,1,3
22	Ž	29	3,1,1,1,1,1,2,2,1,4,0,0	4,4,0,4,4,0,3,4,0,4,4,2	2,2,3,0,4,4,2,2,2,2,3,2	4,1,0,3,1,2,3,0,2,3,3,0	2,3,1,3,2,2,2,3,1,4,1,3
23	Ž	19	1,3,3,2,2,4,2,1,1,3,2,1	4,4,0,4,4,0,4,4,1,4,3,0	2,2,2,0,2,1,1,2,1,1,3,3	3,0,1,4,1,1,2,1,2,4,3,1	1,3,2,3,3,2,3,2,2,3,1,1
24	Ž	21	2,4,3,2,2,3,1,3,3,2,2,2	4,3,1,4,3,0,1,3,2,3,3,1	3,2,2,0,3,4,1,1,1,3,2,1	2,2,1,3,1,2,2,1,3,3,3,0	3,4,1,1,0,3,1,2,1,3,1,1
25	M	N	1,2,1,1,4,1,0,3,1,0,2,3	1,2,3,1,3,3,2,2,3,3,2,1	1,1,3,0,0,1,0,1,3,0,3,4	2,3,3,3,0,1,2,0,3,4,1,3	1,0,2,2,0,4,1,2,3,2,3,4

Poznámka: P = pohlaví; N = *neuroticismus*, E = *extraverze*, O = *otevřenost vůči zkušenosti*, P = *přívětivost*, S = *svědomitost*.

Souhlas s výpůjčkami

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne.....

.....

Podpis

[illegible]